

Економічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 2523-4536

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

**SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT
ECONOMIC SCIENCES**

Випуск 3 (62), 2021

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Редакційна колегія

Датій О. І., д-р екон. наук, проф., Міжрегіональна Академія управління персоналом – **Головний редактор**

Бутенко Н. В., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка – **заступник Головного редактора**

Андрющенко К. А., д-р екон. наук, проф., Державний університет інфраструктури та технологій

Антоненко І. Я., д-р екон. наук, проф., Національний університет харчових технологій

Бердар М. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Бойченко Е. Б., д-р екон. наук, проф., Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Бондаренко В. М., д-р екон. наук, проф., Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Борецька Н. П., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет технологій та дизайну

Вербівська Л. В., канд. екон. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Габчак Н. Ф., канд. геогр. наук, доц., Ужгородський національний університет

Галаченко О. О., д-р екон. наук, проф., Вінницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

Ганжуренко І. В., д-р екон. наук, проф., Міжрегіональна Академія управління персоналом

Горбач Л. М., канд. екон. наук, доц., Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського Міжрегіональної Академії управління персоналом

Грановська В. Г., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет

Дугар Т. С., канд. екон. наук, доц., Полтавський державний аграрний університет

Дячков Д. В., д-р екон. наук, доц., Полтавський державний аграрний університет

Жиленко К. М., д-р екон. наук, доц., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Заяць О. І., канд. екон. наук, доц., Ужгородський національний університет

Зибарева О. В., д-р екон. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Карпенко А. В., д-р екон. наук, доц., Національний університет «Запорізька політехніка»

Крутько М. А., канд. екон. наук, доц., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Курмаєв П. Ю., д-р екон. наук, проф., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Машіка Г. В., д-р геогр. наук, доц., Ужгородський національний університет

Могилевська О. Ю., канд. екон. наук, доц., Київський міжнародний університет

Моторин Р. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний торговельно-економічний університет

Негода Ю. В., д-р екон. наук, доц., Національний університет біоресурсів і природокористування України

Нестерчук І. К., канд. геогр. наук, доц., Поліський національний університет

Підвальна О. Г., канд. екон. наук, доц., Вінницький національний аграрний університет

Плаксієнко В. Я., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Пристемський О. С., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет

Самойлик Ю. В., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Сьомич М. І., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Удовенко І. О., канд. екон. наук, доц., Уманський національний університет садівництва

Утенкова К. О., д-р екон. наук, доц., Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

Фірсова С. Г., канд. екон. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Цимбал Л. І., д-р екон. наук, проф., Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Шоробура І. М., д-р пед. наук, проф., Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Ящишина І. В., д-р екон. наук, проф., Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка

Malgorzata Okręglika, dr. hab., prof. PCz, Czestochowa University of Technology (Poland)

Wioletta Wereda, PhD, Military University of Technology (Poland)

«Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України від 29 червня 2020 року № 735 (додаток 4)

Спеціальності: 051 – Економіка; 071 – Облік і оподаткування; 072 – Фінанси, банківська справа та страхування; 073 – Менеджмент; 075 – Маркетинг; 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність; 241 – Готельно-ресторанна справа; 242 – Туризм; 292 – Міжнародні економічні відносини.

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 27.10.2021 (протокол № 6)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24776-14716P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

DOI: 10.32689/2523-4536

Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2021. Вип. 3 (62). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 82 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку економіки. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток економічної науки в Україні.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Самойлик Ю. В., Кулик О. С., Балана О. О.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

ЯГІДНОГО НАПРЯМУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ:

ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ, МАРКЕТИНГОВІ ТРЕНДИ.....7

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Вареник І. В., Осадча Н. М., Щасна М. А.

ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ

ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ГРОМАДОЮ

ТА ШОСТКИНСЬКИМ ІНДУСТРІАЛЬНИМ ПАРКОМ «СВЕМА».....13

Іванова М. І., Дудник А. В., Бардась А. В.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

ШЛЯХОМ УТВОРЕННЯ ЕКОНОМІКО-ІННОВАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ.....18

Каличева Н. Є., Білоус І. В., Ніколаєнко Г. О.

ВПЛИВ ВИСОКОШВИДКІСНОГО РУХУ

НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ 24

Олійник О. С.

АНАЛІЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В ГАЛУЗІ ГОСТИННОСТІ.....28

Сеник Ю. І.

МЕТОД ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ВИРОБНИЧІЙ ЛАБОРАТОРІЇ

МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ LEAN.....35

Цимбалюк Г. С., Сем'янчук П. М., Оліх Г. І.

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ РЕКРЕАЦІЙНО-КУРОРТНИХ КОМПЛЕКСІВ

У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ.....40

Чиж Л. П., Хотєєва Н. В., Саакян Є. А.

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ У РОЗВИТКУ

ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ 48

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Габчак Н. Ф., Дубіс Л. Ф.

ФОРМУВАННЯ ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

В МЕЖАХ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ»

ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....55

Левковська Л. В., Зубко А. Г.

СУЧАСНИЙ СТАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНОЮ

ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....62

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Бессонова Г. П.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ
НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....69

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Половенко Л. П., Мерінова С. В.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ.....74

CONTENTS

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

Samoilyk Iuliia, Kulyk Olha, Balana Oleg

THE DEVELOPMENT STRATEGY

OF THE AGRICULTURAL BUSINESS BERRIES DIRECTION:

ECONOMIC, ENVIRONMENTAL, MARKETING TRENDS.....7

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Varenik Irina, Osadcha Natalia, Schasna Maria

FUNDRAISING AS A TOOL OF EFFECTIVE INTERACTION
BETWEEN THE COMMUNITY

AND SHOSTKA INDUSTRIAL PARK «SVEMA».....13

Ivanova Maryna, Dudnyk Alla, Bardas Artem

FEATURES OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE INNOVATION
AND INVESTMENT DEVELOPMENT THROUGH THE FORMATION
OF ECONOMIC AND INNOVATION ASSOCIATIONS.....18

Kalicheva Natalia, Bilous Iryna, Nikolaienko Hennadii

THE IMPACT OF HIGH-SPEED TRAFFIC ON THE COMPETITIVENESS
OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES.....24

Oliinyk Olga

ANALYSIS OF THE NUMBER OF EMPLOYEES IN HOSPITALITY 28

Senyk Yurii

RISK ASSESSMENT METHOD IN THE PRODUCTION LABORATORY
OF A DAIRY ENTERPRISE BASED ON LEAN.....35

Tsybaliuk Hanna, Semyanchuk Petro, Olikh Galina

PERSONNEL MANAGEMENT

OF RECREATIONAL AND RESORT COMPLEXES

IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE EFFICIENCY

OF THE FUNCTIONING OF THE TOURIST INDUSTRY.....40

Chiz Ludmila, Khoteeva Natalia, Saakyan Elmira

VENTURE CAPITAL IN THE DEVELOPMENT

OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE.....48

ECONOMY OF NATURAL RESOURCES MANAGEMENT AND ENVIRONMENT PROTECTION

Habchak Natalia, Dubis Lidiya

FORMATION OF ECOTURIST INFRASTRUCTURE
WITHIN THE ENVIRONMENTAL NATURAL PARK

«ENCHANTED LAND» TRANSCARPATHIAN REGION.....55

Levkovska Lyudmila, Zubko Anastasiia

CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION

OF EU ENVIRONMENTAL POLICY BY UKRAINE.....62

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Bessonova Galina

EVALUATION OF THE EFFICIENCY

OF THE ACCOUNTING SYSTEM IN INDUSTRIAL ENTERPRISES.....69

MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Polovenko Liudmyla, Merinova Svitlana

TRENDS AND DEVELOPMENT PROBLEMS

OF THE INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE HOSPITALITY INDUSTRY.....74

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-1>

УДК 339.13(4/9):634.7

Самойлик Ю. В.

доктор економічних наук, професор,
Полтавський державний аграрний університет

Кулик О. С.

здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
Полтавський державний аграрний університет

Балана О. О.

здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
Полтавський державний аграрний університет

Samoilyk Iuliia

Doctor of Economic Science, Professor,
Poltava State Agrarian University

Kulyk Olha

Master's student,
Poltava State Agrarian University

Balana Oleg

Master's student,
Poltava State Agrarian University

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЯГІДНОГО НАПРЯМУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ, МАРКЕТИНГОВІ ТРЕНДИ

THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE AGRICULTURAL BUSINESS BERRIES DIRECTION: ECONOMIC, ENVIRONMENTAL, MARKETING TRENDS

У роботі набули подальшого розвитку підходи щодо обґрунтування напрямів формування стратегії розвитку ягідного бізнесу. Розглянуто світові тенденції виробництва плодово-ягідної продукції. Виявлено, що збільшення обсягів виробництва фруктів і ягід середньоконтинентального клімату насамперед пов'язане із інтенсифікацією галузі і як наслідок підвищенням рівня урожайності. Обґрунтовано, що Україна має значний потенціал щодо розвитку ягідництва. Запропоновано три основні складові стратегічного розвитку галузі: економічний (поступовий перехід від дрібного виробництва до більш масштабного, відведення більших площ під садівництво ягідних культур у великих інтегрованих підприємства; розвиток сільськогосподарської кооперації та експортного потенціалу; диверсифікація виробництва; автоматизація виробничих процесів); маркетинговий (вирощування нішевих ягідних культур у промисловому масштабі; пропаганда здорового харчування та споживання ягід цілий рік, а не тільки в сезон; використання різних каналів маркетингових комунікацій; розвиток системи продажів через маркетплейси; збільшення терміну реалізації продукції); екологічний (удосконалення технологій виробництва та переробки ягід; розвиток органічного напрямку в ягідництві; сертифікація продукції).

Ключові слова: стратегія, ягідний аграрний бізнес, світові тренди, економіка, маркетинг, екологія.

Approaches to substantiate the directions of the berry business development strategy formation have been further developed in the paper. It has been substantiated that the set of economic conditions associated with the uncertainty of the external environment has a destructive effect on the agricultural sector of the economy, in particular on the strategic development of both the industry as a whole and individual entities. The world tendencies of fruit and berry products production have been considered. It has been found that among the fruits and berries of the

mid-continental climate, the most popular in the world are grapes and watermelons. The increase in the production of fruits and berries in the continental climate is primarily due to the intensification of the industry and as a result increased yields. The largest producers of berries in the world are China, India, Brazil, USA. Among European countries, the leading position in this business area is occupied by Spain. Ukraine has a significant potential for the development of berry growing, and in recent years there have been positive trends in yield growth, production of fresh and frozen berries and its exports. Taking into account the potential of the industry, the results achieved and global trends in the berry business, it is advisable to identify three main components of strategic development: economic: (a gradual transition from small-scale production to larger; allocation of large areas for gardening berry crops in large integrated enterprises; development of agricultural cooperation in the fruit and berry complex; development of export potential; diversification of production; automation of production processes); marketing (growing niche berry crops on an industrial scale, such as sea buckthorn, dogwood, elderberry, viburnum; promotion of healthy eating and consumption of berries throughout the year, not just in season; use of various channels of marketing communications, in particular SMM-marketing; development of the sales system through marketplaces; increasing the life of products); ecological (improvement of technologies of production and processing of berries; development of organic direction in berry growing; product certification). The combination of these strategic directions will allow obtaining a synergistic effect in the industry and ensuring its competitiveness.

Keywords: strategy, berry agrarian business, world trends, economy, marketing, ecology.

Постановка проблеми. Аграрний бізнес являє собою складну систему взаємовідносин між значною кількістю зацікавлених осіб (стейкхолдерів), що постійно відбуваються в умовах ризику. У сучасних умовах над кліматичними ризиками суттєво домінують господарські. Для боротьби із непередбачуваними кліматичними змінами нині застосовується страхування врожаїв. Цей фінансовий інструмент лише починає набувати популярності, при цьому, свідчить про свою ефективність. Крім того, розвиток агротехнологій посприяв винайденню нових сортів та гібридів сільськогосподарських рослин, стійких до негативних кліматичних впливів, таких як посуха, коливання температур, заморозки тощо. Разом з тим, сукупність економічних умов, пов'язаних із невизначеністю зовнішнього середовища, деструктивно впливають на аграрний сектор економіки, зокрема на стратегічний розвиток як галузі в цілому, так і окремих суб'єктів. У таких перманентних умовах все більшого значення набуває диверсифікація виробництва, оскільки залежність від однієї або двох видів продукції зумовлює ризики отримання збитків, втрати конкурентних позицій, а також обмежує перспективи стратегічного розвитку. Такі проблеми наразі насамперед характерні для аграрного бізнесу, оскільки значна кількість виробників зосереджують свої зусилля на вирощуванні кукурудзи на зерно, соняшнику та пшениці, не використовуючи при цьому потенціал галузі на максимально можливому рівні.

Перспективним напрямом аграрного бізнесу є ягідництво. У сільськогосподарських підприємствах та їх об'єднаннях цій галузі наразі відводиться другорядна роль. Значна частина ягід вирощується у господарствах населення, які здебільшого використовують ручну працю. За таких умов ефект масштабу виробництва в ягідництві не про-

являється, що зумовлює високу собівартість кінцевої продукції та її низький рівень конкурентоспроможності як на національному, так і міжнародному рівні. Разом з тим, на ринку України успішно функціонують представники даної сфери, діяльність яких свідчить про перспективність ягідництва. Таким чином, окреслення стратегії розвитку ягідного напрямку аграрного бізнесу в контексті сучасних економічних, маркетингових та екологічних трендів дозволить визначити місце та перспективи функціонування цієї галузі як у формі спеціалізованих підприємств, так і як частина багатогалузевих інтегрованих аграрних об'єднань, що і визначає актуальність проведення дослідження в даному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного розвитку ягідного напрямку аграрного бізнесу привертає увагу низки науковців, зокрема таких, як: Галат Л.М., Духницький Б.В., Карасьова Н.А., Колокольчикова І.В., Кернасюк Ю.В., Ю.О. Нікітенко, Б.І. Мельничук, Писаренко В.В., Савенко Г.Є., Сало І.А., Черевко Д. Г. [1–6; 8; 11] та ін. Науковці підкреслюють перспективи українських товаровиробників на світовому ринку ягід з огляду на зростання обсягів та культури споживання, зумовлених домінуванням трендів про здорове харчування та екологічне виробництво.

Так, вагомість ягідництва для національного та світового аграрного бізнесу підкреслено в дослідженнях Л.М. Галат, яка зазначає, що «стрімке зростання об'ємів ягідного ринку відбувається під дією низки факторів, а саме збільшення кількості людей, перевагами яких є здорове харчування і відповідно збільшення споживання свіжих ягід; розвиток різноманітних практик вегетаріанства в якому широко використовуються ягоди; зростання доходів населення у провідних країнах, які можуть купувати дорогі продукти, до набору яких

відносяться і окремі ягоди, перш за все органічні; широке використання через технологічні зручності ягід як наповнювачів у харчовій промисловості; пошук нових креативних, модних страв та продуктів де компонентами смаку чи дизайну є ягоди; світовий ринок ягід стає складним, більш конкурентним, навіть глобальним, що вимагає підвищення якості та безпеки продукції, збільшення її різноманіття» [1].

Такої ж думки дотримується І.В. Колоколичова: «споживання плодово-ягідної продукції у світі з кожним роком збільшується, це обґрунтовується різними причинами, серед яких – зміни вподобань споживачів, бажання останніх вести здоровий спосіб життя, культура споживання продукції» [2, с. 26]. Черевко Д. підкреслює, що «ягідництво сьогодні є досить перспективним бізнесом, оскільки розвивається завдяки збільшенню світового споживання ягід, при цьому попит наразі перевищує пропозицію» [8, с. 82]. Поділяючи позиції науковців щодо перспективності розвитку ягідного напрямку аграрного бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках, варто вказати на необхідність проведення додаткових досліджень у напрямі формування стратегії розвитку ягідного бізнесу з урахуванням сучасних економічних, екологічних, маркетингових трендів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку ягідного бізнесу з урахуванням світових економічних, екологіч-

них, маркетингових трендів; виявлення головних пріоритетів у ягідництві для підвищення ефективності виробництва та рівня конкурентоспроможності національних суб'єктів ринку.

Виклад основного матеріалу. Ягідництво є перспективним напрямом розвитку аграрного бізнесу як в Україні так і у всьому світі. Цей продукт є популярним за рахунок корисних властивостей. В умовах збільшення чисельності населення та, відповідно, зростання потреб у продуктах харчування з одного боку, та удосконалення агротехнологій з іншого боку, все більшого значення набуває утримання балансу між обсягами споживання та якістю продуктів. Тренди здорового харчування, які стають все більш популярними, диктують нові умови конкуренції на аграрному ринку. За таких умов ягідництво стає все більш популярним. Серед фруктів і ягід середньоконтинентального клімату найбільш популярним у світі є виноград. Так, у 2019 р. площа його насаджень у всьому світі становила 6926 тис. га, що серед розглянутих культур складало 35,2%. Однак, порівняно із 2015 р. площа, зайнята під виноградом зменшилась на 178,4 тис. га, або на 2,5% (табл. 1).

Виноград є популярним насамперед за рахунок його винних сортів, що використовуються для подальшого виробництва різних вин. Крім того, смакові властивості винограду формують попит на цю ягоду майже у всіх країнах світу. На другому місці за площами посіву у світі знаходяться яблуневі

Таблиця 1

Динаміка площ вирощування плодів і ягід середньоконтинентального клімату у світі, тис. га

Види фруктів, ягід	Площа, га				2019 р.		Відхилення, 2019 р. від 2015 р.	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	площа	питома вага, %	абсол., +, -	відносне, %
Яблука	5177491	4865350	4620530	4645405	4717384	24,0	-460107	-8,9
Абрикоси	562122	540811	560416	546800	561750	2,9	-372	-0,1
Ягоди нес	120427	127444	125439	122948	128526	0,7	8099	6,7
Лохина	94728	102586	103959	112774	119472	0,6	24744	26,1
Черешня	411908	420508	422789	425037	443771	2,3	31863	7,7
Вишня	209614	215663	207747	222538	224237	1,1	14623	7,0
Журавлина	39383	41163	40190	39249	41383	0,2	2000	5,1
Агрус	29554	29421	27331	14396	14943	0,1	-14611	-49,4
Виноград	7104330	6899088	6831645	6865979	6925972	35,2	-178358	-2,5
Персик та нектарин	1631510	1592266	1523705	1528249	1527052	7,8	-104458	-6,4
Груша	1582981	1408291	1352320	1382975	1379387	7,0	-203594	-12,9
Малина	101203	114840	119088	126114	127578	0,6	26375	26,1
Полуниця	377112	366475	371031	394659	396401	2,0	19289	5,1
Кавун	3176757	3204695	3109281	3120446	3084217	15,7	-92540	-2,9
Смородина	114431	115079	113593	136055	141115	0,7	26684	23,3
Всього	20619120	19928601	19415471	19547569	19692073	100,0	-927047	-4,5

Джерело: узагальнено автором за [9]

сади – 4717,4 тис. га у 2019 р., що складало 24% від загальної площі досліджуваних фруктових і ягідних культур, при цьому, порівняно із 2015 р., площа яблуневих садів зменшилась на 460,1 тис. га, або на 8,9%. Значними є площі насадження кавуна – 3084,2 тис. га (15,7% у 2019 р.), порівняно із 2015 р. цей показник зменшився на 2,9%. Кавун є популярним у всьому світі, втім для виробників досить проблематичними є питання транспортної логістики насамперед через габаритні розміри, що суттєво знижує потенціал розвитку цього виробничого напрямку. Досить популярними є персик, нектарин та груша, їх площі насадження у 2019 р. відповідно становили 1527 тис. га (7,8%) та 1379,4 тис. га (7%), однак, порівняно із 2015 р. ці показники також зменшились – відповідно на 6,4% та 12,9%.

У відсотковому значенні найбільше збільшились площі лохини – на 26,1%, малини – на 26,1%, смородини – на 23,3%, однак, їх площі є незначними порівняно з іншими культурами – відповідно 119,5 тис. га (0,6%), 127,6 тис. га (0,6%), 141,1 тис. га (0,7%). Площа вирощування ягід нес, які включають ожину, логанберрі, шовковицю білу та червону, мирту, чорницю, складає 128,5 тис. га, або 1,1%. У цілому площа ягід середньоконтинентального клімату у світі протягом 2015–2019 рр. зменшилась на 927 тис. га, або на 4,5%, і становила у 2019 р. 19692 тис. га.

Не зважаючи на скорочення площ вирощування основних ягідних культур середньоконтинентального клімату, здебільшого спостері-

гається збільшення обсягів виробництва ягід (табл. 2).

Обсяг виробництва винограду становив у 2019 р. 77137 тис. тонн, що майже відповідає показникам 2015–2017 рр. Найбільші обсяги виробництва винограду спостерігались у 2018 р. – 80048 тис. тонн. Також значним був урожай кавунів – 100415 тис. тонн у 2019 р., що відповідає показникам минулих років. Виробництво яблук збільшилось на 5,9% і становило у 2019 р. 87236 тис. тонн, збільшилось також виробництво смородини – на 3,4% і становило у 2019 р. 647815 тис. тонн. Удвічі зменшилось виробництво агрусу, що насамперед пов'язано із зменшенням площі вирощування цієї культури.

Отже, збільшення обсягів виробництва фруктів і ягід середньоконтинентального клімату насамперед пов'язане із інтенсифікацією галузі і як наслідок підвищенням рівня урожайності (табл. 3).

Найбільш суттєво підвищилась урожайність лохини – на 20,9% і становила у 2019 р. 6891,4 тонн/га; яблук – на 16,2% (18492,5 тонн/га у 2019 р.), персика та нектарина – а 15,1% (16854,6 тонн/га у 2019 р.). Також суттєве підвищення урожайності спостерігається ягід нес, черешні, груші. Знизилась урожайність смородини – на 16,2% і становила у 2019 р. 4590,7 тонн/га, а також агрусу – на 5,8%.

Найбільшими виробниками ягід у світі є Китай, Індія, Бразилія, США, що є цілком обґрунтованим, враховуючи розміри

Таблиця 2

**Динаміка обсягів виробництва плодів і ягід
середньоконтинентального клімату у світі, тис. тонн**

Види фруктів, ягід	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення, 2019 р. від 2015 р.	
						абсол., +, -	відносне, %
Яблука	82409	85008	83136	85824	87236	4827	5,9
Абрикоси	3945	4186	4796	3901	4084	139	3,5
Ягоди нес	774	883	891	907	923	148	19,2
Лохина	540	623	609	666	823	283	52,4
Черешня	2247	2329	2455	2568	2596	349	15,5
Вишня	1343	1405	1187	1582	1412	69	5,1
Журавлина	643	750	630	717	688	45	6,9
Агрус	168	170	161	77	80	-88	-52,4
Виноград	76526	74412	73535	80048	77137	611	0,8
Персик та нектарин	23899	23991	24553	24902	25738	1839	7,7
Груша	24367	23218	23830	23723	23919	-448	-1,8
Малина	675	823	798	850	822	148	21,9
Полуниця	8221	8045	8242	8561	8885	664	8,1
Кавун	100976	102397	100955	100459	100415	-561	-0,6
Смородина	626581	623695	538749	680541	647815	21234	3,4

Джерело: узагальнено автором за [9]

Таблиця 3

Динаміка урожайності плодів і ягід середньоконтинентального клімату у світі, гектаграм (100 г)

Види фруктів, ягід	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення, 2019 р. від 2015 р.	
						абсол., +, -	відносне, %
Яблука	159168	174721	179927	184750	184925	25757	16,2
Абрикоси	70179	77407	85584	71347	72699	2520	3,6
Ягоди нес	64300	69312	71038	73761	71789	7489	11,6
Лохина	57018	60727	58571	59096	68914	11896	20,9
Черешня	54541	55380	58078	60429	58494	3953	7,2
Вишня	64062	65164	57113	71107	62952	-1110	-1,7
Журавлина	163266	182164	156661	182664	166139	2873	1,8
Агрус	56869	57740	58787	53450	53546	-3323	-5,8
Виноград	107718	107858	107639	116586	111374	3656	3,4
Персик та нектарин	146486	150670	161139	162946	168546	22060	15,1
Груша	153931	164866	176219	171537	173404	19473	12,7
Малина	66691	71702	67028	67433	64470	-2221	-3,3
Полуниця	218006	219516	222145	216924	224142	6136	2,8
Кавун	317859	319523	324688	321938	325577	7718	2,4
Смородина	54756	54197	47428	50020	45907	-8849	-16,2

Джерело: узагальнено автором за [9]

цих країн та сприятливі погодно-кліматичні умови. Серед Європейських країн лідируючі позиції в даному бізнесовому напрямі посідає Іспанія. Україна має значний потенціал щодо розвитку ягідництва, при цьому, в останні роки спостерігаються позитивні тенденції зростання урожайності, обсягів виробництва свіжої і замороженої ягоди та її експорту.

За 20 років валове виробництво зросло більше ніж на 60% (з 83,1 тис. т до 136,7 тис. т), зростання урожайності ягідних культур збільшилося на 66%, найбільше зростання урожайності спостерігалось по суниці садовій – на 80% та малині і ожині більше ніж у 10 разів за період [5; 7]. У 2018 р. Україна експортувала плодово-ягідної продукції на суму 229 млн. дол. США, що на 17% більше порівняно з минулим роком і є рекордним показником за роки незалежності, зокрема, було експортовано волоські горіхи (117 млн дол.); заморожені плоди і ягоди (78 млн. дол.); яблука і груші (15 млн дол.) – це близько 92% від загального обсягу експорту плодово-ягідної продукції [5; 7]. Починаючи з 2018 р. спостерігається суттєве зростання цін на світових ринках на плодово-ягідну продукцію, що є позитивним для українського експортера. Головними ринками збуту для українського товаровиробника є країни Європейського Союзу – близько 65% всього експорту. У 2018 р., Україна експортувала плодово-ягідну продукцію в Польщу (39,8 млн. дол. США), Туреччину (20,4 млн. дол. США),

Францію (15,7 млн. дол. США), Білорусію (13,8 млн. дол. США), Грецію (12,9 млн. дол. США), Нідерланди (11,2 млн. дол. США) та Італію (10,2 млн. дол. США) [5; 7].

Таким чином, враховуючи потенціал галузі, досягнуті результати та світові тренди в ягідному бізнесі, доцільно виділити три основні складові стратегічного розвитку:

1. Економічна: укрупнення виробників – поступовий перехід від дрібного виробництва до більш масштабного, відведення більших площ під садівництво ягідних культур у великих інтегрованих підприємства; розвиток сільськогосподарської кооперації у плодово-ягідному комплексі; розвиток експортного потенціалу; диверсифікація виробництва; автоматизація виробничих процесів.

2. Маркетингова: вирощування нішевих ягідних культур у промисловому масштабі, наприклад, обліпихи, кизилу, бузини, калини; пропаганда здорового харчування та споживання ягід цілий рік, а не тільки в сезон; використання різних каналів маркетингових комунікацій, зокрема SMM-маркетингу; розвиток системи продажів через маркетплейси; збільшення терміну реалізації продукції.

3. Екологічна: удосконалення технологій виробництва та переробки ягід; розвиток органічного напрямку в ягідництві; сертифікація продукції.

Поєднання зазначених стратегічних напрямів дозволить одержати синергійний ефект в галузі та забезпечить її конкурентоспроможність.

Висновок. У результаті вивчення світових трендів у ягідництві можна зробити висновок про перспективність галузі. Протягом останніх років споживання ягід у всьому світі суттєво збільшилось, зокрема, як свідчать статистичні дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, протягом 20 років виробництво ягід у світі збільшилось у 9 разів, що досягнуто насамперед за рахунок інтенсифікації галузі. Найбільш популярними фруктами у світі є цитрусові та банани,

а серед плодів і ягід середньоконтинентального клімату – виноград, кавуни, персики. Найбільшими виробниками ягід у світі є Китай, Індія, Бразилія, США, Іспанія та інші. Україна входить у ТОП-50 експортерів даної продукції і з кожним роком потенціал країни зростає. Стратегія розвитку ягідного напрямку аграрного бізнесу має охоплювати економічний, маркетинговий та екологічний напрями, що забезпечить синергійний ефект від використання потенціалу галузі.

Список використаних джерел:

1. Галат Л.М. Світовий ринок ягід: сучасні тенденції та перспективи для України. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8636> (дата звернення: 22.09.2021).
2. Колокольчикова І.В. Світове виробництво та ринкові позиції плодово-ягідної продукції на міжнародному ринку. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Випуск 3–1 (52). С. 26–31.
3. Коротич Ю. Ринок ягід у контексті пандемії. *Плантатор*. 2020. № 6. С. 8–13.
4. Прохорчук І. Світовий ринок ягід 2019: чи може бути «вижити» без трендів? URL: <https://www.growhow.in.ua/cvitovyy-rynok-iahid-2019-chy-mozhna-bude-vyzhyty-bez-trendiv/> (дата звернення 15.09.2021).
5. Ринок ягідних культур в Україні та світі. URL: <http://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-vukrayini-ta-sviti>.
6. Самойлик Ю.В. Особливості органічного виробництва овочів, плодів і ягід в агроструктурах різного типу. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 4. С. 22–26.
7. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2021).
8. Черевко Д. Ефективність вирощування ягідних культур і переробки продукції шляхом заморожування. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 11. № 3–4. С. 82–86.
9. FAOSTAT – FAO Statistics Division. URL: <http://www.fao.org/faostat/en> (дата звернення: 01.09.2021).
10. International Federation of Organic Agriculture. URL: <https://www.ifoam.bio> (дата звернення: 01.09.2021).
11. Portovaras T., Harbar Zh., Sokurenko I., Samoilyk Iu. Management of small business entities. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. Vol 11, No 8. P. 680–694. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1226>

References:

1. Galat, L. (2021), “World berries market: current trends and prospects for Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8636> (Accessed 22.09.2021).
2. Kolokolchikova I.V. (2019) “World production and market position of fruit and berry products on the international market”. *Naukovo-vyrobynychi zhurnal «Biznes-navihator»*. Vol. 3–1 (52). pp. 26–31.
3. Korotych, Yu. (2020), “The berry market in the context of a pandemic”, *Plantator*, vol. 6, pp. 8–13.
4. Prokhorchuk, I. “World berry market 2019: can it “survive” without trends?”, [Online], available at: <https://www.growhow.in.ua/cvitovyy-rynok-iahid-2019-chy-mozhna-bude-vyzhyty-bez-trendiv/> (Accessed 15.09.2021).
5. “The market of berry crops in Ukraine and the world”, [Online], available at: <http://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-v-ukrayini-ta-sviti>.
6. Samoilyk Yu. V. (2016), “Features of organic production of vegetables, fruits and berries in agricultural structures of different types”. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment*. Vyp. 4. pp. 22–26.
7. Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15.09.2021).
8. Cherevko D. (2018), “Efektivnistj vyroshhuvannja yaghidnykh kuljtur i pererobky produkciji shljakhom zamorozhuvannja”. *Agrarian economy*. Vol. 11, no. 3–4. Pp. 82–86.
9. FAOSTAT – FAO Statistics Division. URL: <http://www.fao.org/faostat/en> (Accessed: 01.09.2021).
10. International Federation of Organic Agriculture. URL: <https://www.ifoam.bio> (Accessed: 01.09.2021).
11. Portovaras T., Harbar Zh., Sokurenko I., Samoilyk Iu. Management of small business entities. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. Vol 11, No 8. P. 680–694. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1226>.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-2>
УДК 33. 020. 656

Вареник І. В.

кандидат економічних наук, старший викладач,
Шосткинський інститут
Сумського державного університету

Осадча Н. М.

старший викладач, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
Відокремлений структурний підрозділ
«Шосткинський фаховий коледж імені Івана Кожедуба
Сумського державного університету»

Щасна М. А.

студентка,
Шосткинський інститут
Сумського державного університету

Varenik Irina

Candidate of Economic Sciences, Senior Instructor,
Shostka Institute of Sumy State University

Osadcha Natalia

Senior Instructor, Instructor of the Highest Qualification Category,
Shostka Applied College named after Ivan Kozhedub
of Sumy State University

Schasna Maria

Student,
Shostka Institute of Sumy State University

ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ГРОМАДОЮ ТА ШОСТКИНСЬКИМ ІНДУСТРІАЛЬНИМ ПАРКОМ «СВЕМА»

FUNDRAISING AS A TOOL OF EFFECTIVE INTERACTION BETWEEN THE COMMUNITY AND SHOSTKA INDUSTRIAL PARK «SVEMA»

У роботі визначено й уточнено поняття фандрайзингу як елементу взаємодії згідно з необхідністю фінансування та розповсюдження інформації між громадськістю та потенціалом на прикладі індустриального парку «Свема». Розглянуто способи застосування фандрайзингу та основний його інструментарій для забезпечення можливостей фінансування проєктів індустриальних парків на прикладі парку «Свема». Запропоновано застосування методик фандрайзингу як оптимального засобу фінансової підтримки індустриальних парків порівняно з іншими методиками краудфандінгу, краудсорсингу та іншого інструментарію сучасної фінансової політики в господарському процесі. Розглянуто принципи застосування методології фінансової підтримки підприємництва, стартапів у системі індустриальних парків сучасної економічної системи господарювання.

Ключові слова: фандрайзинг, індустриальний парк, господарство, краудфандінг, фінансування.

The report defines and clarifies the concept of fundraising as an element of interaction in accordance with the need for funding and dissemination of information between the public and the potential on the example of the industrial park "Svema". The ways of applying fundraising and its main tools for providing opportunities for financing industrial park projects are considered on the example of my research park "Svema". The article proposes the use of fundraising techniques as the optimal means of financial support of industrial parks, in comparison with other methods of crowdfunding, crowdsourcing and other tools of modern financial policy in the economic process.

The principles of application of the methodology of financial support of entrepreneurship, startups in the system of industrial parks of the modern economic system of management are considered. Strong public relations contributes to the establishment of mutually beneficial relations with government agencies in order to implement various business projects, bringing them to a larger scale. Managers of enterprises, in particular industrial parks, should aim to use the principles of fundraising to ensure the dynamic development of their substructures and promote them not only at the micro level of the economy. An effective method of interaction with the public helps to increase the demand for a particular economic activity, increase its effectiveness, profitability and reputation in today's economic space. All nonprofits use fundraising software to make their fundraising process more efficient and streamlined. Using the right software can help increase revenues, while also reaching more donors and gaining the momentum in social fundraising.

Funraise is one such software, with several features that help nonprofits improve their processes as well as handle other aspects of running an organization, such as managing events and donors. Funraise is a complete, all-encompassing tool for nonprofits based on the experience of other organizations. Fundraising activities can determine the future of any organisation. Fundraising does more than raise funds. Fundraising helps nonprofits work together towards a common goal, motivates nonprofits towards organization and planning, and keeps the nonprofit organization financially.

Keywords: fundraising, industrial park, domestic economy, crowdfunding, financing.

Постановка проблеми. У сучасному ринковому середовищі та умовах організаторам бізнесу, власникам індустріальних парків дуже важливо володіти стратегічним мисленням та розробляти унікальні проекти, завдяки яким стає досить доступний пошук інвесторів, чия допомога суттєво впливає на розвиток бізнесу, особливо на ранніх його етапах, оскільки з недостатнім обсягом капіталовкладень для підприємців значно сповільнюється еволюція стартапу, що, своєю чергою, призводить до низки як економічних, так і соціальних проблем. Розвиток професійного бізнесу тісно пов'язаний із концепцією фандрайзингу, яка є невід'ємним складником інтелектуального капіталу будь-якої компанії. Застосування фандрайзингу передбачає не лише здобуття фінансових коштів, а й установлення продуктивних особистих та інституціональних контактів з організаціями-донорами, які доцільно підтримувати з метою використання у довгостроковій перспективі. У цьому полягає проблема сучасного фінансування та підтримки малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концепції фандрайзингу як окремого виду економічної діяльності було висвітлено в працях таких українських та іноземних економістів, як: А.Дж. Дуглас, Т.В. Артем'єва, Дж.М. Брайсон, О.В. Комаровський, О.І. Корінцева, С. Куц, А.Н. Соколова та ін. Термін «фандрайзинг» є похідним від сполучення двох англійських термінів: fund (кошти, фінансування) та raise (піднімати, добувати, збирати). У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі яскраво проілюстровано механізми фандрайзингу.

На думку О.В. Чернявської, фандрайзинг – це професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів із різноманітних джерел для реалізації соціально важливих науково-дослідних неприбуткових проектів та програм, яка потребує спе-

ціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора. Таку саму позицію відстоює Т.В. Артем'єва, наголошуючи, що фандрайзинг – це діяльність щодо залучення й акумулювання оборотних коштів, необхідних для реалізації некомерційних проектів і програм.

Т. Крупський стверджує, що фандрайзинг є функцією із залучення фінансових, матеріальних та людських ресурсів для роботи неприбуткових організацій та реалізації їхніх проектів. Він зазначає, що така діяльність спрямована на досягнення насамперед соціально важливих цілей.

Одним із найбільш ефективних засобів управління будь-яким бізнесом, зокрема індустріальним парком, є вдале використання тенденції «фандрайзинг» як одного з інструментів формування інтелектуального капіталу. Упровадження такої економічної діяльності, як фандрайзинг, сприятиме залученню ресурсів для реалізації соціально важливих програм та проектів, підвищенню іміджу індустріальних парків та зміцненню довіри громадськості до них.

Мета статті полягає у дослідженні та економічному обґрунтуванні ефективності «фандрайзингу» як ключового елемента прогресивного розвитку індустріальних парків та важливого інструмента взаємодії між громадою та цими організаціями, а також в оцінці запровадження моделі фандрайзингу в бізнес-план індустріального парку з метою пошуку інвесторів, спонсорів для спільної участі в соціально важливих місцевих проектах.

Виклад основного матеріалу. Місцеві громади з 2012 р. володіють сильним інструментом розвитку – індустріальними парками. Ці промислові комплекси довели свою ефективність у багатьох країнах. Але в Україні їхні переваги не використовуються і на 10%. Причиною цього є «білі плями» в законодавстві про індустріальні парки. У результаті місцеві

бюджети щорічно недоотримують декілька мільйонів гривень.

У середовищі індустріального парку ефективно поєднуються інтереси всіх учасників. Учасники створюють ноу-хау, захищають його через Інноваційний бізнес-інкубатор, передають на підприємства. Це ноу-хау сприяє тому, що підприємства виробляють нові види продукції, яка через бізнес виходить на зовнішній чи внутрішній ринок. Необхідна оплата інтелектуальної власності, і вони працюють далі над створенням нового ноу-хау. Фінансова підтримка цих проєктів є невід'ємним складником існування індустріального парку.

Роль інтелектуальної власності в економіці ЄС у 2015 р., за даними Європейського патентного офісу, забезпечують роботою 56 млн осіб, тобто 26% зайнятості, створюють додану вартість в обсязі 4,7 трлн євро, що становить 38,5% ВВП Європейського Союзу [5]. Інноваційні зрушення підтримують підприємства і стимулюють до вдосконалення у всіх аспектах господарської діяльності. Але не вирішеною залишається проблема фінансування на всіх рівнях діяльності підприємства. Інтелектуальний капітал підприємства є важливим стержнем господарської діяльності. За відсутності належного фінансування немає високого рівня розвитку будь-яких можливостей у процесі господарювання. Успішний розвиток підприємств забезпечують інноваційні процеси, але вони потребують активного фінансування. Належне фінансування є основою успішної комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що перетворює результати інтелектуальної діяльності на працюючий інтелектуальний капітал. Фінансове забезпечення процесу комерціалізації реалізує низку важливих функцій, прискорюючи трансформацію інноваційної ідеї спочатку в прототип, а згодом в інноваційний продукт.

Верховна Рада підтримала законопроект про індустріальні парки, який зумовлює запуск низки стимулів для залучення інвестицій, зокрема програми фандрайзингу. Це процес залучення коштів й інших ресурсів для реалізації конкретних завдань або проєктів, а також для підтримання діяльності та існування організації загалом. Уважається, що для ефективного фандрайзингу необхідні систематичне планування, аналіз та звітування, адже це допоможе встановити довіру з донорами та збільшити кількість пожертв.

Існує такий інструментарій фандрайзингу:

- Донорська інституційна допомога.
- Державне фінансування.
- Підтримка бізнесу, меценатів.
- Фандрайзингові заходи.

- Реклама. Кампанії.
- Краудфандинг та фандрайзингові портали.
- Соціальне підприємництво.

Основою інноваційного розвитку будь-якого підприємства є інтелектуальний капітал, що, на думку Л.Г. Мельника, являє собою інтелектуальні здібності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними засобами, які використовуються у процесі господарювання. Інтелектуальний капітал є основою інноваційної діяльності [5].

Зрозуміло, що метою проведення будь-якої інноваційної діяльності на підприємстві є отримання прибутку та зайняття домінуючої позиції на ринку. Дана діяльність – це складна система, у якій беруть участь різні учасники: вчені та винахідники, підприємці-новатори і, нарешті, інвестори, які зацікавлені в проведенні інноваційних досліджень, удосконалюючи, таким чином, процес виробництва.

Цільовим завданням інноваційної діяльності на підприємстві є отримання економічного ефекту від практичного впровадження ідей інновацій та їх подальшої реалізації.

Підготовка організацій для успішного отримання коштів є найважливішим етапом фандрайзингової діяльності. Без чіткої стратегії проєкту, без визначення місії організації стає мало ймовірним пошук донорів, оскільки саме вони звертають увагу на унікальність запиту та перспективу програми фандрайзингу. Під час планування фандрайзингової кампанії важливим є дотримання логічного ланцюга «проблема – мета – завдання – метод», тобто узгодженості та взаємозв'язку між кожним компонентом.

Отже, для того щоб заручитися донорською допомогою, індустріальним паркам, зокрема індустріальному парку «Свема», необхідно сформулювати чітку стратегію роботи, визначити місію їхньої діяльності, акцентувати на унікальності та цінності їхніх товарів і послуг. Чим вужчою буде спеціалізація виробництва, тим меншою буде кількість конкурентів за право на отримання дотацій.

Основним аспектом заручення донорської допомоги є наявність позитивного бренду та гідної репутації організації. Бренд компанії – це сума його переконань, ідей, символів, імен та інших слів, які створюють враження в очах громадськості, і це дуже важливо для збору коштів.

Для адміністрації індустріального парку «Свема» важливо розробити або підтримати вже існуючий позитивний бренд, проводити соціальні опитування на ознайомлення громадськості з бізнес-проєктами та результатами їхньої внутрішньої і зовнішньої діяльності.

Щоб отримати підтримку від бізнесу та меценатів, потрібно користуватися підходом «залучати, а не просити пожертву». Необхідно шукати партнерів, з якими співпадають цінності, будувати співпрацю на взаємній користі та робити добродійність модною.

За бажання якісно прорекламувати свій бізнес можуть стати в нагоді послуги Біржі соціальної реклами, які надаються безоплатно. Важливо проводити прес-тури, оскільки вони пояснюють цілі діяльності фірм, створюють суспільний вплив та цілісну глибину бізнесу, а також виступають джерелом уваги для партнерів, спонсорів, ЗМІ та іншої цільової аудиторії.

Одним із методів фандрайзингу є фінансова підтримка з боку держави. Перевага цього методу роботи в тому, що він створює основу для соціального партнерства між державними структурами і недержавним сектором, розвиваючи взаємний інтерес і розуміння необхідності довгострокового співробітництва.

Є можливість взяття участі в грантових програмах, а отримання грантової допомоги дає змогу одержати достатньо велику суму коштів для реалізації запропонованого проєкту. При цьому за умови успішного налагодження продуктивної взаємодії з грантодавцями виникає основа до продовження співпраці через їхню схильність до продовження фінансування різноманітних проєктів організації.

Концепція фандрайзингу на відміну від краудфандингу має на меті пошук ресурсів з усіх можливих джерел і здатність залучати не лише кошти, а й вузькопрофільних і специфічних спеціалістів, матеріальні ресурси (продукція, волонтери, обладнання тощо). Також фандрайзинг не має обмежених рамок використання залучених коштів та їх підзвітності, як у випадку з краудфандингом.

Краудфандинг – це співпраця людей, які добровільно об'єднують свої грошові чи інші ресурси, як правило, через Інтернет, аби підтримати зусилля інших людей або організацій. Популярною українською краудфандинговою платформою виступає «Спільнокошт». Використовуючи цей ресурс, адміністрація індустріального парку «Свема» може зібрати гроші на певний проєкт, а також кошти на розроблення новітніх технологій.

Варто відзначити, що ще одним дієвим методом залучення коштів виступають фандрайзингові портали, а саме:

1. Indiegogo (інновації, технології, дизайн).
2. GlobalGiving (фінансування некомерційних організацій).
3. Crowdrise (збір коштів для некомерційних організацій).

4. Causes (збір коштів для вирішення соціальних, політичних та культурних питань).

5. GoFundMe (збір коштів для широкого спектру ініціатив).

Дані ресурси є ключем доступу для ефективного пошуку донорської допомоги, збору та обробки необхідної інформації, консультації щодо правильного оформлення заяв на залучення коштів.

Узагалі некомерційні організації надто часто розглядають фандрайзинг лише як засіб заробляти гроші для виконання своїх завдань та оплати свого персоналу, настільки, що вони нехтують інтеграцією фандрайзингу у свій план у цілому. Однак некомерційні організації, які включають збір коштів та розвиток у свою організаційну стратегію, у кінцевому підсумку виявляються успішними. Це виходить тому, що збір коштів робить організацію сильнішою і, врешті-решт, високофункціональною в такі способи:

1) Спосіб означає, що процес збору коштів змушує некомерційні організації звернути увагу на їхні вразливі місця. І це, своєю чергою, сприятиме формуванню об'єктивного мислення в адміністрації, з появою якого можливе ефективне подолання недоліків або внесення коректив у їхню діяльність.

2) Спосіб заохочує некомерційні організації працювати в командному дусі та узгоджувати цілі.

3) Спосіб сприяє формуванню стійкості та витривалості, які є обов'язковими складниками механізму функціонування організацій під час різноманітних економічних змін.

Досліджуючи проблеми фінансових нестач та відсутності належного фінансування, підтримки з боку держави, все ж таки доводимо необхідність застосування інноваційних підходів у матеріальній підтримці малого підприємництва. Так, на прикладі індустріального парку «Свема» відзначається позитивна оцінка під час дослідження даної проблеми. Індустріальні парки розвиваються і приносять користь національній економіці, а тому існує гостра необхідність пошуку саме фандрайзингових методик та їх застосування.

Отже, фандрайзингова діяльність індустріального парку «Свема» повинна здійснюватися у п'ять етапів:

– планування та розроблення проєкту, акцентування на його унікальності, виявлення пріоритетів, створення програми заходів і залучення ресурсів, визначення витрат на майбутній період;

– пошук і залучення можливих донорів. Для донорів важливо вибрати «проєкт для душі»;

– реалізація проєкту за підтримки фандрайзингу та постійний контроль над його виконанням;

– звітування перед донорами про те, наскільки ефективними виявилися витрати ресурсів на отримання цих результатів;

– аналіз ефективності та доцільності застосування програми фандрайзингу для індустріального парку.

Важливими є застосування кожного з розроблених етапів, їх змістовне дослідження та аналіз, а також своєчасний моніторинг ефективності від упровадження інноваційної методики.

Висновки. На сучасному ринку соціально-економічних відносин концепція фандрайзингу виступає найбільш ефективною формою залучення коштів і ресурсів. Уведення фандрайзингу до механізму функціонування індустріального парку «Свема» гарантуватиме низку переваг, а саме: прогресивний розвиток цього промислового комплексу; активізацію ефективної взаємодії між «Свемою» і громадою; визнання індустріального парку на державному рівні, що стане джерелом уваги з боку можливих донорів і спонсорів за межами України.

Список використаних джерел:

1. Авраменко А., Аксенов Г. Фандрайзинг: искусство добывать и отдавать деньги. Киев : Планета людей, 2001.
2. Брайсон Дж.М. Стратегічне планування для державних і неприбуткових організацій / пер. з англ. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
3. Дуглас А.Дж., Карлсон К.Дж. Основные принципы фандрейзинга. Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. 240 с.
4. Куц С. Фандрайзинг АВС : посібник для початківців. Київ : Центр філантропії, 2008. 92 с.
5. Комаровський О.В. Фандрейзинг у питаннях, відповідях та цитатах : навчальний посібник. Київ : Планета людей, 2007. 54 с.

References:

1. Avramenko A., Aksenov G. (2001) Fandraizing: isskustvo dobivat I otdavati dengi [Fundraising: the art of getting and giving money]. Kyiv: Planeta ludei. (in Ukraine)
2. Braison D. (2004) Strategichne planuvannia dla dergavnih I nepributkovih organizatii [Strategic planning for government and non-profit organizations]. Lviv: Litopis. (in Ukraine)
3. Douglas A., Rfirlson K. (2007) Osnovnie prinsipi fandraizinga [Fundraising basic principles]. Balans buiznes buk. (in Ukraine)
4. Kuts S. (2008) Fandraizing ABC [Fundraising ABC]. Kyiv: Tsentr filantropii. (in Ukraine)
5. Komarovskii A.V. (2007) Fandraizing u pitanniah vidpovidiah i tsitatah [Fundraising in questions, answers and quotes]. Kyiv: Planeta ludei. (in Ukraine)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-3>
УДК 338.24

Іванова М. І.

доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1130-0186>

Дудник А. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7921-2548>

Бардась А. В.

доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту економіки,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8309-3796>

Ivanova Maryna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Dnipro University of Technology

Dudnyk Alla

PhD in Economics, Associate Professor,
Dnipro University of Technology

Bardas Artem

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Director of Educational and Science Institute of Economics
Dnipro University of Technology

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ШЛЯХОМ УТВОРЕННЯ ЕКОНОМІКО-ІННОВАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

FEATURES OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT THROUGH THE FORMATION OF ECONOMIC AND INNOVATION ASSOCIATIONS

Метою статті є дослідження використання сучасного інструментарію управління інноваційно-інвестиційним розвитком шляхом утворення економіко-інноваційних об'єднань, основним елементом яких є інноваційний кластер. Використано загальнонаукові та спеціальні методи системно-структурного аналізу. Теоретичне дослідження виявило, що дієвим напрямом активізації інноваційно-інвестиційної діяльності як окремих підприємств, так галузей у цілому є застосування інноваційного кооперування. Наведено авторське визначення інноваційного кластера. З'ясовано, що розвиток інноваційних кластерів потребує впровадження дієвої державної підтримки – кластерної політики. Перспективами подальшого розвитку є визначення чинників, які сприяють підвищенню загального рівня конкурентоспроможності економіко-інноваційних об'єднань.

Ключові слова: інвестиції, управління проєктами, інноваційно-інвестиційна модель, економіко-інноваційне об'єднання, інноваційний кластер.

The article examines the use of modern tools for managing innovation and investment development through the formation of economic and innovation associations, whose basic element is the innovation cluster. The current period of development of innovation and investment processes is characterized by the availability and opportunity of using many project management tools, the use of which in innovation and economic associations allows significant and long-term competitive advantages. The study used general scientific and special methods of system-structural analysis to clarify the components of the innovation and investment model of enterprise development; for revealing the structure of the economic innovation association; for identification of promising (recommended) areas of government support for clusters of innovation (COI) in Ukraine. The purpose of the work is to study and analyze the specifics of today's tools for managing innovation and investment development of economic entities. The theoretical study has revealed that an effective direction of intensification of innovation and investment activities of both individual enterprises and industries in general is innovation cooperation. The essence of this approach is the use of outsourcing, but

in a broader sense, it involves the economic integration of organizations. It has been proven that a cluster of innovation (COI) is geographically proximate business entities that are responsible for the production, research, testing, trial launch of innovative products to receive a synergistic effect and additional competitive advantages from their cooperation and interaction. It has been found that the development of clusters of innovation requires an introduction of effective government support, i.e. a cluster policy aimed at organizing cooperation between public authorities, enterprises and institutions that would operate in innovation, manufacturing, public sectors of the economy to create favorable conditions for macro-level clusters. Prospects for further development are the identification of factors that contribute to improving the overall level of competitiveness of economic and innovation associations.

Keywords: investment, project management, innovation investment model, economic innovation association, cluster of innovation (COI).

Постановка проблеми. Пожвавлення інвестиційної діяльності є загальновідомим чинником поліпшення економічної ситуації в державі, стабілізації політико-правових процесів, формування здорового соціально-психологічного клімату в суспільстві. При цьому впровадження інновацій підкреслює наявність та дотримання вірно вибраного напрямку розвитку країни. Сучасний період розвитку інноваційно-інвестиційних процесів характеризується наявністю та можливістю користуватися багатьма інструментами управління проектами, застосування яких у інноваційно-економічних об'єднаннях дає змогу отримати значні й довгострокові конкурентні переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Л.О. Мармуль інвестиції розглядає як інструмент підтримки інноваційної діяльності та безпосередній складник інвестиційно-інноваційного процесу [1]. Автором виокремлено принципи планування інноваційно-інвестиційної діяльності, серед яких зазначено такі: пріоритетність, безперервність планування, комплексності розвитку, економічної обґрунтованості і забезпеченості ресурсами. Серед програмних продуктів автоматизації розробку інноваційно-інвестиційних проектів Л.О. Мармуль визначив такі, як EXCEL фірми Microsoft та Progest Expert Professional фірми PRO-INVEST-CONSULTING.

М.А. Рубіш, своєю чергою, узагальнив завдання управління проектами та виокремив визначення основної мети і цілей проекту; залучення виконавців; визначення необхідних обсягів та джерел фінансування; складання кошторису, визначення термінів виконання і графіка реалізації проекту; розрахунок потреби у ресурсах; забезпечення контролю виконання робіт та моніторинг на всіх стадіях реалізації [2]. При цьому головну роль автор відводить моніторингу формування суспільної думки, дотримання законодавства; стійкого соціально-економічного стану регіону; оцінювання проектів соціально-економічного розвитку; фінансових явищ; ринку праці, товарів; екологічного стану територій і наслідків господарської діяльності.

В.В. Святогор у [3] досліджував особливості державного регулювання на засадах

краудсорсингу (інструмент розвитку інноваційної інфраструктури, який дає змогу створювати майданчики для взаємодії вищих навчальних закладів, підприємств і держави), краудфандингу (колективна співпраця людей, які на добровільних засадах об'єднують власні грошові або інші ресурси, зазвичай через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей чи організацій) та блокчейн-технологій (розподілена база даних, яка містить інформацію про всі транзакції, проведені учасниками системи, при цьому інформація зберігається у вигляді «ланцюжка блоків», у кожному з яких записано певну кількість комунікацій).

З.Б. Литвин, своєю чергою, зосередила увагу на економічному аналізі інноваційно-інвестиційної діяльності, який, на її думку, здійснюється для визначення техніко-економічних характеристик інновацій, оцінки їхньої якості, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції; визначення суми інвестицій на розроблення і впровадження інновацій; визначення строку окупності та оцінювання їхньої ефективності [4]. У цьому дослідженні авторка узагальнила систему показників для оцінювання ефективності інновацій, які розділено на три групи. До першої групи потрапили ті, що характеризують виробничий ефект від застосування інновацій; до другої – фінансову ефективність нововведень; до третьої – інвестиційну ефективність інновацій.

О.Ф. Присяжнюк досліджувала управління інвестиційними проектами на основі прийняття інноваційних рішень, яке має враховувати сучасні світові тренди розвитку економіки та світові проблеми, що потребують першочергового вирішення (зокрема, екологічні проблеми, забезпечення соціальної відповідальності, налагодження співпраці бізнесу та громад тощо). При цьому бажано використовувати інструменти та системи гнучкого управління проектами – Kanban, Scrum, перевагами яких є згуртованість, зосередження проектної команди на створення бізнес-цінності та заохочення змін [5].

Мета статті полягає у дослідженні використання сучасного інструментарію управління інноваційно-інвестиційним розвитком

шляхом утворення економіко-інноваційних об'єднань, основним елементом яких є інноваційний кластер.

Виклад основного матеріалу. Доповнена нами за [1] інноваційно-інвестиційна модель розвитку може вдало застосовуватися для ефективного функціонування як підприємства, так і галузі (рис. 1). При цьому вважаємо дієвим напрямом активізації інноваційно-інвестиційної діяльності застосування інноваційного кооперування. Сутність цього підходу зводиться до використання аутсорсингу, але у більш широкому розумінні, що передбачає економічне об'єднання організацій. Подібне об'єднання на відміну від технологічних парків не вимагає членських внесків, а фактично відображає спільність економічних інтересів певних суб'єктів бізнесу у визначений період часу і включає у себе виробничі потужності, інтегровані в єдине економіко-інноваційне об'єднання.

Промислові підприємства є значно обмеженими у строках розроблення продукції та впровадження технологій, а інновації, як відомо, від ідеї до її реалізації займають значний час. Тобто необхідно розробити таку форму інноваційної взаємодії, яка, з одного боку, сприятиме технічному прогресу та переозброєнню підприємств, а з іншого – підвищуватиме показники конкурентоспроможності будь-якого суб'єкта господарювання завдяки реалізації інноваційних проєктів.

Такі проєкти можуть бути новітніми як для окремого підприємства, так і для всієї галузі. У будь-якому разі вони суттєво впливають на економічну кон'юнктуру галузі.

Удалим прикладом таких проєктів можна вважати проєктування, виробництво і реалізацію машинобудівної продукції для ракетно-космічної галузі у Дніпропетровській області [6]. Так, розроблення продукції для ракетно-космічної галузі, а також реалізація інших інноваційних машинобудівних проєктів вимагають від машинобудівних підприємств особливої форми взаємодії. Структуру запропонованого економіко-інноваційного об'єднання наведено на рис. 2.

У табл. 1 наведемо авторські характеристики структурних складників економіко-інноваційного об'єднання.

Розвиток інноваційних кластерів потребує впровадження дієвої державної підтримки – кластерної політики, спрямованої на організацію співпраці органів державної влади, підприємств та установ, що функціонують в інноваційних, виробничих, громадських секторах економіки і створюють сприятливі умови формування кластерів на макрорівні (табл. 2).

Висновки. Пожвавлення інвестиційної діяльності є загальновідомим чинником поліпшення економічної ситуації в державі, стабілізації політико-правових процесів, формування здорового соціально-психологічного

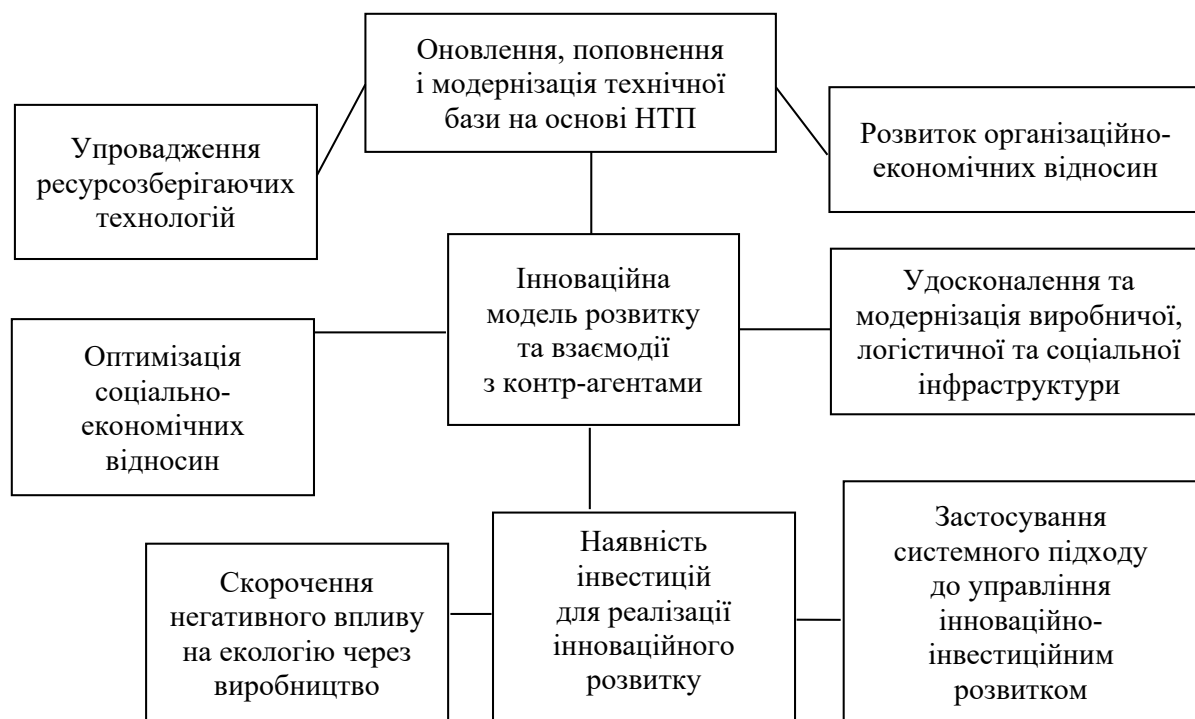

Рис. 1. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку підприємств

Джерело: доповнено авторами за [1]

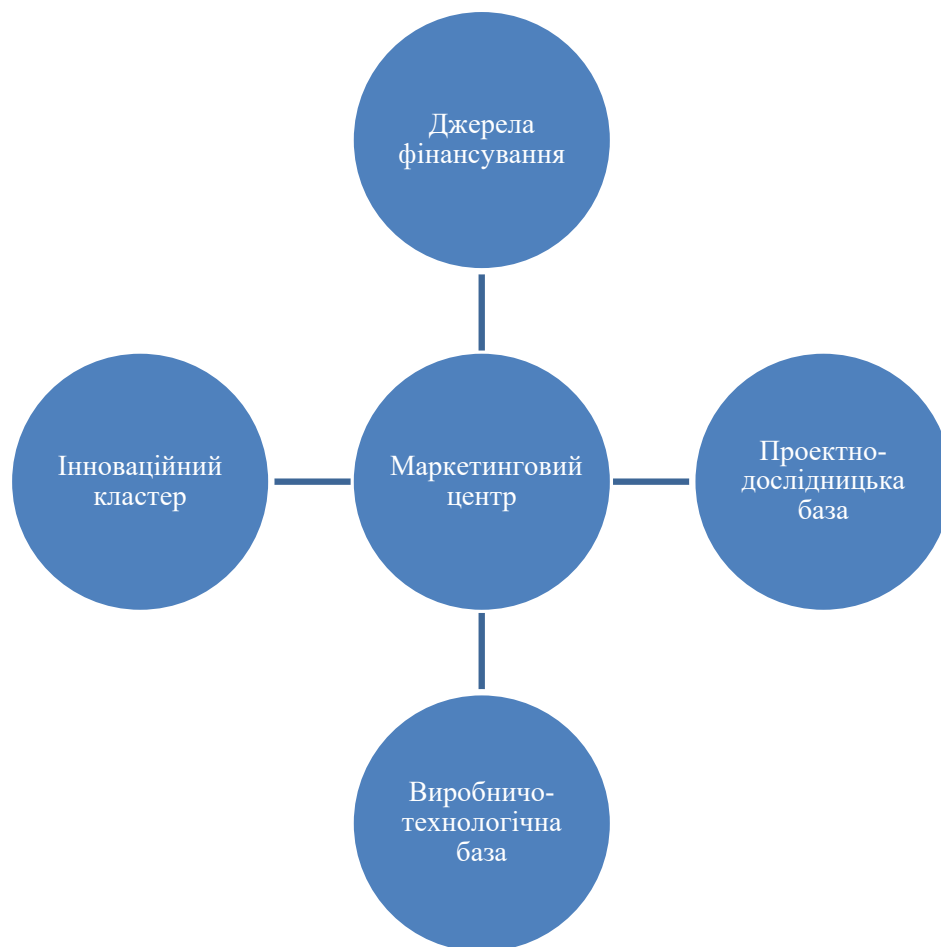

Рис. 2. Структура економіко-інноваційного об'єднання

Джерело: доповнено авторами за [6]

Таблиця 1

Визначення складників економіко-інноваційного об'єднання

Назва	Характеристика
Маркетинговий центр	Торговельно-промислове підприємство, що лідирує у відповідній галузі, динамічно розвивається, розширює власну присутність на внутрішньому ринку та збільшує обсяги реалізації експортованої продукції, володіє достатньою кількістю фінансових ресурсів, спрямовує збутову політику до об'єднання, але має суттєві обмеження щодо виробничої інфраструктури та інноваційного потенціалу
Джерела фінансування	Власні кошти маркетингового центру, залучені фінансові ресурси, інвестиції, які використовуються для реалізації проектів економіко-інноваційного об'єднання
Виробничо-технологічна база	Група виробничо-промислових підприємств, виробничі потужності яких поряд із маркетинговим центром становлять операційну основу об'єднання
Проектно-дослідницька база	Установи, які виконують функції проектно-конструкторського спрямування, дослідницькі інститути
Інноваційний кластер	Географічно близько розташовані суб'єкти господарської діяльності, що відповідають за виробництво, дослідження, випробування, пробний запуск інноваційної продукції та від співпраці і взаємодії отримують синергетичний ефект та додаткові конкурентні переваги

Джерело: складено авторами

клімату у суспільстві. Дієвим напрямом активізації інноваційно-інвестиційної діяльності як окремих підприємств, так галузей у цілому є застосування інноваційного кооперування. Сутність даного підходу зводиться до вико-

ристання аутсорсингу, але у більш широкому розумінні, що передбачає економічне об'єднання організацій. Уважатимемо інноваційним кластером географічно близько розташовані суб'єкти господарської діяльності, що

Таблиця 2

**Перспективні (рекомендовані) напрями державної підтримки
інноваційних кластерів в Україні**

Завдання	Напрямок підтримки	Рівень забезпечення підтримки
Створення мереж	Фінансова підтримка організації кластерів	Національний/регіональний
	Інституціоналізація кластерів	Національний/регіональний
	Забезпечення трудовими й іншими видами ресурсів	Регіональний
	Забезпечення обміну унікальними компетенціями	Регіональний
Запровадження інноваційних технологій	Надання податкових кредитів на здійснення НДДКР	Національний
	Фінансування фундаментальних та прикладних досліджень	Національний/регіональний
	Розроблення схем трансферу технологій	Національний/регіональний
	Створення спеціалізованої науково-дослідної бази	Національний/регіональний
	Підтримка розвитку науково-дослідних мереж	Національний/регіональний
	Розвиток зв'язків між підприємствами, науково-дослідними організаціями й іншими учасниками	Національний/регіональний
	Надання стартап-віз для полегшення в'їзду в країну іноземних підприємців	Національний
Розвиток людського капіталу	Підтримка співробітництва між освітніми закладами і підприємствами у сфері навчання персоналу та працевлаштування випускників освітніх закладів	Регіональний
	Створення програм професійного навчання	Регіональний
	Створення нових спеціальностей у ЗВО з урахуванням кадрових потреб підприємств кластерів	Регіональний
	Забезпечення підвищення кваліфікації, що відповідає світовим вимогам	Регіональний
Розбудова інфраструктури	Створення бізнес-інкубаторів	Національний/регіональний
	Створення стартап (бізнес)-акселераторів	Національний/регіональний
	Створення технопарків	Регіональний
	Створення бізнес-парків	Регіональний
	Розвиток комунікацій	Регіональний
Забезпечення доступу до фінансових ресурсів	Створення фондів регіонального розвитку в регіонах розташування кластерів	Регіональний
	Створення інноваційних фондів	Національний/регіональний
	Підтримка компаній в отриманні доступу до програм та проєктів фінансування на рівні держави	Національний/регіональний
	Створення мереж «бізнес-ангелів»	Регіональний
	Проведення тренінгів для підприємств з метою забезпечення їх відповідності критеріям для отримання фінансування від фондів держави	Регіональний
	Використання можливостей фондового ринку (залучення вивільнених коштів від реструктуризації облігацій внутрішньої державної позики)	Національний
Забезпечення доступу до ринків	Підтримка іноземних інвесторів, що бажають увійти до капіталу вітчизняних підприємств	Національний/регіональний
	Підтримка спільного брендингу та маркетингу компаній кластера	Регіональний
	Здійснення маркетингових досліджень	Регіональний
	Створення зон вільної торгівлі чи митних союзів	Національний
Загальна підтримка	Забезпечення доступу підприємств до бізнес-послуг	Регіональний
	Створення сприятливого регуляторного середовища	Регіональний
	Підвищення рівня якості життя	Регіональний
	Забезпечення офіційного відображення інформації щодо складу кластерів, онлайн-підтримка утворюваних об'єднань	Національний/регіональний

Джерело: доповнено авторами за [7]

відповідають за виробництво, дослідження, випробування, пробний запуск інноваційної продукції та від співпраці і взаємодії отримують синергетичний ефект та додаткові конкурентні переваги. Розвиток інноваційних кластерів потребує впровадження дієвої державної підтримки – кластерної політики, спрямованої на організацію співпраці органів

державної влади, підприємств та установ, що функціонують в інноваційних, виробничих, громадських секторах економіки і створюють сприятливі умови формування кластерів на макрорівні. Перспективою подальшого розвитку є визначення чинників, які сприяють підвищенню загального рівня конкурентоспроможності економіко-інноваційних об'єднань.

Список використаних джерел:

1. Мармұль Л.О. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку галузі зерновиробництва. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2020. № 1(47). С. 78–83.
2. Рубіш М.А. Управління інвестиційно-проектною діяльністю підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. № 1(2). С. 302–305.
3. Святогор В.В. Сучасні інструменти удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. № 6. С. 115–121.
4. Литвин З.Б. Необхідність аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 2. С. 99–107.
5. Присяжнюк О.Ф., Безименний С.В. Інноваційні рішення в управлінні інвестиційними проектами. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/549/527> (дата звернення: 04.10.2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-19>.
6. Иванова М.І., Мосін О.О. Інноваційна кластеризація через організацію економічних об'єднань. Інноваційно-інвестиційна політика сталого розвитку регіонів України: від теорії до практики: колективна монографія: у 2-х т. Т. 2 / за заг. ред. К.Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2012. С. 151–161.
7. Шевченко А.В. Пріоритети державної політики розвитку промислових кластерів в Україні: аналітична записка. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. *Серія «Економіка»*. 2016. № 75. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/r1asteru-daf36.pdf>.

References:

1. Marmul L.O. (2020) Investytsiine zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku haluzi zernovyrobnytstva [Investment support for innovative development of the grain industry]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 1(47), pp. 78–83. (in Ukrainian)
2. Rubish M.A. (2016) Upravlinnia investytsijno-proektnoiu diial'nistiu pidpryiemstv [Management of investment and project activities of enterprises]. *Naukovyj visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Ekonomika*, no. 1(2), pp. 302–305. (in Ukrainian)
3. Sviatohor V.V. (2018) Suchasni instrumenty udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання innovatsijnoi diial'nosti v Ukraini [Modern tools for improving state regulation of innovation in Ukraine]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 6, pp. 115–121. (in Ukrainian)
4. Lytvyn Z.B. (2016) Neobkhidnist' analizu investytsijno-innovatsijnoi diial'nosti pidpryiemstva v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [The need to analyze the investment and innovation activities of the enterprise in modern business conditions]. *Ekonomichnyj analiz*. T. 25, no. 2, pp. 99–107. (in Ukrainian)
5. Prysiazhniuk O.F., Bezymennyj S.V. (2021) Innovatsijni rishennia v upravlinni investytsijnymy proektamy [Innovative solutions in investment project management]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 29. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/549/527> (accessed 4 October 2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-19>
6. Ivanova M.I., Mosin O.O. (2012) Innovatsijna klasterizatsiia cherez orhanizatsiiu ekonomichnykh ob'iednan' [Innovative clustering through the organization of economic associations]. *Innovatsijno-investytsijna polityka staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: vid teorii do praktyky* [Innovation and investment policy of sustainable development of the regions of Ukraine: from theory to practice]. Dnipropetrovsk: IMA-pres, pp. 151–161. (in Ukrainian)
7. Shevchenko A.V. (2016) Priorytety derzhavnoi polityky rozvytku promyslovykh klasteriv v Ukraini [Priorities of the state policy of development of industrial clusters in Ukraine]. Kyiv: Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'. *Seriia «Ekonomika»*, no. 75. Available at: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/r1asteru-daf36.pdf> (accessed 4 October 2021)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-4>
УДК 656.057:656.078.8

Каличева Н. Є.

доктор економічних наук, професор,
Український державний університет залізничного транспорту
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3523-1071>

Білоус І. В.

магістрант,
Український державний університет залізничного транспорту

Ніколаєнко Г. О.

магістрант,
Український державний університет залізничного транспорту

Kalicheva Natalia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Ukrainian State University of Railway Transport

Bilous Iryna

Master's Student,
Ukrainian State University of Railway Transport

Nikolaienko Hennadii

Master's student,
Ukrainian State University of Railway Transport

ВПЛИВ ВИСОКОШВИДКІСНОГО РУХУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

THE IMPACT OF HIGH-SPEED TRAFFIC ON THE COMPETITIVENESS OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES

У статті розкрито вплив високошвидкісного руху на забезпечення конкурентних переваг вітчизняних підприємств залізничного транспорту на ринку перевезень. Розглянуто перспективи запровадження високошвидкісних залізничних перевезень у нашій країні. Окреслено основні проблеми, які гальмують техніко-технологічний розвиток залізничної галузі відповідно до світових вимог. Зазначено, що сучасний технічний стан вітчизняної залізничної інфраструктури не в змозі забезпечити швидке запровадження високошвидкісного руху відповідно до вимог транспортного ринку. Це потребує значних коштів, яких у галузі нині немає. Відзначено, що лише підтримка держави та залучення іноземних інвестицій допоможуть підприємствам залізничного транспорту отримати таку конкурентну перевагу, як високошвидкісні перевезення.

Ключові слова: конкурентні переваги, високошвидкісний рух, ефективність, розвиток, підприємства залізничного транспорту, інфраструктура, інвестиції.

Rail transport is one of the main in the national transport system. Railway transport companies perform a significant amount of freight and passenger traffic within the country and abroad. But in recent decades, the industry has begun to rapidly lose its position in the market and one of the opportunities for railway companies to maintain their position in the transport market is to increase train speeds, reduce travel time, improve travel comfort, etc. Today, high-speed communication is an important means of attracting customers on the railway in competition with other modes of transport. Currently in the world there is no clear division of trains at maximum speed. They are conventionally divided into classic, high-speed, high-speed and suburban. High-speed traffic is traffic at speeds in excess of 250 km / h. Basically, traffic at this speed is organized for passenger traffic during the day to ensure a comfortable trip over long distances. Regarding our country, over the last few years «Ukrzaliznytsia» has been actively introducing high-speed traffic and plans to increase the speed of trains to 180 km / h on existing tracks. And due to the fact that "Intercity" moves on the same tracks as freight trains, the railway surface needs constant updating and minor repairs. The deterioration of the railway infrastructure is currently critical. Under such conditions, decisions on the introduction of high-speed traffic require the search for investment sources. This requires the justification of a balanced financial mechanism for raising funds through private investment, leasing, credit or joint financing instruments. Most countries that actively implement high-speed traffic projects are financed not only from state budgets, but also receive budget subsidies for the operation of this area. The problems of implementing high-speed traffic and accelerating the existing ones lie in the plane of technical-technological and important organizational-

economic tasks, and therefore only a comprehensive approach based on a system of scientifically sound principles and further management decisions will ensure their effective solution and ensure high the level of competitiveness of railway transport enterprises.

Keywords: *competitive advantages, high-speed traffic, efficiency, development, railway transport enterprises, infrastructure, investments.*

Постановка проблеми. Залізничний транспорт є одним з основних у національній транспортній системі. Підприємства залізничного транспорту виконують значний обсяг із забезпечення вантажо- та пасажироперевезень у середині країни та за її межами. Але протягом останніх десятиліть галузь почала стрімко втрачати наявні позиції на ринку, й однією з можливостей підприємствам залізничного транспорту втримати свої позиції на транспортному ринку є підвищення швидкості руху потягів, скорочення часу знаходження в дорозі, поліпшення рівня комфорту поїздок і т. д.

Сьогодні високошвидкісне сполучення є важливим засобом залучення клієнтів на залізницю у конкурентній боротьбі з іншими видами транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань запровадження швидкісного руху на підприємствах залізничного транспорту присвячено багато досліджень. Серед них – роботи Г.М. Кірпи, Ю.С. Бараша, Н.О. Божко, В.Л. Дикана, Ю.Є. Пащенко, О.Г. Дейнеки, О.М. Чупир, І.Ю. Зайцевої та ін. [1–8]. Але поряд зі значною кількістю пропозицій і розробок щодо ролі високошвидкісного руху у забезпеченні ефективності діяльності підприємств залізничного транспорту проблема утримання наявних конкурентних позицій та отримання нових активує необхідність дослідження деяких питань у цьому напрямі. Зокрема, потребує більш широкого висвітлення вплив високошвидкісного руху на ведення конкурентної боротьби підприємств залізничного транспорту в умовах постійних динамічних трансформацій ринкового середовища.

Мета статті полягає у формуванні підходів до забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту під час запровадження високошвидкісного руху.

Виклад основного матеріалу. Перехід економіки нашої країни на ринкові відносини призводить до зміни попиту на транспортні послуги. Споживачі висувають нові вимоги до транспортного обслуговування, однією з яких є швидкість перевезення.

Необхідно відзначити, що швидкісний та високошвидкісний рух сьогодні є перспективним напрямом забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту [9]. Але необхідною умовою запровадження високошвидкісного сполу-

чення є повна сумісність характеристик рухомого складу та інфраструктури залізничного транспорту, від чого залежать безпека, ефективність та якість експлуатації, експлуатаційні витрати і т. д.

Нині у світі не існує чіткого поділу потягів за максимальною швидкістю руху. Умовно їх розділяють на класичні, швидкісні, високошвидкісні та приміські. Високошвидкісний рух – це рух зі швидкістю понад 250 км/год. Переважно рух із такою швидкістю організовують для пасажирського сполучення в денний час для забезпечення комфортної поїздки на значні відстані.

Залізничні колії для високошвидкісного руху мають відповідати конкретним вимогам. Зокрема, верхня будова колії передбачає низьке навантаження на вісь, тому у світі існує практика будівництва окремих ліній лише для високошвидкісного руху. Будівництво таких колій потребує певних обмежень. Так, радіуси повороту повинні бути значно збільшені, необхідно усунути високі підйоми та спуски, колії мають бути огороженими для зменшення можливості потрапляння сторонніх (людей, тварин, іншого транспорту) і т. д. Усе це потребує значних фінансових вливань, що нині є не підйомним для вітчизняної залізничної галузі. Але ринок диктує свої умови, тому підприємства залізничного транспорту, якщо бажають залишитися конкурентоспроможними, змушені розвиватися відповідно до вимог часу.

Однією з можливостей подальшого розвитку галузі є залучення приватних інвесторів, що досить широко використовується в усьому світі, адже високошвидкісне сполучення є високотехнологічним та доволі дорогим видом транспорту. Зокрема, країни Європи витратили понад 30 млрд євро кожна, Китай – 1,2 млрд доларів. Для нашої країни такий проєкт коштуватиме близько 60 млрд євро [10]. Кошти потрібні на будівництво окремих маршрутів, котрі відповідали б усім нормам швидкісного руху. Також необхідний новий рухомий склад. Нині вартість одного потяга становить 20–25 млн доларів, витрати на його обслуговування – до 1,2 млн доларів на рік. Витрати на обслуговування верхньої будови колії становитимуть до 100 тис доларів для 1 км. Ще однією умовою для запровадження швидкісного руху є наявність відповідних вокзалів. Наприклад, у провідних світових країнах у процесі запровадження високош-

видкісного руху відповідні вокзали будуються на околиці населених пунктів.

Щодо нашої країни протягом останніх декількох років АТ «Укрзалізниця» активно запроваджує швидкісний рух та планує збільшити швидкість руху потягів до 180 км/год на вже наявних коліях. Це стосується потягів «Інтерсіті», котрі сьогодні лише на певних ділянках можуть рухатися зі швидкістю 170 км/год, а переважно їдуть 90 км/год. А через те, що «Інтерсіті» рухаються по тих самих коліях, що й вантажні потяги, то залізничне покриття потребує постійного оновлення та дрібного ремонту. Для цього перед потягом «Інтерсіті» по коліях повинен проходити колієвимірний вагон для перевірки профілю колії, яка деформується від ваги вантажних вагонів [11].

Зношеність залізничної інфраструктури нині є критичною. Із майже 27 тис км головних колій 34% (понад 9 тис км) потребують капітального ремонту і реконструкції. Протягом 2020 р. було відремонтовано менше 2% шляхів сполучення. Також капітального ремонту і реконструкції потребують станційні та спеціальні колії. За 2020 р. їх було відремонтовано менше 1% [12].

За таких умов рішення щодо запровадження швидкісного руху потребують пошуку інвестиційних джерел. Це вимагає обґрунтування виваженого фінансового механізму залучення коштів за рахунок приватних інвестицій,

лізингу, кредиту чи спільних інструментів фінансування. Більшість країн, які активно реалізують проєкти високошвидкісного руху, фінансуються не лише за рахунок державних бюджетів, а й отримують бюджетні дотації на експлуатацію цієї сфери.

Таким чином, проблеми впровадження високошвидкісного руху та прискорення існуючого лежать як у площині техніко-технологічних, так і важливих організаційно-економічних завдань, і тому лише комплексний підхід на базі системи науково обґрунтованих принципів та подальших управлінських рішень забезпечить їх ефективне вирішення та високий рівень конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту.

Висновки. Запровадження високошвидкісного руху в нашій країні є одним зі способів забезпечення конкурентоспроможності залізничної галузі. І хоча витрати на його запровадження є дуже вагомими, ефект від реалізації проєкту виправдовує великі витрати. Тим більше що в умовах глобальної економічної кризи інвестори шукають надійний та ефективний варіант інвестицій. А реалізація інфраструктурних проєктів нині є досить вигідною, тому вітчизняні підприємства залізничного транспорту мають унікальну можливість зацікавити інвесторів у вкладанні коштів у розвиток високошвидкісного сполучення як перспективного напрямку забезпечення транзитопотоків між Європою та Азією.

Список використаних джерел:

1. Кірпа Г.М. Інтеграція залізничного транспорту України в Європейську транспортну систему : монографія. Дніпропетровськ : ДНУЗТ, 2004. 248 с.
2. Бараш Ю.С., Чаркіна Т.Ю. Управління конкурентоспроможністю залізничних пасажирських перевезень : монографія ; Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. Дніпро : Акцент ПП, 2015. 184 с.
3. Божок Н.О. Напрями впровадження швидкісних пасажирських перевезень в Україні. *Проблеми економіки транспорту*. 2013 Вип. 5. С. 46–56.
4. Дикань В.Л., Корнилова І.В. Скоростное движение железнодорожного транспорта в мире и перспективы его развития в Украине. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2010. № 32. С. 15–25.
5. Інтегральна ефективність швидкісних залізничних магістралей : монографія / Ю.Є. Пашенко та ін. ; за ред. С.І. Дорогунцова. Київ : РВПС України НАН України, 2005. 266 с.
6. Дейнека О.Г., Юрченко Є. Теоретико-концептуальні засади формування інфраструктурної системи швидкісних залізничних магістралей. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2017. № 59. С. 52–61.
7. Чупир О.М. Орієнтири розвитку швидкісних магістралей в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 42. С. 190–194.
8. Зайцева І.Ю. Особливості створення на залізницях України мережі швидкісних залізничних магістралей. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 60. С. 86–93.
9. Каличева Н.Є. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту (методологічні аспекти) : монографія. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 391с.
10. Основні принципи організації високошвидкісного руху та моделі його експлуатації / А. Окороков та ін. *Українські залізниці*. 2015. № 11–12(29–30). С. 33–36.
11. Каличева Н.Є., Маслова В.О. Обґрунтування пропозицій, спрямованих на покращення стану основних фондів залізничного транспорту. *Scientific journal. Innovative solutions in modern science*. 2016. № 3(3). Р. 4–13.

12. Каличева Н.Є., Валуєв В.Ю. Підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту на ринку транспортних послуг за рахунок високошвидкісного руху. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2019. Т. 30(69). № 3. С. 32–35.

References:

1. Kirpa Gh.M. (2004) Integhracija zaliznychnogho transportu Ukrajiny v Jevropejsjku transportnu systemu: monoghrafija [Integration of railway transport of Ukraine into the European transport system: monograph]. Dnipropetrovsk: DNUZT. (in Ukrainian)
2. Barash Ju.S., Charkina T.Ju. (2015) Upravlinnja konkurentospromozhnistju zaliznychnykh pasazhyrsjkykh perevezenj: monoghrafija [Management of competitiveness of railway passenger traffic: a monograph]. Dnipropetrovsk. nat. University of Iron. transp them. acad. V. Lazaryan. Dnipropetrovsk: Accent PP. (in Ukrainian)
3. Bozhok N.O. (2013) Narjamky vprovadzhennja shvydkisnykh pasazhyrsjkykh perevezenj v Ukraini. [Naryamky vprovadzhennja spyryskisnykh pasazhyrsjkykh perevezen v Ukrainy]. *Problems of Transport Economics*, vol. 5, pp. 46–56.
4. Dykanj V.L., Kornylowa Y.V. (2010) Skorostnoe dvyzhenye zheleznodorozhnogho transporta v myre y perspektyvy egho razvytyja v Ukrayne [High-speed movement of railway transport in the world and prospects of its development in Ukraine]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 32, pp. 15–25.
5. Pashhenko Ju.Je., Ghoncharov M.Ju., Kranc J.M., Pylypchyk V.O. ta in. (2005) Integhralna efektyvnist shvydkisnykh zaliznychnykh maghistralej: monoghrafija [Integral efficiency of high-speed railways: monograph] Kyiv: RVPS of Ukraine NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
6. Dejneka O.Gh., Jurchenko Je. (2017) Teoretyko-konceptualjni zasady formuvannja infrastrukturojni systemy shvydkisnykh zaliznychnykh maghistralej [Theoretical and conceptual principles of formation of the infrastructure system of high-speed railways]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 59, pp. 52–61.
7. Chupyr O.M. (2013) Orientyry rozvytku shvydkisnykh maghistralej v Ukraini [Guidelines for the development of highways in Ukraine]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 42, pp. 190–194.
8. Zajceva I.Ju. (2017) Osoblyvosti stvorennja na zaliznycjakh Ukrajiny merezhi shvydkisnykh zaliznychnykh maghistralej [Features of creation on the railway roads of Ukraine a network of speed railway magistries]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 60, pp. 86–93.
9. Kalycheva N.Je. (2019) Zabezpechennja konkurentospromozhnosti pidpryjemstv zaliznychnogho transportu (metodologichni aspekty): monoghrafija [Ensuring the competitiveness of railway transport enterprises (methodological aspects): monograph.]. Kharkiv: UkrDUZT (in Ukraine).
10. Okorokov A., Loghvinova N., Papakhov O., Berezovyj M. (2015) Osnovni pryncypy orghanizaciji vysokoshvydkisnogho rukhu ta modeli jogho ekspluataciji [Basic principles of high-speed traffic and models of its operation]. *Ukrainian railways*, no. 11–12 (29–30), pp. 33–36.
11. Kalycheva N.Je., Maslova V.O. (2016) Obgruntuvannja propozycij, sprjamovanykh na pokrashhenja stanu osnovnykh fondiv zaliznychnogho transportu [Substantiation of proposals aimed at improving the condition of fixed assets of railway transport]. *Scientific journal. Innovative solutions in modern science*, no. 3(3), pp. 4–13.
12. Kalycheva N.Je., Valjukh V.Ju. (2019) Pidvyshhenja konkurentospromozhnosti zaliznychnogho transportu na rynku transportnykh poslugh za rakhunok vysokoshvydkisnogho rukhu [Increasing the competitiveness of railway transport in the market of transport services due to high-speed traffic]. *Scientific notes of TNU named after VI Vernadsky. Series: Economics and Management*, vol. 30 (69), no 3, pp. 32–35.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-5>
УДК 338.48:331

Олійник О. С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2370-3211>

Oliynyk Olga

PhD in Economics,
Associate Professor of Tourism and Hotel and Restaurant Business Department,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

АНАЛІЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В ГАЛУЗІ ГОСТИННОСТІ

ANALYSIS OF THE NUMBER OF EMPLOYEES IN HOSPITALITY

У статті розкривається питання використання персоналу, який працював у дитячих закладах з оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. Дано обґрунтоване визначення дефініції «персонал підприємства». Звернено увагу на зайняту кількість персоналу загалом, а також за професіями та регіонально. Указано середньооблікову кількість дітей у розрахунку на одного працівника в закладах з оздоровлення та відпочинку дітей. Приділено особливу увагу педагогічним та медичним працівникам, подано дані по працівниках кухні і адміністративно-господарському та обслуговуючому персоналу. Відзначено регіональну найвищу зайнятість персоналу у Дніпропетровській, Харківській, Одеській областях та окремо виділено Тернопільську область, в якій виникла велика необхідність створення саме таких закладів та збільшення зайнятості у цій сфері діяльності.

Ключові слова: працівники, персонал, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, педагогічний персонал, медичний персонал, регіон, область.

The article reveals the use of employees of children's health and recreation facilities in the summer of 2019. A reasonable definition of "enterprise personnel" is given. Attention is paid to the number of staff in general, as well as by professions and regionally. The average number of children per employee in children's health and recreation facilities is indicated. Particular importance is attached to pedagogical and medical workers, as well as data on kitchen workers and administrative and economic and service personnel. The highest regional employment of staff in Dnipropetrovsk, Kharkiv, Odesa oblasts was noted, and Ternopil oblast was singled out, where there was a great need to create such institutions and increase employment in this field of activity. There is a lot of classical analysis of the use of personnel in enterprises. But to date, the analysis of the use of staff in the field of hospitality is not so much, and children's health and recreation in general is not enough. That is why attention is paid to this analysis. It is stated that during the pandemic it is necessary to know clearly the future of the young generation and how to improve their health. A study of literature and other sources on the analysis of the use of staff in the field of hospitality allows us to conclude that despite the study of this issue, it is not given enough attention. The formation of the objectives of the article is that it is necessary to constantly analyze the use of staff in the field of hospitality, to identify problems and solve them, in order to obtain the highest profitability of these enterprises. Based on the analysis, we conclude that the situation with the use of staff in children's health and recreation facilities in the summer of 2019 was ambiguous. Children's institutions, taking into account the peculiarities of their activities, use the work of different professions, which is inherent in them. The study of this issue led to the following conclusions: in Ukraine there is a system of rehabilitation and recreation of children throughout the territory; the system employs full-time staff, with almost ten times less staff working in children's health facilities than in institutions engaged in their recreation; two thirds of the staff working in health facilities are out-of-town facilities, and therefore there is a monopsony labor market; every ninth out of ten employees in leisure facilities works in a day care facility.

Keywords: employees, staff, children's health and recreation facilities, pedagogical staff, medical staff, region, region.

Постановка проблеми. Аналіз чисельності персоналу сьогодні є буденним, хоча в закладах гостинності ним займаються не регулярно, тому він не носить постійного характеру. Таким чином, у сфері гостинності є проблема дослідження використання персоналу, у тому числі в дитячих закладах з оздоровлення та відпочинку. Указано, що в період пандемії необхідно чітко знати майбутнє

молодого покоління та як поліпшити його стан здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених-економістів, які зробили вагомий внесок у дослідження поданої теми, – Є.С. Барвінська, Г.Т. Завіновська, О.П. Крайник, С.Ф. Покропивний та ін. Дослідження літературних та інших джерел із питань аналізу чисельності персоналу у сфері гос-

тинності дає змогу зробити висновок, що, незважаючи на вивчення цього питання, йому приділяється недостатня увага.

Мета статті полягає в аналізі чисельності персоналу у сфері гостинності для виявлення проблем та їх вирішення з метою отримання найвищої прибутковості діяльності даних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Аналізу чисельності персоналу в галузі гостинності залишається дослідженням недосконало, незважаючи на те що загалом вчені-економісти постійно проводять відповідні дослідження. Що ж таке персонал підприємства? Науковці стверджують, що:

– це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності [1];

– це наймані працівники, тобто особи, які уклали трудовий договір (контракт) з роботодавцем [2];

– це провідний мобілізуючий чинник виробництва. Його творчий таланти і практична робітничая майстерність особливо виразно проявляється в умовах ринкових відносин, де постійно присутня підприємницька конкуренція. Цілеспрямована, гармонійна діяльність колективу забезпечує економічний розвиток підприємства [3];

– це основний штатний склад працівників організації [4].

Узагальнюючи визначення поняття «персонал», відзначимо, що це сукупність постійно найманих працівників, які мають відповідну

освіту і досвід та концентрують свою роботу на виконанні поставлених цілей, що веде до соціально-економічного розвитку підприємства.

Шляхи підвищення ефективності чисельності персоналу зумовлені розвитком ринкових реформ. У зв'язку із цим зупинимося на найактуальніших моментах і напрямках формування ринку праці та проблемах зайнятості. Узагальнюючим показником аналізу чисельності персоналу є ступінь використання ресурсів праці та рівень продуктивності суспільної праці, а саме величина національного доходу в розрахунку на одного представника трудових ресурсів [4].

До галузі гостинності відносяться дитячі заклади, які займаються оздоровленням та відпочинком, саме в них проаналізуємо використання персоналу.

Відповідно до Закону України «Про туризм», дитячі заклади оздоровлення та відпочинку – це постійно або тимчасово діючі, спеціально організовані або пристосовані заклади, призначені для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що мають визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей. Дитячі заклади оздоровлення – це дитячі заклади санаторного типу, дитячі центри та позаміські заклади оздоровлення та відпочинку. До дитячих закладів відпочинку належать табори з денним перебуванням, дитячі заклади праці та відпочинку і наметові містечка [5].

Таблиця 1

Загальна середньооблікова чисельність штатних працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. (осіб)

	Кількість працівників	У тому числі			
		педагогічний персонал	медичний персонал	персонал працівників кухні	адміністративно-господарський та обслуговуючий персонал
Усього	165 467	100 348	8 089	22 956	34 074
з них у закладах оздоровлення	14 821	5 878	1 015	3 157	4 771
у тому числі					
позаміських	11 454	4 781	596	2 660	3 417
санаторного типу	2 006	592	329	335	750
дитячих центрах	1 361	505	90	162	604
з них у закладах відпочинку	150 646	94 470	7 074	19 799	29 303
у тому числі					
праці і відпочинку	3 031	1 571	218	527	715
з денним перебуванням	139 081	89 224	6 376	17 351	26 130
позаміських	7 433	3 063	396	1 747	2 227
наметових містечках	1 101	612	84	174	231

Джерело: адаптовано автором за [6]

Дослідження аналізу чисельності персоналу в галузі гостинності проведемо на прикладі дитячих закладів, які займалися оздоровленням та відпочинком улітку 2019 р., використовуючи статистичні дані табл. 1–5.

Дані табл. 1 свідчать про загальну кількість працівників, а також по категоріях. Таким чином, 60,6% всіх працівників – педагогічний персонал, майже 5% – медичні працівники, близько 14% – працівники кухні і понад 20% – адміністративно-господарський та обслуговуючий персонал. Якщо проаналізувати кількість працівників за закладами оздоровлення чи відпочинку, то в перших працює 9% усіх штатних працівників і 91% – у закладах відпочинку.

Специфіка закладів впливає на формування персоналу, це помітно під час характеристики кількості працюючих у цих закладах по категоріях. У закладах з оздоровлення дітей улітку 2019 р. працювало педагогічного персоналу 5,9% від загальної кількості педагогічних працівників у дитячих закладах, 12,6% – медичного персоналу, 13,8% – працівників кухні і 14,0% – адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу. У закладах відпочинку відповідно: педагогічного – 94,1%, медичного – 87,4%, персоналу кухні – 86,2% і 86,0% адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу.

Досліджуючи структуру персоналу у закладах оздоровлення, відзначаємо, що в дитячих центрах працює 9,2% працівників, 13,5% – у закладах санаторного типу і 77,3% – у позаміських закладах з оздоровлення. І відповідно педагогічних працівників по даних видах закладів – 8,7; 10,0; 81,3%. Медичного персоналу – відповідно 8,9; 32,4 і 58,7%. Персоналу працівників кухні – 51,1; 10,6 і 84,3%. Адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу – відповідно 12,7; 15,7 і 71,6%. Розглядаючи структуру персоналу у закладах відпочинку, відзначаємо, що в закладах праці і відпочинку працює 2,0% працівників, 92,4% – із денним перебуванням, 4,9% – позаміських і 0,7% – у наметових закладах відпочинку. І відповідно педагогічних працівників по даних видах закладів – 1,7; 94,4; 3,2 і 0,7%. Медичного персоналу – відповідно 3,1; 90,1; 5,6 і 1,2%. Персоналу працівників кухні – 2,7; 87,6; 8,8 і 1,2%. Адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу – відповідно 2,4; 89,2; 7,6 і 0,8%.

Дані табл. 2 носять трохи інший характер, вони характеризують кількість дітей у розрахунку на одного працівника. Отже, загалом по Україні влітку 2019 р. цей показник становив п'ять осіб, причому у закладах відпочинку він аналогічний, а у закладах з оздоровленням більший у 2,2 рази, що відображає специфіку

Таблиця 2

**Середньооблікова чисельність штатних працівників
дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. (осіб)**

	Кількість працівників	Кількість дітей у розрахунку на одного працівника	У тому числі			
			педагогічного працівника	медичного працівника	персонал працівників кухні	Адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу
Усього	165 467	5	9	112	39	27
з них у закладах оздоровлення	14 821	11	28	164	53	35
у тому числі						
позаміських	11 454	12	28	228	51	40
санаторного типу	2 006	10	35	63	62	28
дитячих центрах	1 361	7	20	111	62	17
з них у закладах відпочинку	150 646	5	8	105	37	25
у тому числі						
праці і відпочинку	3 031	4	7	53	22	16
з денним перебуванням	139 081	4	7	96	35	24
позаміських	7 433	14	34	260	59	46
наметових містечках	1 101	9	17	121	58	44

Джерело: адаптовано автором за [6]

цих дитячих закладів. Відповідно, і на різні категорії штатних працівників ця специфіка має вплив і відбиває загальну тенденцію вказаного показника.

Дані табл. 2 продовжують і розвивають сутність даних табл. 1 щодо показників, які вказують, що кількість дітей, які обслуговуються, на одного працівника в різних закладах різна, що є специфічно окремо для закладів відпочинку і для закладів оздоровлення, причому у перших більша частина кількості дітей на педагогічних працівників, а в інших – на медичних працівників. Працівники кухні й адміністративно-господарський персонал теж працюють у даних закладах із різним навантаженням, що є результатом різних об'єктивних і суб'єктивних причин. У цій ситуації діє наслідкова причина: цілком нормально, до прикладу, що в кожному наметовому містечку не може надавати послуги медичний праців-

ник, а педагогічний – неодмінно, і навпаки, в позаміських закладах для оздоровлення медичних працівників працює більше у вісім разів, аніж працівників освіти.

У зв'язку з географічними особливостями регіонів України її привабливість різноманітна, ураховуючи кліматичні, рекреаційні та інші умови підґрунтя створення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Для проведення дослідження по регіонах України щодо діючих даних закладів улітку 2019 р. скористаємося даними табл. 3.

Приведені нижче дані свідчать про різну регіональну зайнятість персоналу, ураховуючи діючі дитячі заклади з оздоровлення та відпочинку дітей. Так, найбільше зайнято персоналу в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. в Дніпропетровській області – 9,4% від загальної кількості зайнятих, на другому місці Харківська

Таблиця 3

**Середньооблікова чисельність штатних працівників
дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. за регіонами (осіб)**

	Середньооблікова кількість штатних працівників, усього	З них	
		у закладах оздоровлення	у закладах відпочинку
Україна	165 467	14 821	150 646
Вінницька	6 529	759	5 770
Волинська	4 670	к*)	4 616
Дніпропетровська	15 548	683	14 865
Донецька	7 465	1 008	6 457
Житомирська	4 026	290	3 736
Закарпатська	3 275	365	2 910
Запорізька	5 900	990	4 910
Івано-Франківська	2 411	499	1 912
Київська	6 974	286	6 688
Кіровоградська	10 331	296	10 035
Луганська	3 036	339	2 697
Львівська	3 480	к*)	3 403
Миколаївська	2 843	166	2 677
Одеська	13 317	1 210	12 107
Полтавська	10 776	1 710	9 066
Рівненська	3 519	к*)	3 484
Сумська	10 742	1 148	9 594
Тернопільська	935	84	851
Харківська	15 485	766	14 719
Херсонська	9 280	2 504	6 776
Хмельницька	2 529	231	2 298
Черкаська	10 643	258	10 385
Чернівецька	2 007	235	1 772
Чернігівська	6 328	325	6 003
м. Київ	3 418	к*)	2 915

к*) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

Джерело: адаптовано автором за [6]

область – 9,3%, наступною є Одеська область, її показник сягає 8,1%. Найменша кількість задіяної кількості штатних працівників у Тернопільській області – 0,6%. Дані, що приведені вище, свідчать що в багатьох регіонах необхідно розвивати даний напрям туристичної індустрії, маючи на меті оздоровлення та відпочинок нового підростаючого покоління нашої країни.

Безумовно, для того щоб молоде покоління було гідним традицій української нації, його необхідно виховувати в даному напрямі. Необхідно постійно втілювати в буденне життя молоді традиції побуту та культури українського народу та українських ремесел, ураховуючи особливості різних регіонів.

Дитячі заклади не можуть працювати без педагогічних працівників, тому дану ситуа-

цію будемо досліджувати за допомогою даних табл. 4.

Статистичні дані середньооблікової чисельності штатних працівників педагогічного персоналу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. свідчать про найбільшу їх кількість у Харківській області – 9,7% від усієї кількості даних працівників. На другому місці Дніпропетровська область – 9,4%. На третьому – Одеська область – 8,1%.

Якщо проаналізувати кількість працюючих педагогічних працівників по видах закладів, то можемо з упевненістю відзначити, що їх у закладах відпочинку більше. У закладах з оздоровлення найбільша кількість педагогічних працівників працює в Херсонській області – 17,5%, далі йдуть Полтавська область – 11,4% і Одеська область – 8,0%.

Таблиця 4

Середньооблікова чисельність штатних працівників педагогічного персоналу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. за регіонами (осіб)

	Середньооблікова кількість штатних працівників, усього	Кількість педагогічного персоналу, усього	З них	
			у закладах оздоровлення	у закладах відпочинку
Україна	165 467	100 348	5 878	94 470
Вінницька	6 529	4 435	308	4 127
Волинська	4 670	3 132	к*)	3 105
Дніпропетровська	15 548	9 379	280	9 099
Донецька	7 465	4 274	390	3 884
Житомирська	4 026	2 438	105	333
Закарпатська	3 275	1 963	90	1 873
Запорізька	5 900	3 172	428	2 744
Івано-Франківська	2 411	1 388	173	1 215
Київська	6 974	4 206	133	4 073
Кіровоградська	10 331	6 687	101	6 586
Луганська	3 036	1 785	126	1 659
Львівська	3 480	2 511	к*)	2 484
Миколаївська	2 843	1 585	53	1 532
Одеська	13 317	8 134	471	7 663
Полтавська	10 776	6 056	667	5 389
Рівненська	3 519	2 483	к*)	2 474
Сумська	10 742	6 118	434	5 684
Тернопільська	935	546	29	517
Харківська	15 485	9 651	280	9 371
Херсонська	9 280	5 302	1 103	4 199
Хмельницька	2 529	1 570	95	1 475
Черкаська	10 643	6 220	113	6 107
Чернівецька	2 007	1 331	102	1 229
Чернігівська	6 328	3 797	137	3 660
м. Київ	3 418	2 185	к*)	1 988

к*) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

Джерело: адаптовано автором за [6]

Таблиця 5

**Середньооблікова чисельність медичного персоналу
дитячих закладів оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. за регіонами (осіб)**

	Середньооблікова кількість штатних працівників, усього	Кількість медичного персоналу, усього	З них	
			у закладах оздоровлення	у закладах відпочинку
Україна	165 467	8 089	1 015	7 074
Вінницька	6 529	257	58	199
Волинська	4 670	186	к*)	184
Дніпропетровська	15 548	726	42	684
Донецька	7 465	377	43	334
Житомирська	4 026	213	23	190
Закарпатська	3 275	228	58	170
Запорізька	5 900	272	57	215
Івано-Франківська	2 411	170	41	129
Київська	6 974	392	11	381
Кіровоградська	10 331	383	21	362
Луганська	3 036	162	21	141
Львівська	3 480	174	к*)	168
Миколаївська	2 843	165	15	150
Одеська	13 317	626	73	553
Полтавська	10 776	614	110	504
Рівненська	3 519	127	к*)	123
Сумська	10 742	606	133	473
Тернопільська	935	52	7	45
Харківська	15 485	642	74	568
Херсонська	9 280	463	118	345
Хмельницька	2 529	128	18	110
Черкаська	10 643	655	22	633
Чернівецька	2 007	109	11	98
Чернігівська	6 328	237	23	214
м. Київ	3 418	125	к*)	101

к*) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

Джерело: адаптовано автором за [6]

У закладах з відпочинку педагогічних працівників найбільше у Харківській області – 9,9%, далі – 9,6% у Дніпропетровській області і 8,1% – у Одеській області. Ситуація складна у Тернопільській області: там усі показники найнижчі серед регіонів України, тому керівництву області треба негайно звернути на це увагу.

Особливу увагу приділимо роботі медичного персоналу, який працював у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. (табл. 5). Найбільша частка медичних працівників у Дніпропетровській, Черкаській та Харківській областях – відповідно 9,0; 8,1 та 7,9%. У закладах з оздоровлення ситуація дещо інша: найбільша кількість працюючих медичних працівників у Сумській, Херсонській та Полтавській областях – відповідно 13,1; 11,6 та 10,8%. У дитячих закладах відпочинку становище інше: найбільше серед працюючих були медичні працівники

у Дніпропетровській, Черкаській та Одеській областях – відповідно 9,7; 8,9 та 7,8%. Найгірший стан із даного питання знову у Тернопільській області, тобто це питання необхідно негайно вирішувати. Виходячи з проведеного аналізу, робимо висновок, що ситуація з використання персоналу у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. була неоднозначною.

Висновки. В Україні діє система оздоровлення та відпочинку дітей по всій території. У системі працює штатний персонал, причому майже в десять разів менше персоналу працює в закладах з оздоровлення дітей, аніж у закладах, що займаються їх відпочинком; дві третини персоналу, які працюють у закладах оздоровлення, – це позаміські заклади, а тому тут має місце моносонічний ринок праці; кожен дев'ятий із десяти працюючих у закладах із відпочинку, працює в закладі з

денним перебуванням; відмінністю в діяльності дитячих закладів із відпочинку та оздоровлення є те, що в закладах з оздоровлення на одного працівника припадає 11 дітей, а у закладах відпочинку – 5, що підтверджує необхідність додаткової уваги до дітей у даних закладах; особливістю діяльності дитячих закладів із відпочинку та оздоровлення є те, що в них передбачено залучення великої

кількості медичного персоналу і, звичайно, у закладах з оздоровлення більше; у різних регіонах України середньооблікова кількість штатних працівників різна як загалом, так і по категоріях персоналу. Звичайно, тенденції їхньої діяльності носять змінний характер, але обов'язково треба відзначити, що в окремих областях необхідно розвивати наявність даних закладів.

Список використаних джерел:

1. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного ; 2-е вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2005. 528 с.
2. Завіновська Г.Т. Економіка праці : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 300 с.
3. Крайник О.П., Барвінська Є.С. Економіка підприємства : навчальний посібник ; за ред. О.П. Крайник ; 2-е вид., оновл. і доп. Львів : Львівська політехніка, 2005. 296 с.
4. Олійник О.С. Управління та ефективне використання персоналу підприємства в умовах трансформаційних процесів : монографія. Кам'янець-Подільський : Медобори – 2006, 2017. 328 с.
5. Закон України «Про туризм». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/tyr_met.html/.
6. Головне управління статистики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

References:

1. Ekonomika pidpriemstva: pidruchnyk / Za zah. red. S.F. Pokropyvnoho. 2-e vyd. pereob. i dopovn. Kyiv: KNEU, 2005. 528 p.
2. Zavinovska H.T. (2006) Ekonomika pratsi: navch. posib. / H.T. Zavinovska. Kyiv: KNEU, 300 p.
3. Krainyk O.P. (2005) Ekonomika pidpriemstva: Navchalnyi posibnyk / O.P. Krainyk, Ye.S. Barvinska; za red. O.P. Krainyk. 2-e vyd. donovlene i dopovnene. Lviv: NAUN. Univer-t «Lvivskapolitekhnik», «Intelekt- Zakhid», 296 p.
4. Oliinyk O.S. (2017) Upravlinnia ta efektyvne vykorystannia personalu pidpriemstva v umovakh transformatsiinykh protsesiv: monohrafiia. Kamianets-Podilskyi: PP «Medobory – 2006», 328 p. (19,1 d.a.).
5. Zakon Ukrainy «ProTuryzm». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/tyr_met.html.
6. Holovne upravlinnia statystyky Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95%D0%B2%D1%80#Text>.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-6>
УДК 331.103.32

Сеник Ю. І.

кандидат біологічних наук, докторант,
Західноукраїнський національний університет

Senyk Yurii

Candidate of Biological Sciences, Doctoral Student,
West Ukrainian National University

МЕТОД ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ВИРОБНИЧІЙ ЛАБОРАТОРІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ LEAN

RISK ASSESSMENT METHOD IN THE PRODUCTION LABORATORY OF A DAIRY ENTERPRISE BASED ON LEAN

У роботі розглянуто застосування модифікованого до системи ощадливого виробництва методу оцінки ризиків FMEA для виробничих лабораторій молокопереробних підприємств. Описано алгоритм реалізації failure mode and effect analysis та вказано основні принципи розрахунку S (значимість потенційних збоїв у роботі), O (ймовірність виникнення збою у роботі), D (ймовірність виявлення збою) та RPN (risk priority number). Розглянуто два основні недоліки класичного підходу методики FMEA та для їх усунення використано модифікацію, запропоновану Rapinder Sawhney та ін., яка полягає у використанні інтегрального показника «значення оцінки ризиків». Для аналізу ризиків виробничої лабораторії згідно з модифікованою методикою FMEA вибрано окремий шаблон таблиці, представлений у тексті статті. Він містить як елементи FMEA, так і спосіб вирішення критичних показників згідно з принципами LEAN. Такий підхід до роботи лабораторії є вкрай важливим, адже саме від оперативності та точності проведених досліджень залежатиме можливість уникнення прямих утрат для підприємства та випуску безпечної та якісної продукції.

Ключові слова: метод FMEA, ощадливе виробництво, виробнича лабораторія, оцінка ризиків, конкурентоздатність.

The scientific work considers the application of the FMEA risk assessment method modified for the system of lean production for production laboratories of dairy processing enterprises. The algorithm of failure mode and effect analysis is described and the basic principles of calculation S (significance of potential failures), O (probability of failure), D (probability of failure) and RPN (risk priority number) are indicated. The two main disadvantages of the classical approach of the FMEA methodology are considered: first, the "risk priority number" of the FMEA does not allow to differentiate different consequences of risk depending on their impact on the company and, secondly, the team of FMEA specialists can average values of S, O and D, which may make discrepancies in the calculation of "risk priority number". To eliminate these shortcomings, a modification proposed by Rapinder Sawhney and others is used, which consists in the use of an integrated indicator "value of risk assessment". The RAV in digital terms is the ratio of the product of the probability of its occurrence and the severity of the consequences for the company to the ways of identifying this failure. On the other hand, this value can be interpreted as the ratio of the risk profile of the LEAN system to the efficiency of the methods developed by it to detect and manage non-compliance. The meaning of this alternative approach is to shift the focus from risk as an object of analysis to the effectiveness of the developed system to detect and manage it. This method allows you to focus not only on ways to reduce the severity of the impact of risk on enterprises, but also on ways to determine it. A separate table template, presented in the text of the article, was chosen to analyze the risks of the production laboratory according to the modified FMEA methodology. It contains both FMEA elements and a way to solve critical indicators according to LEAN principles. This approach to the work of the laboratory is extremely important, because it is from the efficiency and accuracy of the research will depend on the possibility of avoiding direct losses for the company and the production of safe and high-quality products.

Keywords: FMEA method, lean production, production laboratory, risk assessment, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасний стан молокопереробної промисловості вимагає від виробників якісної та економічно рентабельної готової продукції. Це інтенсивне середовище є частиною глобалізації, прикладом якої є посилення міжнародної конкуренції та імпорту молочної продукції. Єдиною парадигмою, яка використовується успішними компаніями на світовому ринку молочної продукції, є впрова-

дження принципів LEAN у виробничі системи, що забезпечить систематичне усунення витрат та діяльності без доданої вартості у всіх сферах потоку вартості виготовлення продукту. Такі зміни у виробничому процесі забезпечать ефективність організації та підвищать її конкурентоздатність [3, с. 612–630].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику оцінки ризиків за методикою

FMEA з використанням принципів LEAN піднімали у своїх наукових дослідженнях: R. Wirth et al. [8, с. 219–229], P. Achanga [1, с. 27–42], R. Sawhney et al. [6, с. 832–855], J.B. Bowles і C.E. Pela'ez [2, с. 203–213], F. Franceschini і M. Galetto [4, с. 2991–3002], A. Pillay і J. Wang [5, с. 69–85], Y.M. Wang et al. [7, с. 1195–1207].

Мета статті полягає в аналізі можливості використання методики аналізу видів збоїв та їх наслідків (FMEA) у системі ощадливого виробництва; виборі для оцінки ризиків однієї з модифікацій кількісної оцінки ефективності впроваджених методів керування ризиками. Окрім того, на основі отриманих теоретичних знань необхідно здійснити оцінку ризиків у роботі виробничої лабораторії молокопереробного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Методика аналізу видів збоїв та їх наслідків (failure mode and effect analysis (FMEA)) фокусується на визначенні пріоритетів критичних збоїв для підвищення надійності системи виробництва, що забезпечить випуск якісного та безпечного продукту з мінімальними втратами. Методика ґрунтується на кількісній оцінці ризиків, що вирізняє її з інших методологій, побудованих на основі суб'єктивної оцінки дослідником чи групою дослідників [8, с. 219–229].

Алгоритм реалізації failure mode and effect analysis включає низку етапів [1, с. 27–42]:

1. Визначення сфери процесу використання методу та цілей його дослідження.

2. Вивчення процесу, який необхідно оцінити.

3. Розділення об'єкта аналізу на складові елементи.

4. Установлення переліку можливих збоїв у роботі чи поломок обладнання..

5. Прогнозування наслідків ризику.

6. Необхідно встановити пріоритетність кожного збою з переліку, сформованого на попередньому етапі. Реалізація цього етапу є однією з найскладніших у всьому аналізі, оскільки дослідник повинен розробити для себе низку критеріїв та правил для забезпечення об'єктивності процесу. Перед останнім кроком в аналізі ризиків за FMEA є виокремлення «вузьких місць» процесу – можливих причин виникнення збою у роботі процесу. Для узагальнення таких причин Rapinder Sawhney та низка інших авторів [6, с. 832–855] виділили чотири основні групи:

1. Персонал.

2. Виробниче обладнання.

3. Сировина та матеріали.

4. Планування виробництва на основі стабільних даних.

На термінальному етапі визначення ризиків FMEA дає змогу отримати цифрове значення рівня критичності, яке називається «число пріоритету ризику» (risk priority number (RPN)), яке розраховується згідно з формулою:

$$RPN = S \cdot O \cdot D,$$

де S – значимість потенційних збоїв у роботі;
 O – ймовірність виникнення збою у роботі;
 D – ймовірність виявлення збою.

Такий класичний і широко прийнятий підхід до реалізації методології FMEA має свої недоліки. Одним із них є те, що різні ймовірні ризики характеризуються різними значеннями S , O і D , при цьому одні мають незначні для компанії наслідки, що, ймовірно, є одним із визначальних показників пріоритетності, але високі значення O і D , а інші, навпаки, носитимуть критичний характер для компанії, при цьому ймовірність виникнення (O) та виявлення (D) у цифровому еквіваленті будуть на середньому чи низькому рівні, тим не менше їх значення RPN знаходиться практично на одному рівні, а отже, ці проблеми будуть еквівалентні одна одній. Таким чином, «число пріоритету ризику» FMEA не дає змоги диференціювати різні наслідки ризику залежно від їхнього впливу на компанію.

Іншим недоліком цієї методології є те, що команда спеціалістів, які займаються системою FMEA, для досягнення консенсусу можуть приймати середні значення S , O та D , що може вносити розбіжності під час розрахунку risk priority number. Така особливість цієї системи встановлення рівнів ризику знову приводить нас до аналогічного висновку: ідентичні значення RPN-ризиків володітимуть різними наслідками для компанії, а отже, не можуть знаходитися на одному щаблі пріоритетності.

Сьогодні є низка наукових напрацювань, які на меті мали оптимізувати методологію FMEA та нівелювати вказані вище недоліки:

– Bowles і Pela'ez [2, с. 203–213] виразили показники значимості потенційних збоїв у роботі (S), ймовірності виникнення збою у роботі (O) та ймовірності виявлення дефекту через збій (D) як не чіткі ряди чисел для встановлення значення ризику в Failure Mode, Effects and Criticality Analysis (FMECA). За кінцевий результат були вибрані значення, які були піддані експертній оцінці з використанням правила «що буде, якщо» (if-then rules).

– Franceschini і Galetto [4, с. 2991–3002] розробили оптимізацію методології FMEA на основі додаткового аналізу показників S , O і D у разі наявності різних для них значень.

– Одну з найбільш прогресивних змін до цієї методології розроблено командою науковців Pillay і Wang [5, с. 69–85], які запропонували додаткову обробку отриманих значень показників S, O і D, а також risk priority number на основі доказової аргументації (Evidential Reasoning) та grey relation theory.

– Wang зі своїми колегами [7, с. 1195–1207] у 2009 р. розробили багаторівневу систему програмного аналізу, при цьому дослідники використовували принцип нечітких значень пріоритетів ризиків (Fuzzy Risk Priority Numbers (FRPNs)), а також нечіткі геометричні засоби для зважування нечітких оцінок за появою (O), серйозністю (S) та виявленням (D), які були обчислені за допомогою наборів альфа-рівня (alpha-level-sets) та лінійних моделей програмування (linear programming models).

Усі вказані модифікації методології FMEA були спрямовані на підвищення її об'єктивності та зменшення суб'єктивного впливу дослідника, але не відбувалося жодних способів її інтеграції у систему ошадливого виробництва. Такий висновок пов'язаний із тим, що значення RPN характеризує пріоритет ризику та підкреслює його ймовірність виникнення і встановлює серйозність для компанії його наслідків, натомість LEAN має на меті попередити такі випадки. Для забезпечення таких можливостей failure mode and effect analysis дослідники Rapinder Sawhney, Karthik Subburaman, Christian Sonntag, Prasanna Rao, Venkateswara Rao та Clayton Capizzi [6, с. 832–855] розробили інтегральний показник «значення оцінки ризиків» (Risk Assessment Value (RAV)), яке визначається за формулою:

$$RAV = \frac{S \cdot O}{D}.$$

Показник RAV у цифровому вираженні – відношення добутку ймовірності його виникнення та серйозності наслідків для компанії до шляхів ідентифікації цього збою. З іншого боку, це значення можна інтерпретувати як співвідношення профілю ризику відмови системи LEAN до показника ефективності розроблених нею методів для виявлення та управління невідповідністю. Сенс цього альтернативного підходу полягає у зміщенні фокусу з ризику як об'єкта аналізу на ефективність розробленої системи виявляти та керувати ним. Такий спосіб дає змогу зосередитися не лише на шляхах зменшення серйозності впливу ризику на підприємства, а й на способах його визначення. Щодо шляхів зменшення негативних наслідків ймовірних збоїв, то тут система LEAN пропонує широкий вибір інструментів для реалізації

цього завдання. Показник RAV робить більший акцент на компетентність спеціалістів компанії, які займаються підтримкою системи ошадливого виробництва, оскільки виражає здатність системи виявляти та керувати невідповідностями.

Із вказаної вище формули розрахунку Risk Assessment Value видно, що на значення чисельника система ошадливого виробництва не має безпосереднього впливу, можливі зміни можуть бути зумовлені лише опосередкованою дією впроваджених способів виявлення та попередження цих збоїв у роботі. Елементи контролю мають меншу здатність впливати на серйозність несправності, оскільки вона не залежить від ідентифікації чи способів її попередження. Єдиним дієвим способом впливу на показник RAV є зміна значення знаменника – ймовірності виявлення збою (D). Саме на це повинна бути зосереджена система LEAN підприємства.

Результати аналізу ризиків згідно з модифікованою методикою FMEA пропонуємо оформити у формі таблиці, яка містить стовпці (табл. 1):

1. Ресурс ошадливого виробництва – один із чотирьох ресурсів LEAN: персонал, обладнання, матеріали та планування.

2. Ідеальні бізнес-умови – основні вимоги ошадливого виробництва для кожної категорії ресурсів. Цей перелік носить індивідуальний характер для кожної з компаній, тим не менше можна навести універсальний перелік потреб для кожного ресурсу.

Персонал:

- наявність персоналу відповідної кваліфікації;
- здібні працівники з наявним практичним досвідом;
- виконання виробничих операцій без помилок;
- персонал із високою мотивацією до виконання виробничих завдань;
- організація робочого місця та підтримка його у належному стані;
- дотримання атмосфери взаємоповаги в колективі;
- формування ефективної комунікації всередині колективу;
- підтримання ефективності роботи на високому рівні.

Обладнання:

- наявне обладнання відповідає виробничим вимогам;
- обладнання володіє необхідною потужністю для виконання робіт;
- обладнання має необхідні можливості для виконання запланованих робіт;

- обладнання каліброване і дає змогу проводити заплановані роботи з необхідною точністю;
 - обладнання піддається простому переналаштуванню;
 - обладнанню проводять систематичне профілактичне обслуговування;
 - обладнання підтримує ефективність виробничого потоку.
- Матеріали:
- невеликі за обсягом та систематичні поставки матеріалів;
 - доставка матеріалів згідно з графіком;

- доставка матеріалу у необхідній кількості;
 - доставка матеріалу необхідної якості;
 - якісна система приймання матеріалів та складів для його зберігання;
 - можливість швидкого транспортування матеріалу зі складу до виробничої дільниці у необхідних кількостях для підтримання ефективності виробничого потоку;
 - якісна система ідентифікації отриманих матеріалів.
- Планування:
- точний прогноз на майбутню кількість випущеного продукту;

Таблиця 1

Зведена таблиця аналізу ризиків згідно з модифікованою методологією FMEA

Ресурс оцінюваного виробництва	Ідеальні бізнес-умови	Актуальний стан	Ймовірність виникнення збоїв «O»	Серйозності наслідків «S»	Ефективність контролю «D»	RPN	RAV	Інструменти LEAN для попередження ситуації
Персонал	здібні працівники з наявним практичним досвідом	4	9	9	5	405	16,2	проведення тренінгів для персоналу щодо: - аналітичної хімії; - статистики в аналітичній хімії; - побудови алгоритму проведення досліджень
	робота без помилок	6	7	9	5	315	12,6	адаптація принципів Poka Yoke до проведення фізико-хімічних досліджень – розроблення стандартів роботи на паперових та електронних носіях
	підтримання ефективності роботи на високому рівні	6	7	7	4	196	12,3	- організація робочих місць згідно з принципами 5S; - картування процесів
	ефективна організація комунікації між працівниками лабораторії та з працівниками підприємства	6	6	7	3	126	14	- розроблення стандартів роботи; - картування процесу
	мультифункціональні працівники	8	3	7	3	63	7	формування матриці для проведення крос-функціональних навчань працівників лабораторії
Обладнання	калібрування обладнання	8	6	7	7	294	6	- розроблення та впровадження алгоритму проведення перевірки якості роботи обладнання;
	підтримка ефективного потоку проведення досліджень	9	5	7	8	280	4,4	- розроблення графіку періодичного технічного огляду обладнання
Матеріали	доставка реактивів та розхідних матеріалів згідно із замовленням	9	3	9	9	243	3	- розроблення стандартів роботи
	доставка реактивів та розхідних матеріалів відповідної якості та згідно із замовленою кількістю	9	3	9	8	216	3,4	

- клієнти підтримують замовлення на одному рівні;
- система планування ресурсів (ERP) працює на високому рівні;
- планування випуску продукції ґрунтується на виробничих потужностях;
- відсутність форс-мажорних випадків;

3. У третьому стовбці необхідно внести цифрову відповідність наявної ситуації до кожного з пунктів у стовбці № 2 за десятибальною шкалою, згідно з якою 1 – не відповідає взагалі, тоді як 10 – повна ідентичність.

4. У четвертому стовбці необхідно оцифрувати ймовірність виникнення збоїв у вказаному напрямі аналізу роботи підприємства. Цей показник відповідає значенню O із системи аналізу FMEA.

5. У п'ятому стовбці таблиці необхідно внести значення від 1 до 10 серйозності наслідків збою, цей показник аналогічний значенню S із системи аналізу ризиків FMEA.

6. У шостому стовбці необхідно оцінити ефективність наявних інструментів для виявлення цих збоїв та вказати їм цифрове значення у межах шкали від 1 до 10. Цей показник аналогічний значенню D із системи аналізу ризиків FMEA.

7. Після цього необхідно розрахувати значення RPN та RAV.

8. В останньому стовбці необхідно вказати інструменти ощадливого виробництва для мінімізації виникнення цього збою.

Висновки. Таким чином, показник RAV та запропонована зведена таблиця є більш інформативними з погляду управління невідповідностями, які можуть виникнути в процесі роботи виробничої лабораторії, порівняно з простим аналізом ризиків FMEA та добутком RPN. Отримані дані забезпечують якісну та кількісну оцінку впроваджених змін та дають змогу встановлювати все нові ймовірні збої. Розроблення алгоритму дій у разі виникнення збоїв чи неполадок у системі дасть змогу максимально забезпечити ефективність системи ощадливого виробництва та підвищить її надійність. Систематична робота крос-функціональної групи над моніторингом уже виявлених ризиків та аналізом наявних бізнес умов, які, можливо, зумовлять нові труднощі в роботі, забезпечить стабільність роботи системи LEAN, що, своєю чергою, дасть змогу випускати готовий продукт стабільної якості, а отже, зберегти ринок збуту або збільшити його.

Список використаних джерел:

1. Achanga P. Critical success factors for lean implementation within SMEs. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2006. Vol. 27. № 1. P. 27–42.
2. Bowles J.B., Pela'ez C.E. Fuzzy logic prioritization of failures in a system failure mode, effects and criticality analysis. *Journal of Reliability Engineering and System Safety*. 1995. Vol. 50. № 2. P. 203–213.
3. Claycomb C., Germain R., Droge C. Total systems JIT outcomes: inventory, organization and financial effects. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*. 1999. Vol. 29. № 10. P. 612–630.
4. Franceschini F., Galetto M. A new approach for evaluation of risk priorities of failure modes in FMEA. *International Journal of Production Research*. 2001. Vol. 39. № 13. P. 2991–3002.
5. Pillay A., Wang J. Modified failure mode and effects analysis using approximate reasoning. *Journal of Reliability Engineering and System Safety*. 2003. Vol. 79. № 1. P. 69–85.
6. Sawhney R., Subburaman K., Sonntag C., Rao Venkateswara P., Capizzi C. A modified FMEA approach to enhance reliability of lean systems. *Int. J. Qual. Reliab. Manag.* 2010. Vol. 27. P. 832–855.
7. Wang Y.M., Chin K.S., Poon G.K., Yang J.B. Risk evaluation in failure mode and effects analysis using fuzzy weighted geometric mean. *Journal of Expert Systems with Applications*. 2009. Vol. 36. № 2. P. 1195–1207.
8. Wirth R., Berthold B., Kramer A., Peter G. Knowledge-based support of system analysis for the analysis of failure modes and effects. *Journal of Artificial Intelligence*. 1996. Vol. 9. № 3. P. 219–229.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-7>
УДК 338.48

Цимбалюк Г. С.

кандидат економічних наук,
Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Сем'янчук П. М.

кандидат економічних наук,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Оліх Г. І.

старший викладач,
Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Tsybaliuk Hanna

PhD in Economics,
Beatitude Vladimir, Metropolitan of Kyiv and all Ukraine Khmelnytskyi
Institute of the Private Joint-Stock Company «Higher education institution
«Interregional Academy of Personnel Management»

Semyanchuk Petro

PhD in Economics,
Khmelnytskyi University of Management and Law of Leonid Yuzkov

Olikh Galina

Senior Lecturer,
Beatitude Vladimir, Metropolitan of Kyiv and all Ukraine Khmelnytskyi
Institute of the Private Joint-Stock Company «Higher education institution
«Interregional Academy of Personnel Management»

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ РЕКРЕАЦІЙНО-КУРОРТНИХ КОМПЛЕКСІВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

PERSONNEL MANAGEMENT OF RECREATIONAL AND RESORT COMPLEXES IN THE CONTEXT OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE FUNCTIONING OF THE TOURIST INDUSTRY

У статті обґрунтовано загальні та особливі мікроекономічні риси рекреаційно-курортних комплексів. Доведено виняткову необхідність поліпшення заходів управління персоналом у рекреаційних комплексах і курортних установах. Зазначено, що підприємства туристичної сфери прагнуть досягнути основних показників мікроекономічної стабільності. Першочерговим завданням є досягнення рівноваги між пропозицією рекреаційних і курортних послуг та попитом туристів й інших клієнтів на курортні та рекреаційні послуги. Підтверджено, що наступним завданням є максимальне скорочення середніх і граничних витрат на рекреаційне та курортне обслуговування клієнтів у короткому й довгому ринкових періодах. З'ясовано, що третім пріоритетом рекреаційних та курортних суб'єктів господарювання є нарощування обсягів та поліпшення якості наданих рекреаційних і курортних послуг.

Ключові слова: туризм, курортна справа, рекреація, турист, управління персоналом, попит, пропозиція, витрати, прибуток, кадрові ресурси, послуга.

The article substantiates the general and special microeconomic features of recreational and resort complexes. The exceptional need to improve personnel management measures in recreational complexes and resorts has been proved. The opinion is highlighted that the tourism industry is one of the promising areas of effective development

of the national economy. Modern tourism has many varieties. Recreation and resort business form complexes of tourist sphere. Their activities include providing a number of services to their clients. Each enterprise in the field of recreation and resort business has its own characteristics. These features depend on natural conditions, climate, historical and cultural values, health resources and means of relaxation. It is noted that tourism enterprises seek to achieve key indicators of microeconomic stability. The priority is to achieve a balance between the supply of recreational and resort services and the demand of tourists and other customers for resort and recreational services. It is confirmed that the next task is to minimize the average and marginal costs of recreational and resort customer service in the short and long market periods. It was found that the third priority of recreational and resort businesses is to increase the volume and improve the quality of recreational and resort services. It is argued that increasing the financial benefits is also one of the key goals of tourism enterprises. Graphs of microeconomic stability are graphically depicted. The basic laws of economic theory are applied. It is proved that the improvement of methods, measures and methods of personnel management allows increasing the efficiency of staff work. The human resources of an economic entity are its dominant factor of production. A number of measures and ways to improve the personnel management of the subjects of the recreational sphere and the resort sphere are proposed. High productivity of employees has a positive effect on the financial performance of recreational complexes and resorts. It is noted that the methods and tools of personnel management should be constantly updated.

Keywords: tourism, resort business, recreation, tourist, personnel management, demand, supply, costs, profit, human resources, service.

Постановка проблеми. Туристична індустрія є важливою господарською компонентою національної економіки та сферою задоволення населенням своїх різноманітних потреб. Наявність та високий ступінь унікальності рекреаційно-курортних комплексів якісно урізноманітнює туристичну галузь країни і регіону. Окрім історично-культурної, природно-кліматичної та релаксаційно-оздоровчої привабливості рекреаційно-курортного комплексу великої значимості для рівня його туристичної відвідуваності набуває якість персоналу. Ефективна кадрова політика і результативна система управління працівниками конкурентно підвищує ступінь організації праці, поліпшує якість надання послуг та пролонгує бажання частіше відвідувати такий комплекс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління персоналом широко досліджена в українській економічній науці, яка представлена такими вченими, як: О. Бербенець, М. Годящев, А. Гордійчук, М. Дзямулич, Т. Кулинич, О. Потьомкіна, Н. Рудь, О. Середа, І. Шубала, О. Шубалий та багатьма іншими. Вивченням загальних засад та особливостей функціонування рекреаційно-курортного комплексу займаються такі науковці-дослідники, як: Г. Андрєєва, Л. Анюхіна, В. Величко, Л. Гринів, І. Гродзинська, А. Грянило, О. Гусєва, Ю. Давидюк, А. Замкова, М. Копач, В. Кравців, С. Кузик, В. Кузьма, С. Нездоймінов, Л. Тертична та ін. Великий дослідницький досвід у цих науково-практичних сферах дає змогу окреслити нові горизонти, а саме управління персоналом у рекреаційно-курортних комплексах.

Мета статті полягає у теоретичному моделюванні специфіки мікроекономічного процесу рекреаційно-курортних комплексів, висвітленні значимості людських ресурсів та ефективності управління персоналом у кон-

тексті поліпшення функціонування туристичної індустрії.

Виклад основного матеріалу. Господарювання кожного економічного агента загалом та рекреаційно-курортного комплексу зокрема зводиться до тривалого розвитку з одночасним перебуванням у межах мікроекономічної стабільності. Важливо підкреслити, що мікроекономічна стабільність є бажаною та необхідною умовою довготривалого функціонування кожного господарюючого суб'єкта не лише туристичної сфери, а й народногосподарського комплексу в цілому. Мікроекономічна стабільність рекреаційно-курортного комплексу об'єднує одночасне або часткове досягнення кількох параметрів.

Перший параметр – це рівновага між попитом і пропозицією на послуги окремого рекреаційно-курортного комплексу, що відображено за допомогою рис. 1.

Кожен господарюючий суб'єкт у сфері рекреації та курортної справи прагне реалізувати свої послуги повною мірою згідно зі своїм виробничо-збутовим плануванням у короткому, середньостроковому та довгому ринкових періодах. Оптимальна ситуація настає за умови встановлення такої ціни, яка цілком задовольняє обидві сторони господарського процесу – клієнта і суб'єкта рекреаційно-курортного комплексу. Тобто ціни, яка урівноважує обсяги ринкового попиту й ринкової пропозиції рекреаційно-курортних послуг. Варто підкреслити, що така ситуація характеризує практично ідеальну ситуацію, що трапляється в реальному ринковому житті вкрай рідко. Окрім того, мікроекономічна рівновага є моментною характеристикою у вільній ринковій економіці, позаяк низка цінових та нецінових чинників регулярно призводить до її систематичного порушення. Якими б не були дестабілізуючі чинники, наслідками є дефіцит або надлишок рекреаційно-курорт-

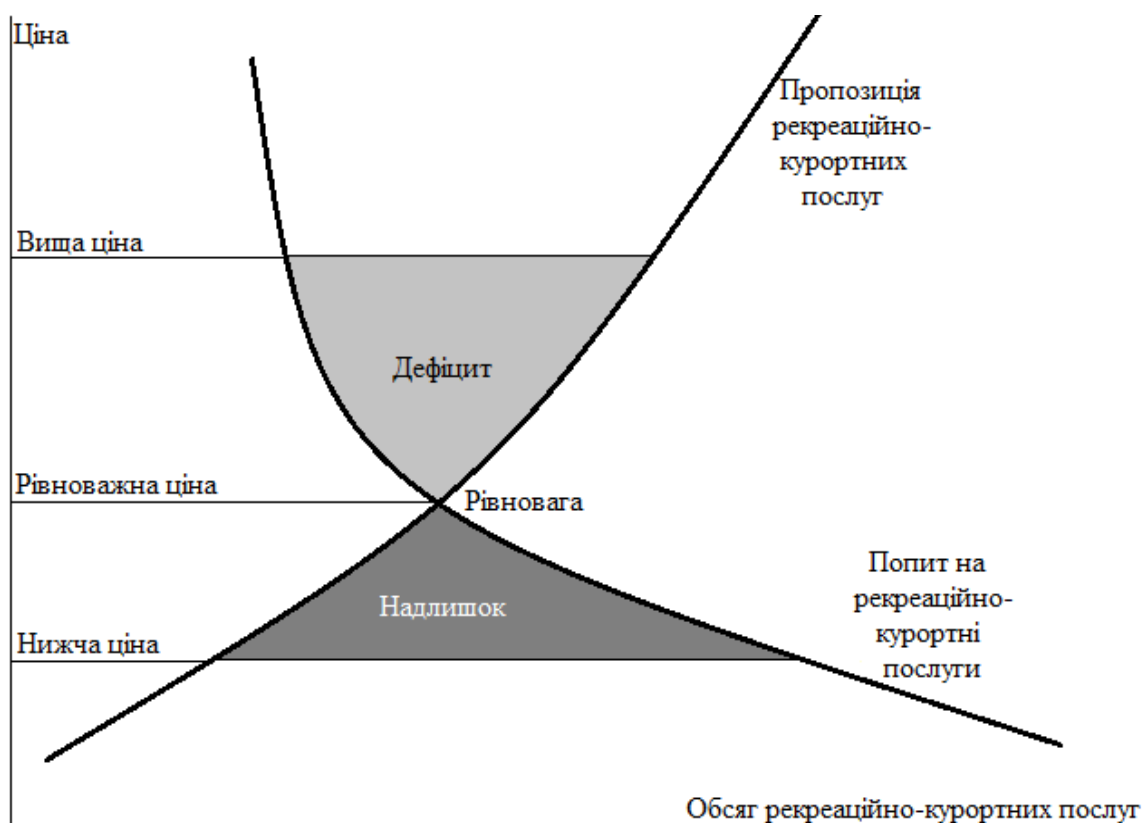

Рис. 1. Рівновага між попитом і пропозицією на рекреаційно-курортні послуги

Джерело: складено авторами на основі власних теоретичних узагальнень

них послуг. Здебільшого рекреаційно-курортним комплексам вдається максимально наблизитися до позначки рівноваги, проте сягнути бажаної ситуації доволі складно.

Другий параметр — оптимізація динаміки обсягів надання рекреаційно-курортних послуг і величини витрат із метою максимізації прибутку в короткому ринковому періоді. Дану ситуацію графічно зображено на рис. 2.

Тепер слід детальніше підійти до пояснення другого параметру і його графічної інтерпретації. Максимізація прибутку є метою господарювання кожного підприємства. Проте шлях до формування прибутку починається з процесу залучення і поєднання постійних та змінних виробничих факторів (ресурсів). Власне змінні (основний персонал, матеріали, сировина, паливо, енергія, напівфабрикати) визначають обсяги виробництва, співвідношення середнього й граничного продуктів, а також динаміку середніх і граничних витрат. Нарощування змінного ресурсу на початку операційного циклу зумовить стрімке зростання продуктивності кожної його індивідуальної одиниці, тобто граничного продукту. Науково обґрунтовані пропорції постійного та змінного виробничих факторів мають свої раціонально-виробничі межі зростання. Порушення вказаного співвідношення зумов-

лює зниження величини граничного продукту або так званої граничної продуктивності змінного ресурсу.

Сума граничних продуктів формує валовий продукт підприємства — відповідно, темпи і тривалість його зростання визначає динаміку валового надання послуг рекреаційно-курортним комплексом. Межа зростання граничного продукту кожного із суб'єктів рекреаційної сфери і курортної справи є різною і залежить від специфіки природно-кліматичних, оздоровчо-релаксаційних та культурно-історичних умов, організації й координації процесів надання відповідних послуг, темпів упровадження у виробництво змінного ресурсу, а отже, від науково аргументованого виробничого співвідношення між фіксованим та змінним ресурсом. Природною є функціональна залежність динаміки середніх змінних витрат від динаміки змінного ресурсу, що також наочно зображено на рис. 2, де зі зростанням величини граничного продукту відбувається скорочення середніх змінних витрат. Максимальна точка продуктивної віддачі змінного ресурсу J відображає мінімальну точку середньої змінної витратності I , в якій дана крива збігається з величиною граничних витрат.

Разом із тим гранична продуктивність, яка в сумарній кількості формує валове надання

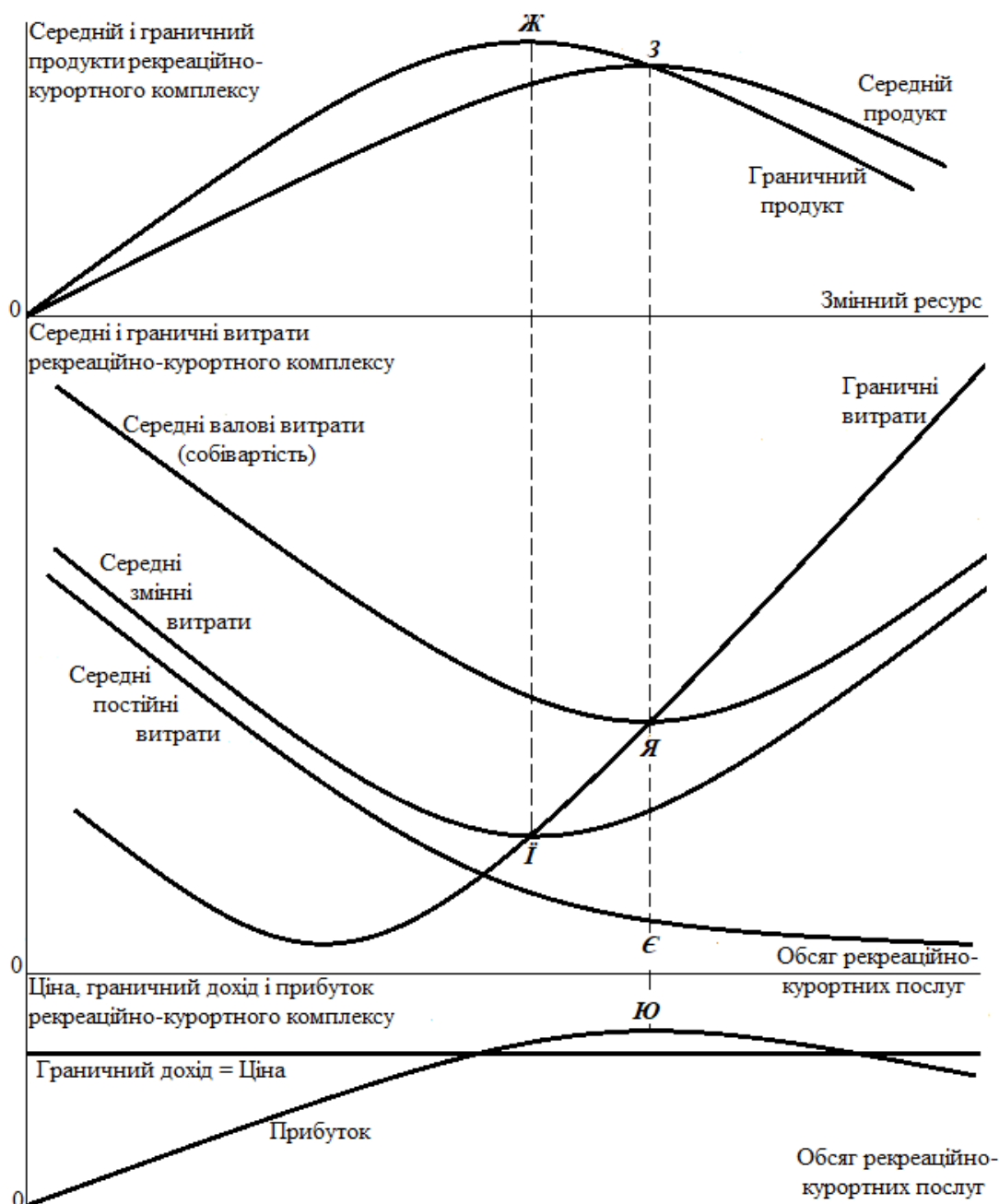

Рис. 2. Умови оптимізації обсягів виробництва і максимізації прибутку рекреаційно-курортного комплексу в короткому ринковому періоді

Джерело: складено авторами на основі власних теоретичних узагальнень

рекреаційно-курортних послуг, визначає траєкторію середньої продуктивності підприємства. Тобто об'єктивно діючим є правило середніх і граничних величин, згідно з яким перевищення граничного продукту над середнім зумовлює зростання останнього, а перевищення середнього над граничним — зменшення величини першого. Точка *З* є економічно вагомою та економічно вирішальною у формуванні прибутку рекреаційно-туристичного комплексу, позаяк характеризує найвищу середню віддачу змінного ресурсу. Її проекція природно визначає мінімальну собівартість

рекреаційно-туристичних послуг у точці *Я*, а отже, оптимальний обсяг обслуговування клієнтів у позиції *Є* та максимальний прибуток, що відзначений точкою *Ю*. Граничні витрати є тим індикатором, які повторно підтверджують вплив граничної та середньої продуктивності на поведінку кривих середніх змінних та середніх валових витрат. Зазвичай нарощування надання послуг рекреаційно-курортним комплексом здійснюється і поза оптимальним рівнем, проте в такому разі враховуються економічна доцільність продовження такого операційного циклу та можливість розширення

масштабів рекреаційно-курортної компанії. Така господарська політика переходить із короткого до довгого ринкового періоду.

Третій параметр – спрямування динаміки обсягів надання рекреаційно-курортних послуг і величини витрат у русло оптимізації розміру рекреаційно-курортного комплексу в довгому ринковому періоді. Цей індикатор мікроекономічної стабільності можна дослідити за допомогою рис. 3.

Довгий ринковий період передусім характеризується тривалим часовим терміном господарського функціонування. Представлена графічна візуалізація чітко демонструє нам рельєфну динаміку операційних циклів. Наша теоретична модель охоплює п'ять таких виробничих періодів. Кожен із них залежно від обсягів, тривалості і специфіки надання рекреаційно-курортних послуг визначає особливості протікання операційних процесів у короткому ринковому періоді кожного суб'єкта рекреаційної сфери та курортної справи. Детальна характеристика взаємозв'язку середніх та граничних витрат, здійснена у попередній моделі, окреслила базові умови й необхідні параметри досягнення короткострокової мікроекономічної стабільності. Власне сукупність останніх формує передумови для досягнення довгострокової мікроекономічної стабільності.

Спробуємо поступовими теоретико-аналітичними кроками конкретніше описати цей мікроекономічний процес. Так, сягнувши мети оптимального обсягу виробництва й отримавши максимальний прибуток або господарську вигоду, об'єктивні, стійкі, постійно діючі й невідворотні сили економічних законів створюють для мікросуб'єкта умови певного вибору. Скорочення витрат унаслідок нарощування обсягів створених благ за всіх незмінних ресурсно-техніко-технологічних умов відбувається впродовж відносно нетривалого періоду. Це залежить від складності надання тієї чи іншої рекреаційно-курортної послуги. Власне тому тривалість позитивних змін у рівні витратності для різних видів послуг є різною. Доходячи до точки *III* і поступово переходячи мінімальний рубіж собівартості, виробничо-технологічний та адміністративний менеджмент розпочинає розроблення низки заходів оптимізації витратності.

Перша група заходів охоплює дії, пов'язані з рішенням залишитися на рівні теперішнього обсягу надання рекреаційно-курортних послуг із незначним відхиленням та регулярними оновленнями, відновленнями, нововведеннями, реконструкціями тощо з метою підтримання беззбитково-прибуткового рівня середньої витратності й належного ступеня конкурентоспроможності, збереження наяв-

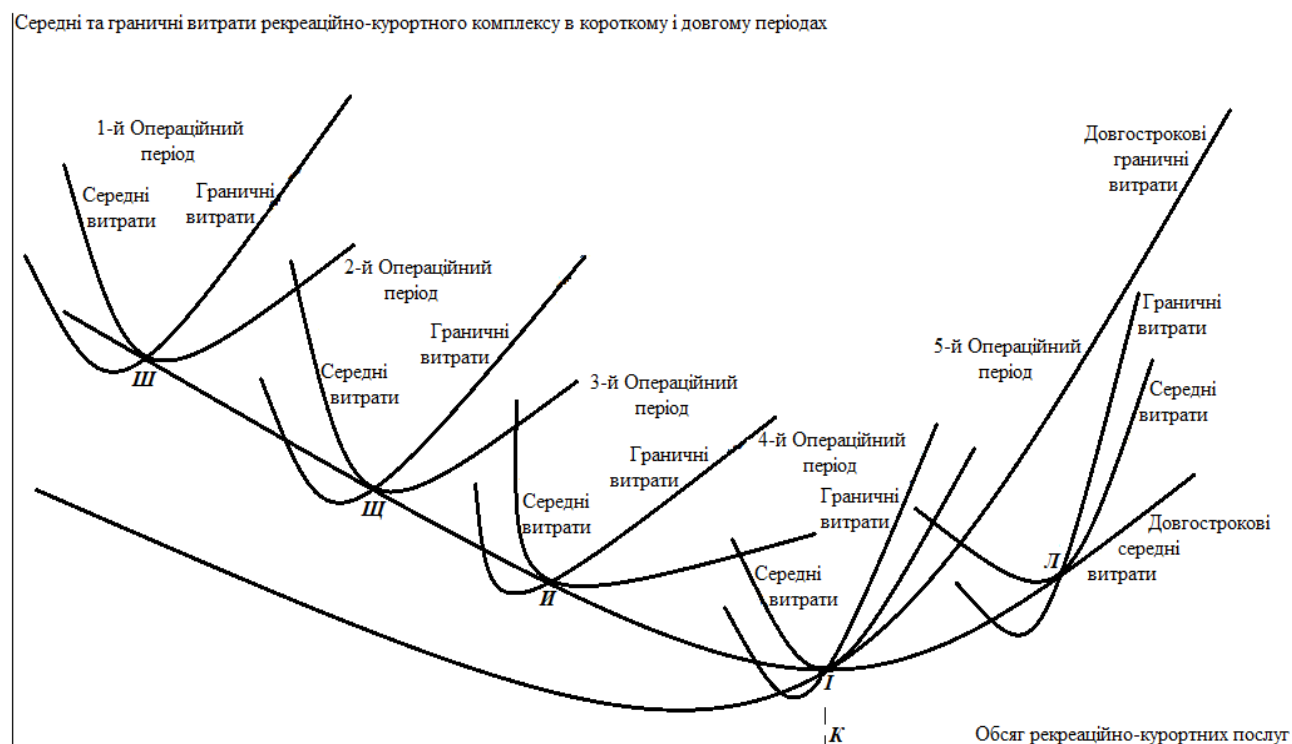

Рис. 3. Умови оптимізації обсягів надання послуг та розміру рекреаційно-курортного комплексу в довгому періоді

Джерело: складено авторами на основі власних теоретичних узагальнень

ного потенціалу й забезпечення довготривалості функціонування.

Друга група заходів покликана зосередити усі зусилля на реалізації проєкту нарощування обсягів надання рекреаційно-курортних послуг за рахунок збільшення розмірів комплексу та урізноманітнення асортименту.

Якщо жодна з двох груп заходів не буде впровадженою, криві середніх та граничних витрат рекреаційно-курортного комплексу за точкою *III* почнуть набувати висхідного напрямку. Поступове збільшення собівартості без жодних якісних упроваджень із часом перетнуть межу беззбитковості й надання рекреаційно-курортних послуг стане економічно не вигідним. Збільшення цін також матиме свою прийнятну з боку клієнтів межу і відбуватиметься скорочення попиту на тлі загрози настання періоду перманентної збитковості. Хронічно від'ємний фінансовий результат буде не вигідним навіть за умов державної підтримки, тоді будуть уживатися відповідні заходи з усунення описаних негативних наслідків.

Повноцінна реалізація другої групи заходів можлива не для всіх рекреаційно-курортних комплексів – є певні обмеження природно-кліматичними, оздоровчо-релаксаційними та культурно-історичними умовами й особливостями. Унікальні й рідкісні об'єкти та комплекси можуть застосовувати тільки заходи першої групи або частково реалізувати господарські заходи другої групи.

Повноцінне розширення діяльності рекреаційно-курортних комплексів зумовлює низку ресурсно-техніко-технологічних і продуктово-маркетингових упроваджень, що зумовлюють збільшення його розмірів на рівні другого операційного періоду. Разом із тим відбувається скорочення середніх та граничних витрат і їхній мінімум знаходиться у точці *III*, яка, як видно з рис. 3, за рахунок масштабності наданих послуг і результативних нововведень є фінансово вигіднішою для всіх учасників ринку, ніж у попередньому операційному періоді.

Об'єктивність і стійкість, незмінність та повторюваність дії економічних законів знову зумовлює зростання середньої і граничної витратності надання рекреаційно-курортних послуг. Це наочно представлено висхідною формою кривих за межами точки *III*. Керівництво комплексу заново опиняється перед вищеописаним економічним вибором. Якщо дозволяють обставини, третій операційний період починається з іще масштабнішої кількості рекреаційно-курортного обслуговування. За його рахунок можемо спосте-

рігати економічно обгрунтоване зниження собівартості й індивідуальної витратності до ще вигіднішого двостороннього мінімуму в точці *I*. За межами цієї мінімальної витратної позначки починає спостерігатися новий цикл збільшення собівартості надання рекреаційно-курортних послуг. Услід за ним настає новий етап економічного вибору, що за відповідності необхідних умов окреслюється четвертим операційним періодом та новим витратним мінімумом у точці *I*. Економічно природним є чергове збільшення середнього та граничного рівнів витрат у розрахунку на рекреаційно-курортну послугу та нове рішення менеджменту компанії стосовно економічного вибору. У п'ятому операційному періоді рекреаційно-курортного комплексу спостерігаємо скорочення величини середніх і граничних витрат. Однак їхній мінімум у точці *L* є значно вищим, аніж у попередньому четвертому операційному періоді. Таким чином, ефект масштабності у довгому ринковому періоді починає себе економічно й фінансово вичерпувати.

Сполучивши між собою мінімуми витратності усіх п'яти операційних періодів функціонування рекреаційно-курортного комплексу (точки *III*, *III'*, *I*, *I'*, *L*), отримуємо криву середніх витрат або собівартості надання рекреаційно-курортних послуг у довгому періоді. Її найменше економічне значення знаходиться в точці *I*, у четвертому операційному періоді. Власне точка *I* характеризує однакову величину середніх і граничних витрат рекреаційно-курортного комплексу, а також його оптимальний розмір із позиції економічної вигоди у точці *K*.

Варто зазначити, що всі три описані нами параметри досягнення стабільності в господарюванні рекреаційно-туристичного комплексу великою мірою залежать від кількісних і якісних характеристик кадрового забезпечення. Виробничий фактор праці, який представлений чисельним складом працівників, їхніми розумовими та фізичними здібностями, практичними навичками, уміннями засвоювати, досвідом роботи, гнучкістю й мобільністю, є генератором усіх господарсько-трудових процесів за безпосередньої чи опосередкованої участі людини.

Звідси випливає, що управління персоналом у рекреаційно-курортному комплексі повинно забезпечити виконання таких умов:

а) операційне, тактичне і стратегічне планування діяльності рекреаційно-курортного комплексу повинно детально враховувати усі кадрові питання, кадрові вимоги та особливості обслуговування клієнтів;

б) фахова компонента і регулярне підвищення кваліфікації повинні бути чітко прописані з обов'язковістю вчасного виконання;

в) ефективна та взаємодоповнююча система оцінювання роботи, матеріального і нематеріального мотивування найманих працівників за принципом індивідуального підходу;

г) результативне планування робочого часу працівників та мінімізація нетрудових простой і перерв;

г) формування психологічно сприятливого робочого мікроклімату, вчасне виявлення проблемних аспектів і запобігання виникненню конфліктних ситуацій, а також швидке реагування й залагоджування конфліктів;

д) розроблення та впровадження дієвої і надійної системи захисту працівників;

е) створення сприятливих умов праці та належне і зручне оформлення робочого місця;

є) упровадження нових і прогресивних трудових стандартів, технологічних прийомів, технічних засобів, побутових елементів тощо;

ж) створення ефективної та доцільно обґрунтованої системи контролю над дотриманням робочих графіків і виконанням персоналом закладених у трудовому договорі й фінансово оплачуваних обов'язків;

з) забезпечення працівникам усіх необхідних соціальних гарантій та дотримання закріплених і рекомендованих законодавством соціальних норм.

Якісне управління персоналом є вигідним з погляду економічної доцільності, що наочно відображає мікроекономічна функція рекреаційно-курортного комплексу на рис. 4.

Звідси випливає необхідність практичного поліпшення заходів управління персоналу рекреаційно-курортних комплексів із метою досягнення усіх параметрів мікроекономічної стабільності з одночасним отриманням фінансово-господарської вигоди та підвищення ефективності функціонування туристичної індустрії.

Висновки. Отже, суб'єкти господарювання рекреаційної сфери та курортної справи, як і підприємства, установи й організації інших секторів національної економіки, у процесі функціонування прагнуть досягти кількох параметрів мікроекономічної стабільності. Реалізація цих господарських цілей дасть змогу урівноважити запланований обсяг запропонованих рекреаційно-курортних послуг із бажаним попитом. Наступними кроками є оптимізація витрат і розміру рекреаційно-курортного

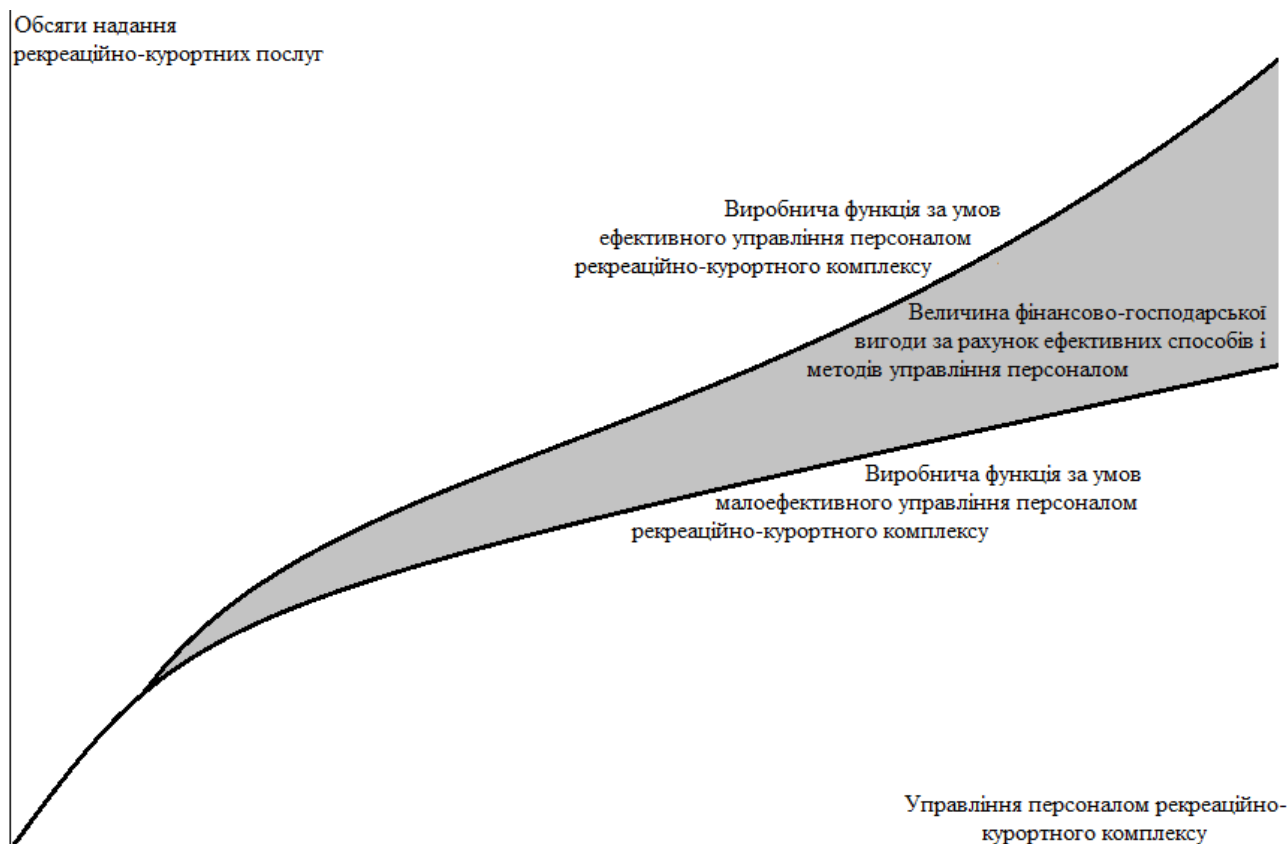

Рис. 4. Мікроекономічна функція рекреаційно-курортного комплексу за умов ефективного управління персоналом

Джерело: складено авторами на основі власних теоретичних узагальнень

комплексу в короткому та довгому періодах із метою максимізації фінансової вигоди. Управління персоналом є одним із найважливіших інструментів та базовою умовою досягнення наміченої господарської мети. Менеджмент рекреаційно-курортних комплексів повинен

систематично переглядати й удосконалювати методи і способи управління персоналом із метою забезпечення високого рівня розвитку туризму на регіональному та національному рівнях. Власне, у цьому руслі потрібно здійснювати майбутні наукові дослідження.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва Г.П. Аналіз основних видів діяльності територіальних туристично-рекреаційних комплексів щодо виробництва і реалізації туристичного продукту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 10. Ч. 1. С. 23–27.
2. Бербенєць О.В. Управління персоналом (людськими ресурсами) як фактор збільшення капіталізації компанії. *Економіка та держава*. 2017. № 7. С. 31–33.
3. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг : навчальний посібник. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
4. Годащев М.О. Управління персоналом підприємства як фактор підвищення його ділової активності. *Інтелект XXI*. 2017. № 3. С. 74–79.
5. Основи рекреації (економіко-екологічний та маркетинговий аспект) : навчальний посібник / І.О. Гродзинська та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 264 с.
6. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : наукове видання / В.С. Кравців та ін. Львів : ІРД НАН України, 1999. 78 с.
7. Кулинич Т.В. Управління персоналом вітчизняних підприємств з урахуванням трудової мотивації. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 5. С. 91–95.
8. Управління персоналом : підручник / О.М. Шубалий та ін. ; за заг. ред. О.М. Шубалого. Луцьк : Луцький НТУ, 2018. 404 с.

References:

1. Andrzejewa Gh.P. (2015) Analiz osnovnykh vydiv dijalnosti terytorialnykh turystychno-rekreacijnykh kompleksiv shhodo vyrobnyctva i realizaciji turystychnogho produktu [Analysis of the main activities of territorial tourist and recreational complexes for the production and sale of tourist products]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series*. Vol. 10. P. 1, pp. 23–27.
2. Berbenecj O.V. (2017) Upravlinnja personalom (ljudsjkymy resursamy) jak faktor zbilshennja kapitalizaciji kompaniji [Personnel management (human resources) as a factor in increasing the company's capitalization]. *Economy and state*, vol. 7, pp. 31–33.
3. Velychko V.V. (2013) Orghanizacija rekreacijnykh poslugh [Organization of recreational services]. Kharkiv: KhNUMG them. O.M.Beketova. (in Ukrainian)
4. Ghodjashhev M.O. (2017) Upravlinnja personalom pidpryjemstva jak faktor pidvyshhennja jogho dilo-voji aktyvnosti [Personnel management of the enterprise as a factor in increasing its business activity]. *Intel-ligence XXI*, vol. 3, pp. 74–79.
5. Ghrozdynsjka I.O., Nezdjominov S.Gh., Ghusjeva O.V., Zamkova A.V. (2014) Osnovy rekrealoghiji (ekonomiko-ekologichnyj ta marketyngovyj aspekt) [Fundamentals of recreation (economic, ecological and marketing aspect)]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
6. Kravciv B.C., Ghryniv L.S., Kopach M.V., Kuzyk S.P. (1999) Naukovo-metodychni zasady reformuvan-nja rekreacijnoji sfery [Scientific and methodological principles of reforming the recreational sphere]. Lviv: IRD NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
7. Kulynych T.V. (2014) Upravlinnja personalom vitchyznjanykh pidpryjemstv z urakhuvannjam trudovoji motyvaciji [Personnel management of domestic enterprises taking into account work motivation]. *Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute*, vol. 5, pp. 91–95.
8. O.M. Shubalyj, N.T. Rudj, A.I. Ghordijchuk, I.V. Shubala, M.I. Dzjamulych, O.V. Potjomkina, O.V. Sereda (2018) Upravlinnja personalom [Personnel management]. Lutsk: IVV Lutsk NTU. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-8>
УДК 330.322.005.342

Чиж Л. П.

кандидат економічних наук,
професор кафедри економіки та фінансів,
Одеський національний морський університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8067-2346>

Хотєєва Н. В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Одеський національний морський університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3858-6540>

Саакян Є. А.

студентка,
Одеський національний морський університет

Chiz Ludmila

Candidate of Economic Sciences,
Professor of Department of Economics and Finance,
Odessa National Maritime University

Khoteeva Natalia

Candidate of Economic Sciences,
Assistant Professor of Department of Economics and Finance,
Odessa National Maritime University

Saakyan Elmira

Student,
Odessa National Maritime University

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

VENTURE CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Питання використання венчурного капіталу для розвитку інноваційних інвестицій є у центрі уваги вчених і практиків. Інноваційні розробки супроводжує значний фінансовий ризик, що впливає на наявність та вартість інвестиційних ресурсів. Іноді галузі економіки країни, які потребують розвитку, не є привабливими для венчурного фінансування. Оцінка ризику інноваційного інвестування не має однозначного вирішення. Грунтуючись на особливостях різних видів ризику, слід вибирати відповідний апарат для рівня ризику. Країна має не лише змінювати законодавство для поліпшення загального інвестиційного клімату, а й розвивати додаткові складники для залучення венчурних інвесторів, а саме механізмів покриття ризику. Методики оцінки доцільності використання венчурного фінансування дуже різноманітні, але здебільшого не враховують специфіку окремої галузі.

Ключові слова: інноваційні інвестиції, венчурний капітал, ризик, механізм покриття ризику.

One of the investment resources of innovation financing is venture capital, which is a catalyst for scientific and technological progress. At the present stage, the intensification of innovation processes in Ukraine requires substantiation of the possibilities of attracting probable sources of financing for risk-related projects, in particular, venture funds of domestic and foreign origin. The intensification of innovation in all spheres of life makes it possible to ensure positive structural changes in the economic system of the state, increase its scientific and technical achievements and provide opportunities to increase innovation potential. Some issues of features and justification of the feasibility of using venture financing in some specific sectors of the economy of Ukraine are practically not substantiated. Venture capital is characterized of a higher aggregate risk compared to other forms of capital. Issues of studying the impact of venture capital on the development of innovative investments have always been in focus of foreign and domestic scientists and practitioners. The innovation development is accompanied of a significant level of financial risk, which influence on the availability and cost of investment resources. Some sectors of the economy, that need development, are not always attractive for venture financing. Risk assessment of innovative investment does not have an unambiguous solution. A common problem for the development of venture financing in the country is the risk coverage mechanism. Methods of minimizing and insuring the risks of venture projects include risk

sharing or diversification, reservation of funds to cover unforeseen expenses, risk insurance. The first two areas are more realistic for investors in Ukraine, the latter is difficult. The derivatives market in the risk insurance system is not always available for domestic enterprises. Also, further research requires the development of a methodological framework for assessing the feasibility of using venture financing in different industries, taking into account the specifics of each.

Keywords: innovative investments, venture capital, risk, risk coverage mechanism.

Постановка проблеми. Механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки потребує розвитку інноваційного підприємництва та активізації інноваційної діяльності в усіх сферах життєдіяльності. Це дає змогу забезпечити позитивні структурні зміни в економічній системі держави, підвищити її науково-технологічні досягнення та надати можливості відповідати світовим стандартам раціоналізації інноваційного потенціалу.

Розвиток принципово нових ідей та розробок супроводжується значним рівнем фінансового ризику, що впливає на наявність та вартість інвестиційних ресурсів.

Одним з інвестиційних ресурсів для фінансування інноваційної діяльності у розвинутих країнах світу визнано венчурний капітал, який є каталізатором науково-технічного прогресу.

На сучасному етапі інтенсифікація інноваційних процесів в Україні потребує обґрунтування можливостей залучення ймовірних джерел фінансування проєктів, пов'язаних із ризиком, зокрема венчурними фондами вітчизняного та іноземного походження. У зв'язку із цим розвиток саме венчурного інвестування має велике значення як для країни у цілому, так і для підприємства-реципієнта, оскільки забезпечує залучення в інноваційний сектор довгострокових фінансових ресурсів широкого кола інституційних та індивідуальних інвесторів для фінансування високоризикових проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Широке коло питань використання венчурного капіталу для фінансування інноваційних проєктів постійно знаходиться у центрі уваги вчених. Серед значних досліджень зарубіжних учених у сфері венчурного фінансування інновацій можна назвати праці Роберта Д. Хисрич, Майкла П. Петерса [1], П. Друкера [2, р. 198, 254–255], а також Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, М. Вілліса, В. Горнелла, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, Дж. Лернера, Р. Масгрейва, Г. Мейера, В. Парето та ін.

Внесок у формування наукового уявлення про інноваційне підприємництво з використанням венчурного фінансування в останні часи зробили такі вітчизняні науковці, як Т.О. Бутурлакіна [3, с. 791–794.], В.М. Геєць, А.І. Даниленко, А.А. Гриценко [4], Маце-

люх Н.П. [5, с. 15–23], Н.П. Мордань, Ю.В. Відченко, Ж.О. Кобець [6, с. 391–399], О.О. Мосієвич [7, с. 93–103], І.І. Смирнова, К.І. Сімаков [8, с. 131–135], Г.М. Шамота [9].

Відаючи належне науковим дослідженням попередників, слід звернути увагу на те, що окремі питання особливостей і обґрунтування доцільності використання венчурного фінансування в деяких специфічних галузях економіки України практично не обґрунтовувалися.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад венчурного фінансування інновацій, тому що інноваційне підприємництво є частиною національної інноваційної системи, основою прогресивних перетворень і укріплення економіки країни; визначенні доцільності використання венчурного капіталу в недостатньо привабливих для цього типу фінансування секторах економіки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах рушійною силою динамічного розвитку української економіки є активізація інноваційних процесів.

У широкому розумінні інновації – це ідея, новітній продукт у галузі техніки, технології, управління, заснована на використанні досягнень науки і передового досвіду. Тоді виникає питання: чому безліч винаходів, нових товарів і нових підходів так і не стали інноваціями?

Основа інноваційної теорії була сформульована австрійським економістом Й. Шумпетером [10], котра знайшла продовження в інноваційних концепціях, згодом запропонованих західними і вітчизняними економістами. Й. Шумпетер інновацію називав «ною комбінацією», тобто найголовніше, що характеризує інновацію, – це те, що інша якість засобів виробництва досягається не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування чи існуючої організаційної схеми, а являє собою нову функцію виробництва. Тобто інновація – це запроваджене нововведення, що забезпечує зростання ефективності процесів виробництва.

Розроблення та впровадження новітніх технологій відбувається завдяки венчурним інвестиціям, тому більшість розвинених країн сприяють і підтримують їхній розвиток. Активними учасниками інноваційної діяльності є венчурні (ризикові) компанії. Це підприємства, діяльність яких спрямована на

наукові дослідження, впровадження нововведень та фінансування інноваційних проєктів.

Венчурне фінансування – це різновид пайового і боргового ресурсу в суспільному відтворенні, яке стимулює розвиток інноваційної діяльності, характерними атрибутами якої є високий ризик і невизначеність, а також надвисока прибутковість вкладених коштів у нові або компанії, що розвиваються [11].

Функціональне завдання венчурного фінансування – сприяти росту перспективного бізнесу шляхом надання певної суми грошових коштів в обмін на частку в статутному фонді.

Традиційні джерела формування інвестиційних фондів у більшості країн світу – це кошти приватних інвесторів, інвестиційні інститути, пенсійні фонди, страхові компанії, різні урядові агентства і міжнародні організації. Проте структура джерел венчурного капіталу відрізняється сильною специфікою країн, що є наслідком особливостей законодавчого регулювання й укорінених у фінансовій сфері норм [12, с. 1].

Досвід розвинутих країн показує, що інвестиції у розроблення й освоєння інновацій закладають основу значного підвищення конкурентоспроможності підприємства завдяки отриманню найбільших вигід, оскільки у венчурному бізнесі норми прибутку завжди вище середніх у країні та галузі.

Венчурне фінансування поєднує гнучкість і високий рівень рентабельності. Венчурний капітал може бути додатковим чинником фінансової стабілізації підприємства, держави у цілому, особливо якщо є потреба в альтернативних джерелах фінансування. Розвитку бізнесу в Україні запобігає брак фінансування наукових розробок та перетворення їх на світовий конкурентоспроможний продукт.

Уперше трактування сутності «венчурного фонду» визначено в Законі України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні фонди)», прийнятому в 2001 р. [13]. У цьому Законі було закладено правові основи функціонування венчурних фондів в Україні. Пізніше, у 2012 р., цей нормативний документ замінив Закон України «Про інститути спільного інвестування» [14], відповідно до якого і діють сучасні венчурні ІСІ.

В Україні сутність венчурного фонду відрізняється від характеристики міжнародних венчурних фондів. У нашій державі таким фінансовим посередником визнають специфічний вид інституту спільного інвестування. При цьому склад активів венчурного фонду повинні більше ніж на 50% становити корпо-

ративні права та цінні папери, які не можуть брати участь у торгах на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі. Функції з регулювання діяльності венчурних ІСІ [15], як і інших інвестиційних фондів, належать компанії з управління активами.

Можливо відокремити такі теоретичні підходи до визначення венчурного капіталу:

- прагматичний – акцентує увагу на комерційній привабливості венчурного бізнесу, розкриває зміни в системі відносин і структурі власності керуючих бізнесом та власників капіталу. Використовується венчурними асоціаціями та підприємцями-практиками венчурного бізнесу;

- аналітичний – характеризує процес венчурного інвестування та містить функціональний підхід, що визначає венчурний капітал на основі опису окремих його функцій [16];

- процесний – акцентує на особливостях стадій життєвого циклу бізнесу та взаємодії з венчурним інвестором у межах динаміки циклу організаційного розвитку [17];

- синергетичний – розкриває зміст механізму венчурного капіталу, що ґрунтується на взаємодії людського і фінансового капіталу та забезпечує ефект доповнення [18].

Найбільш специфічною ознакою венчурного капіталу є ступінь його ризикованості. Для венчурного капіталу характерною є не просто наявність ризиків під час його використання, а наявність більш високого сукупного ризику порівняно з іншими формами капіталу, переважання в сукупності ризиків інноваційного, інвестиційного ризиків, а також постійна зміна цих ризиків у ході реалізації науково-технічних та інноваційних проєктів.

Лише високий рівень рентабельності може компенсувати високий рівень ризику. Як показують дослідження, близько 15% ризикових підприємств є неуспішними, 25% утрачають більше, ніж заробляють, 30% можуть вважатися беззбитковими, і лише 30% венчурних фірм забезпечують прибуток, який компенсує втрати інших венчурів [5]. Таким чином, особливістю венчурного капіталу можна вважати саме об'єктивне прагнення до високих фінансових ризиків, а не просто ризикованість.

Ризик в інвестуванні – це кількісно оцінена з позиції певного суб'єкта інвестиційної діяльності невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в процесі реалізації інвестиційного проєкту несприятливих подій та їхніх наслідків у формі певних фінансових утрат (зниження доходів, зростання витрат, втрата прибутку тощо) [12].

Загальна сутність інноваційних процесів у різних галузях національного господарства

однакова. При цьому зрозуміло, що апробація інновацій залежить від галузевої належності підприємства.

Наприклад, дуже активно останнім часом розвивається агропромисловість. Перспективною і найбільш ефективною галуззю народного господарства України є зернове господарство. Зерно і вироблені з нього продукти становлять основу продовольчої безпеки держави, тому дослідження питань розвитку й укріплення конкурентоспроможності зернового ринку держави за рахунок упровадження інновацій є актуальними. Найбільший інтерес у інвесторів викликають агроінновації, які знаходяться у стадії становлення.

До специфічних особливостей агропромислового комплексу відносяться: значні відмінності регіонів країни за природно-кліматичними умовами і спеціалізації виробництва; залежність технологій виробництва в сільському господарстві від природно-кліматичних умов, дорожньо-транспортних мереж, віддаленості від постачальницьких центрів і ринків збуту продукції та ін. [16, с. 62].

Ці особливості, безумовно, впливають на формування і розвиток інноваційного процесу в такій важливій для України галузі, оскільки аграрна галузь економічно розвинутих країн поступово перетворюється на наукомістку галузь виробництва.

Основною метою інновацій в аграрній сфері є забезпечення економічності та екологічності сільськогосподарського виробництва. Слід відзначити, що у сільському господарстві розроблення інновацій та їх упровадження пов'язані переважно з новими сортами рослин, виведенням нових порід тварин, з новою технікою, новими ресурсозберігаючими технологіями, застосування яких здебільшого змінює характерні властивості сільськогосподарської продукції, що виробляється, але не призводять до появи нових видів продукції [17, с. 36]. Завдяки значному попиту на сільськогосподарську продукцію інновації у цьому напрямі більш привабливі. Аналізуючи ринок зерна як зовнішнього середовища підприємства елеваторної галузі, можна констатувати, що сьогодні існує високий попит на зерно на світовому ринку, тому елеваторна галузь характеризується довгостроковою привабливістю. Нині є всі підстави стверджувати, що елеваторна галузь України розвиватиметься не за рахунок збільшення обсягу потужностей, а за рахунок зміни технологій.

Агробізнес знаходиться в постійному пошуку рішень, як припинити втрати і збільшити свою ефективність.

Із метою забезпечення своєчасної обробки зерна необхідно провести модернізацію діючих пунктів приймання та первинної обробки зерна для підвищення їхньої продуктивності, а також увести нові виробничі потужності.

Відтоді як за розвиток елеваторних потужностей в Україні взявся приватний бізнес, спостерігається стрімке їх зростання: з'явилися сучасні вузлові елеватори, орієнтовані на якісну післязбиральну обробку зібраного врожаю та формування великих однорідних партій зерна з метою подальшої реалізації його на експорт.

Нині, хоча і в достатньо повільному темпі, але прослідковуються тенденції розвитку, які демонструють учасники ринку, – це активне нарощування зернозберігаючих потужностей за рахунок будівництва, модернізації існуючих та рідше – придбання елеваторів.

Гравці ринку готові на суттєві витрати задля збільшення потужностей, очікувані інвестиції у процес варіюються від 5 млн до 57 млн доларів США [18].

Ще одним суттєвим трендом розвитку ринку та напрямом інвестицій є впровадження інновацій у лабораторну аналітику, технології збереження зерна, процеси прийому та відвантаження.

Одним з інноваційних напрямів є застосування енергозберігаючих технологій, адже енергоносії є однією з найбільших статей витрат елеваторів, тобто цей сектор економіки потребує інновацій та фінансування. Але, як і будь-яке виробництво, цей сектор має ризики. Агробізнес діє в умовах підвищеної невизначеності, що вимагає підвищеної уваги до виробничих ризиків. Для неаграрних підприємств імовірність виникнення таких ризиків досить низька.

Із погляду привабливості для венчурного інвестування всі сектори економіки розподіляють на привабливі, непривабливі і нейтральні. До привабливих належать високі технології і виробництво продукції для промисловості. Непривабливими вважаються роздрібна та оптова торгівля. Сільське господарство належить до нейтрального сектору. Це означає, що інвестиції в нейтральні сектори розглядаються, але запропоновані проекти повинні бути інноваційними або пропонувати виробництво дешевих продуктів-замінників.

Як наслідок, рівень ризиків значний, а привабливість для венчурного інвестора недостатньо висока.

Оцінка ризику інноваційного інвестування не має однозначного вирішення. Перелік ризиків дуже різноманітний, як наслідок, кожен із них потребує відповідного підходу до оцінки рівня ризику.

Відповідно, для аналізу системи ризиків під час прийняття рішень за проектами інвестування використовують два підходи: якісний та кількісний.

Окрім того, серед основних перешкод, з якими стикається венчурний інвестор, який, наприклад, хоче інвестувати у сільське господарство, виділяють такі:

- низький розвиток законодавства у сфері венчурних інвестицій;
- низький рівень розвитку біржових інститутів;
- мала кількість підприємців в аграрному секторі, які претендують на венчурний капітал;
- недостатній розвиток інфраструктури.

Методика якісної оцінки ризиків є дуже важливою для виявлення чинників ризику та визначення причин, що призводять до цих ризикових ситуацій, але ще більш важливою є оцінка цих ризиків, для чого використовується методологія кількісного визначення ризиків інвестиційних проєктів.

У якісному аналізі ризиків інвестиційних проєктів переважно використовуються методи системного аналізу: аналогій, експертних оцінок, метод Делфі, ранжирування, метод «дерева рішень» та інші евристичні методи (інтуїції, синтезу, дедукції, індукції, порівняння тощо) [13].

Якісний аналіз інвестиційних ризиків припускає кількісний його результат, тобто процес проведення якісного аналізу проєктних ризиків повинен включати не лише опис конкретних видів ризиків даного проєкту, виявлення можливих причин їх виникнення, аналіз передбачуваних наслідків їх реалізації і пропозицій щодо мінімізації виявлених ризиків, а й вартісну оцінку всіх цих заходів, що мінімізують ризики конкретного проєкту.

Методи оцінки інвестиційних ризиків мають як свої переваги, так і недоліки. До переваг відносять те, що застосування різноманітних методів аналізу інвестиційних ризиків дає можливість:

- приймати ефективні рішення за мало-прибутковими проєктами (проєкт із малим значенням NPV може бути прийнятий, якщо аналіз ризиків установить, що шанси одержати задовільний дохід перевершують вірогідність неприйнятних збитків);
- ідентифікувати виробничі можливості (аналіз ризиків допомагає заощадити гроші, витрачені на отримання інформації, витрати на отримання якої перевершують витрати невизначеності);

– виявити сектори проєкту, що вимагають подальшого дослідження і управляють збором інформації;

– визначити слабкі місця проєкту і внести поправки.

Індивідуальний ризик інвестицій у цінні папери венчурні компанії нівелюють шляхом диверсифікації. Альтернативою зниженню неринкового ризику шляхом диверсифікації можуть бути такі методи, як придбання додаткової інформації, лімітування, страхування [14].

Загальна проблема для розвитку венчурного фінансування в країні – механізм покриття ризику.

Методи мінімізації та страхування ризиків венчурних проєктів доцільно згрупувати за трьома основними напрямками:

- розподіл ризиків або диверсифікованість;
- резервування коштів на покриття непередбачуваних витрат;
- страхування ризиків.

Перші два напрями є більш реальними для інвесторів в Україні, останній є складним, тому що страхування від неринкового ризику на фондовому ринку здійснюється за допомогою методів придбання опціонів на купівлю або продаж даного виду цінних паперів, а також шляхом передачі частки доходу страхової компанії з метою відшкодування потенційних утрат. Ринок деривативів у системі страхування ризиків для вітчизняних підприємств не завжди є доступним.

Також подальші дослідження вимагають розроблення методичної бази оцінки доцільності використання венчурного фінансування в різних галузях з урахуванням специфіки кожної.

Висновки. Неминуchoю тенденцією розвитку світової економіки є формування її нової моделі, заснованої на збільшенні рівня інноваційного розвитку. Одним з основних механізмів такого переходу є розвиток індустрії венчурного бізнесу. Незважаючи на те що венчурний капітал асоціюється, перш за все, з інвестиціями у високотехнологічні сфери діяльності, сьогодні експерти бачать багатообіцяючі перспективи і в інших галузях, які вважалися недостатньо привабливими для венчурного фінансування, як, наприклад, аграрний сектор. Однак у цих галузях розвиток інновацій відбувається більш повільно, що пояснюється їхньою галузевою специфікою.

Перелік питань, що потрібно розглянути для поліпшення інвестиційного клімату країни та активного використання венчурного фінансування, включає не лише вдосконалення законодавчої бази, а й відповідний апарат для оцінки ризиків.

Список використаних джерел:

1. Robert Hisrich and Michael Peters. *Entrepreneurship: Starting, Developing and Managing a New Enterprise*. Irwin Publishing Ltd, 1989. 650 p.
2. Drucker P.F. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. N.Y., 1985. 268 p.
3. Бутурлакiна Т.О. Проблеми функціонування венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні та шляхи вдосконалення (на прикладі досвіду США). *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 791–794.
4. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за ред. В.М. Гєєця ; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
5. Мацелюх Н.П. Фінансування та стимулювання комерціалізації інновацій в Україні: проблеми і шляхи вирішення. *Наука та інновації*. 2014. № 3. С. 15–23.
6. Мордань Є.Ю., Відменко Ю.В., Кобець Ж.О. Венчурне інвестування в Україні та світі: сучасні тенденції та особливості розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 17. С. 391–399.
7. Мосієвич О.О., Семіколенова С.В. Підходи в оцінюванні компаній при венчурному фінансуванні. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 93–103.
8. мирнова І.І., Сімаков К.І. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С.131–135.
9. Шамота Г.М. Особливості інвестиційного потенціалу України на сучасному етапі розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. С. 45–47.
10. Шумпетер Й.А Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 242 с.
11. Гарнер Даниел Роберт Оуэн Конвей. Привлечение капитала / пер. с англ. Москва : Джон Уайли энд Санз, 1995. 464 с.
12. Джерела венчурного капіталу / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/15_4.pdf (дата звернення: 16.09.2021).
13. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15.03.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (дата звернення: 16.09.2021).
14. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5080-17/5> (дата звернення: 16.09.2021).
15. Чернев Є.В. Венчурний капітал: характерні особливості та проблеми законодавчого визначення. *Економічна наука*. 2016. С. 53.
16. Кириченко В.В., Тимчук В.М. Ринкові моделі реалізації селекційних інновацій. *Вісник аграрної науки*. 2008. № 8. С. 62–64.
17. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення. *Проблеми науки*. 2008. № 9. С. 30–37.
18. Grain Forum & Maritime Days in Odessa: новые тенденции в морской зерноперевалке Украины. URL: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/morskaya_zernoperevalka_ukrainy_novye_tendencii/ (дата звернення: 17.09.2021).
19. Вигівська І.М., Макарович В.К., Хоменко Г.Ю. Ризики та особливості венчурного фінансування інноваційних проєктів: обліковий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. № 1(49). С. 317.
20. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ). URL: <http://www.uaib.com.ua/analituaib> (дата звернення: 12.08.2021).
21. Глінчук О.О. Особливості венчурного інвестування в Україні. XLVI науково-технічна конференція факультету менеджменту та інформаційної безпеки ВНТУ. 2017. С. 3.
22. Боярко І.М., Гриценко Л.Л. Інвестиційний аналіз. Київ : Центр учбової літ., 2020. 400 с.

References:

1. Robert Hisrich and Michael Peters (1989) *Entrepreneurship: Starting, Developing and Managing a New Enterprise.*, Irwin Publishing Ltd.
2. Drucker P.F. (1985) *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. N.Y.
3. Buturlakina T. (2015) Problems of venture capital as a source of funding for innovation in Ukraine and ways to improve on the example of the US experience. *Global and national economic problems*, vol. 4, pp. 791–794.
4. Heitz V.M. (2015) *Innovatsijna Ukraina 2020: natsional'na dopovid* [Innovative Ukraine 2020: national report]. NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
5. Matselyukh N. (2014) *Finansuvannia ta stymulivannia komertsializatsii innovatsii v Ukraini: problemy i shliakhy vyrishennia* [Financing and stimulating the commercialization of innovations in Ukraine: problems and solutions]. *Science and Innovation*, vol. 3, pp.15–23.
6. Mordan E. Vidmenko Y., Kobets Z. (2018) *Venchurne investuvannia v Ukraini ta sviti: suchasni tendentsii ta osoblyvosti rozvytku* [Venture investment in Ukraine and the world: current trends and features of development]. *Money, Finance and Credit*, vol. 17, pp. 391–399.
7. Mosijevych O.O., Sjemikolenova S.V. (2020) *Pidkhody v ocinjuvanni kompanij pry venchurnomu finansuvanni* [Approaches in the evaluation of companies in venture financing]. *Scientific and practical journal "Agrosvit"*, vol. 6, pp. 93–103.

8. Smirnova I., Simakov I. (2018) Venchurnyi kapital yak dzherelo finansuvannia innovatsiinoho pidpriemnytstva v Ukraini [Venture capital as a source of funding for innovative entrepreneurship in Ukraine]. *Economic Bulletin of Donbass*, vol. 3, no. 53, pp. 131–135.
9. Shamota Gh.M. (2015) Osoblyvosti investytsijnogho potencialu Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky [Features of investment potential of Ukraine at the present stage of economic development]. *Efficient economy*, vol. 11, pp. 45–47.
10. Shumpeter J.A. (2011) Teoriya ekonomichnogho rozvytku. Doslidzhennja prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnogho cyklu. Per. z anghl. V. Starka [Theory of economic development. Research of profit, capital, credit, interest and economic cycle]. Kyiv: Vydavnychyj dim «Kyjevo-Moghyljansjka akademija». (in Ukrainian)
11. Gharner Danyel Robert Оуэн Конвей (1995) Pryvlechenye kapytala / per. s anghl. [Raising capital]. M.: «Dzhon Uajly end Sanэ». (in Russian)
12. Dzherela venchurnogho kapitalu. Ukrainijsjka asociacija investytsijnogho biznesu [Sources of venture capital. Ukrainian Investment Business Association]. Available at: http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/15_4.pdf (accessed 16 September 2021).
13. Pro instytuty spiljnogho investuvannja (pajovi ta korporatyvni investytsijni fondy: Zakon Ukrainy vid 15.03.2001 [On mutual investment institutions (mutual and corporate investment funds: Law of Ukraine of 15.03.2001]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (accessed 16 September 2021).
14. Pro instytuty spiljnogho investuvannja: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 No 5080-VI/ [On mutual investment institutions: Law of Ukraine of 05.07.2012]. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5080-17/5> (accessed 16 September 2021).
15. Chernjev Je.V. (2016) Venchurnyj kapital: kharakterni osoblyvostita problemy zakonodavchogho vyznachennja [Venture capital: characteristics and problems of legislative definition]. *Economics*, p. 53.
16. Kyrychenko V.V., Tymchuk V.M. (2008) Rynkovi modeli realizaciji selekciynykh innovacij [Market models for the implementation of breeding innovations]. *Bulletin of Agricultural Science*, vol. 8, pp. 62–64.
17. Kot O.V. (2008) Teoretychni aspekty innovacijnogho rozvytku aghrarnogho sektoru ekonomiky ta jogho orhganizacijno-ekonomichne zabezpechennja [Theoretical aspects of innovative development of the agricultural sector of the economy and its organizational and economic support]. *Problem of science*, vol. 9, pp. 30–37.
18. Grain Forum & Maritime Days in Odessa: novye tendencyy v morskoy zernoperevalke Ukrainy [Grain Forum & Maritime Days in Odessa: new trends in the sea grain transshipment of Ukraine]. Available at: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/morskaya_zernoperevalka_ukrainy_novye_tendencii/ (accessed 17 September 2021).
19. Vyghivsjka I.M., Makarovych V.K., Khomenko Gh.Ju. (2017) Ryzyky ta osoblyvosti venchurnogho finansuvannja innovacijnykh proektiv: oblikovyj aspekt [Risks and features of venture financing of innovative projects: accounting aspect]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, vol. 1(49), p. 317.
20. Oficijnyj sajт Ukrainijskoho Asociaciji Investytsijnogho Biznesu (UAIB) [Official site of the Ukrainian Association of Investment Business (UAIB)]. Available at: <http://www.uaib.com.ua/analituaib> (accessed 12 September 2021).
21. Ghlinchuk O.O. (2017) Osoblyvosti venchurnogho investuvannja v Ukraini. XLVI Naukovo-tekh-nichna konferencija fakul'tetu menedzhmentu ta informacijnoji bezpeky VNTU [Features of venture investment in Ukraine], p. 3.
22. Bojarko I.M., Ghrycenko L.L. (2020) *Investytsijnyj analiz* [Investment analysis]. Kyiv: Centr uchbo-voji lit..

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-9>
УДК 379.85+504:502.62(477.87)

Габчак Н. Ф.

кандидат географічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5549-7793>

Дубіс Л. Ф.

доктор географічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5231-3920>

Nabchak Natalia

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
Uzhhorod National University

Dubis Lidiya

Doctor of Geographical Sciences, Professor,
Ivan Franko National University of Lviv

ФОРМУВАННЯ ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В МЕЖАХ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ» ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

FORMATION OF ECOTURIST INFRASTRUCTURE WITHIN THE ENVIRONMENTAL NATURAL PARK «ENCHANTED LAND» TRANSCARPATHIAN REGION

Статтю присвячено дослідженню питань розвитку екотуристичної інфраструктури на природоохоронних територіях Закарпатської області. Розглянуто особливості розвитку екотуризму, указано на недостатнє залучення природоохоронних територій та їхнього потенціалу для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, виокремлено проблему слабого впровадження форм сталого туризму. Розкрито суть та потенціал території дослідження щодо можливостей розвитку екологічного туризму та передумов функціонування екотуристичної інфраструктури. Виокремлено структурні елементи екотуристичної інфраструктури, а саме: еколого-пізнавальні стежки, туристичні маршрути, візит-центри, інформаційні туристичні пункти та центри, спеціально обладнані зони, історико-культурні об'єкти, заклади розміщення і харчування туристів тощо.

Ключові слова: екотуризм, природоохоронні території, туристична інфраструктура, сталий розвиток території.

The article is devoted to the study of ecotourism infrastructure development in the protected areas of the Transcarpathian region. The peculiarities of ecotourism development are considered, special attention is paid to the insufficient involvement of nature protection territories and their potential for the development of domestic and international tourism, the problem of weak introduction of different sustainable tourism forms is singled out. A number of works by our scientists, as well as legislative, normative-legal, strategic and program documents about tourist movement regulation within the protected areas are analyzed. The essence and value of the research territory on the possibilities of ecotourism development and preconditions for the functioning of ecotourism infrastructure are revealed. The structural elements of ecotourism infrastructure are singled out, namely: ecological-cognitive trails, tourist routes, visit-centers, information tourist points, specially equipped zones, historical and cultural objects, accommodation and food services for tourists, etc. As an example, a detailed analysis of the ecotourism infrastructure of the National Park "Enchanted Land", located within the Carpathian region of the Transcarpathian region, is given. The main problems and limiting factors of tourist use and preservation of protected areas are described. A detailed description of the "Enchanted Land" functioning is given, the information about natural and historical-cultural attractions, ecological-educational trails and tourist routes are studied and analyzed. The five most popular

ecotourism routes and the location of interesting tourist attractions have been identified within the study area. A point assessment of the key factors that characterize the environmental infrastructure of NP "Enchanted Land" was made and therefore concluded that the park in the whole has a poorly developed educational infrastructure as well as tourism and recreation attractiveness as well. We have suggested a number of recommendations for the promotion and regulation of tourist traffic, improvement of ecotourism infrastructure, optimal territorial management and approximation of protected areas to the requirements of sustainable tourism development in the protected areas of the Transcarpathian region.

Keywords: *ecotourism, protected areas, tourist infrastructure, sustainable development of the territory.*

Постановка проблеми. Унікальні природні об'єкти Карпатського регіону, частина яких територіально розміщена в межах природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ), приваблює чимало відвідувачів із метою рекреації та туризму. Практика використання природоохоронних територій засвідчує недостатнє залучення їхнього природного потенціалу для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму. Із кожним роком туристичний попит зростає, й паралельно виникає проблема рекреаційної деградації даних територій, яка вимагає комплексного впровадження технологій екологічного менеджменту в практику рекреаційного природокористування.

Актуальною залишається проблема розроблення рекомендацій, заохочення і регулювання туристичного руху, удосконалення туристичної інфраструктури, наближення заповідних територій до вимог щодо стійкого розвитку туризму на природоохоронних територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку екотуризму, екотуристичної інфраструктури на територіях ПЗФ займалися такі вітчизняні науковці, як В. Боднар, В. Вишневецький, О. Дмитрук, Г. Сорокіна, Н. Чир, А. Мельник, Н. Габчак та ін. Однак питання екотуристичної інфраструктури, її місця в системі туристично-рекреаційної діяльності висвітлювалися більш глобально з позицій наукового аналізу та узагальнень. У процесі дослідження було проаналізовано сутність екологічного туризму та його місце в системі туристично-рекреаційної діяльності, а також передумови розвитку та сучасний стан туристичної інфраструктури в межах НПП «Зачарований край». Нами опрацьовано низку праць науковців із даної проблематики, проєкт Програми навколишнього середовища Закарпатської області на 2021–2023 рр., схеми екомереж по районах та статистичні дані Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА. У дослідженні застосовано такий методичний інструментарій: методи аналізу та синтезу, історичний, статистичний та порівняльний аналіз.

Відкритими залишаються питання практичного використання природного потенціалу туристської діяльності об'єктів вищої кате-

горії заповідності в межах території дослідження, а саме Карпатського регіону.

Мета статті полягає у виокремленні актуальних питань можливостей використання екотуристичної інфраструктури в межах Карпатського регіону, зокрема Національного природного парку (далі – НПП) «Зачарований край».

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область є невід'ємним складником Карпатського регіону з переважаючими гірськими територіями, які сприяють розвитку активних видів туризму, серед яких у пріоритеті – переважання екологічного туризму. Станом на 01 січня 2020 р. на території області розташовано 34 об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення площею 167 250 га, у тому числі: Карпатський біосферний заповідник; НПП «Синевир», «Зачарований край», «Ужанський»; РЛП «Притисянський» та «Синяк», що становлять 15% від загальної площі Закарпатської області [1]. Динаміку зміни об'єктів природно-заповідного фонду Закарпатської області в період 2009–2020 рр. можна відстежити на рис. 1.

Екотуристичну інфраструктуру на територіях природно-заповідного фонду формують: 1) еколого-пізнавальні стежки; 2) туристичні маршрути; 3) візит-центри; 4) інформаційно-туристичні центри і пункти; 5) спеціально обладнані рекреаційні зони; 6) історико-культурні об'єкти; 7) заклади розміщення і харчування туристів; 8) пункти прокату туристичного спорядження; 9) пункти прокату велосипедів та інших видів екологічного транспорту.

Відвідування рекреантами природоохоронних територій не може бути стихійним чи надто масовим за кількістю відвідувачів. Існують певні правила, і вони лімітують утручання відвідувачів у природні екосистеми, включають певні дозволені види занять (фотографування, спостереження, відеозйомку).

Важливим елементом туристичної інфраструктури території досліджень є заклади розміщення та харчування. Як правило, вони є екологічно орієнтованими та представлені садибами та міні-готелями з дизайном етносу території і популяризують та використовують екопродукти [2, с. 392].

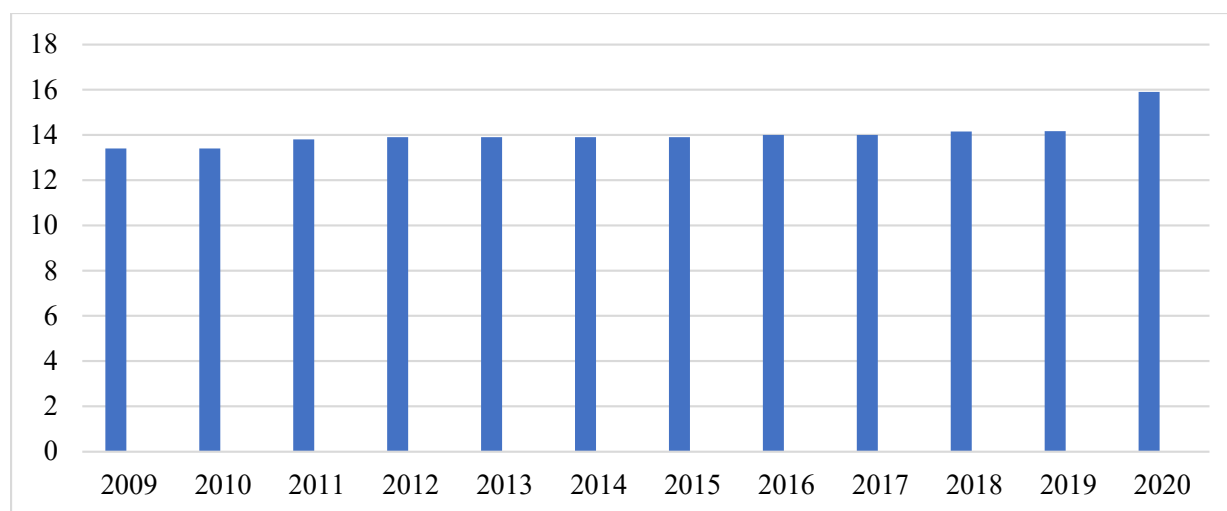

**Рис. 1. Динаміка розвитку об'єктів природно-заповідного фонду
Закарпатської області станом на 01.01.2020**

Джерело: за статистичними даними Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА

Рекламні та інформаційно-освітні потреби відвідувачів забезпечують візит-центри природоохоронних установ, інформаційні пункти, музеї, скансени тощо. Їхня мета – популяризація унікальності території.

Одним із маловивчених природоохоронних об'єктів вищої категорії заповідності території дослідження є НПП «Зачарований край». Його створено 2009 р. на території Іршавського району Закарпатської області (площа – 6 101,0 га) на основі відомого геологічного заказника загальнодержавного значення «Зачарована Долина» та прилеглих природоохоронних об'єктів. Він розташований у північно-східній частині Великодільського масиву, розміщеного на межиріччі Латориці – Боржави [3; 4]. Тут сформувався особливий рельєф, характер якого зумовлений переважанням лавових покривів і потоків базальтів та андезито-базальтів континентального циклу вулканізму, грубоуламкових пірокластичних порід як результат діяльності Бужорського стратовулкану [5]. Зосереджено найбільше вершин, абсолютні висоти яких перевищують 1 000 м, зокрема найвища вершина Вулканічного пасма і національного парку «Зачарований край» – г. Бужора (1 085,5 м) [6]. Значна біорізноманітність притаманна флорі і фауні території дослідження. Виявлено, що на території парку зростають 165 видів рослин та мешкає 58 видів тварин, з яких 29 видів рослин і 38 видів тварин занесено до Червоної книги України [4].

У ході дослідження ми здійснили спробу аналізу екотуристичної інфраструктури в межах природно-заповідного фонду НПП «Зачарований край» (табл. 1).

Аналіз табл. 1 дав змогу виокремити в межах НПП «Зачарований край» найбільш відвідувані туристами природні туристичні атракції: урочище Смерековий камінь, водоспад Шумило; гора Бужора; урочище Чорне Багно та річка Боржава.

У межах цього національного парку виокремлено п'ять еколого-пізнавальних маршрутів, а саме: «Село Підгірне – урочище Росоха»; «Село Підгірне – урочище скельні масиви «Смерековий камінь»»; «Урочище Чорне Багно – гора Бужора»; «Урочище Кам'янка – Мінеральне джерело» та «Село Ільниця, присілок Новоселиця – урочище скельні масиви «Смерековий камінь»» [2, с. 213–219]. Усі маршрути промарковані, облаштовані вказівниками, окремі з них – інформаційними стендами (рис. 2).

Також слід зазначити, що навесні 2017 р. на території НПП «Зачарований край» у рамках проекту ForSoc облаштовано новий 6-й еколого-пізнавальний маршрут: урочище «Кам'янка» – Скельні масиви «Смерековий камінь» («Зачарована долина») протяжністю 7,2 км [7]. Маршрут промаркований, облаштований вказівними знаками та інформаційними стендами. Найбільшим туристичним попитом виділяється еколого-пізнавальний маршрут «Урочище Чорне Багно – гора Бужора» – пішохідний, промаркований, довжиною 4,9 км та рекомендований усім категоріям туристів без обмежень. Щодо стану маршруту, то він знаходиться в хорошому стані, обладнаний вказівниками та промаркований. Режим використання маршрутів обмежує розведення вогнища, дозволяє фотографування, пересування пішки. Заборонено забруднювати довкілля,

Таблиця 1

Екотуристична інфраструктура в межах НПП «Зачарований край»

Національний природний парк «Зачарований край»

		
Короткий опис	НПП «Зачарований край» створено 2009 р. на території Іршавського району Закарпатської області заради збереження, відтворення природних ресурсів, комплексів та об'єктів у центральній частині Вигорлат-Гутинського вулканічного пасма Українських Карпат у межах хребта Великий Діл	
Популярні екотуристичні маршрути	1. «Село Ільниця – гора Бужора» – пішохідна, загальна довжина маршруту 15 км. Рекомендована для проходження відвідувачам із достатніми фізичними можливостями, що мають досвід піших подорожей у гірській місцевості. 2. «Село Крайня Мартинка – урочище Чорне Багно» – пішохідна, загальна довжина приблизно 4 км, рекомендована для проходження відвідувачам, що мають досвід походів у гірській місцевості. 3. «Село Підгірне – урочище Чорне Багно» – пішохідна, загальна довжина приблизно 7 км, рекомендована для проходження з достатніми фізичними можливостями. 4. «Село Осій – урочище Смерековий камінь» – пішохідна, загальна довжина приблизно 16 км, рекомендована для проходження з достатніми фізичними можливостями. 5. «Село Осій – урочище Смерековий камінь – село Осій» – пішохідна, загальна довжина приблизно 14 км, рекомендована для проходження з достатніми фізичними можливостями. 6. «Село Осій – гора Бужора» – пішохідна, загальна довжина приблизно 16,7 км, рекомендована для проходження з достатніми фізичними можливостями, найкращий час для подорожі – весна-осінь.	
Туристичні атракції на маршрутах	«Село Ільниця – гора Бужора»: - село Ільниця; урочище Смерековий камінь; водоспад Шумило; урочище Капінкувате; урочище Чорне Багно; гора Бужора «Село Крайня Мартинка – урочище Чорне Багно»: - село Крайня Мартинка; джерело; урочище Хрести; урочище Чорне Багно «Село Підгірне – урочище Чорне Багно»: - село Підгірне; урочище Капінкувате; урочище Багно «Село Осій – урочище Смерековий камінь»: - село Підгірне; лісова галявина; урочище Капінкувате; урочище Багно; урочище Смерековий камінь «Село Осій – урочище Смерековий камінь – село Осій»: - село Підгірне; лісова галявина; урочище Капінкувате; урочище Багно; урочище Смерековий камінь; річка Боржава «Село Осій – гора Бужора»: - село Осій; урочище Смерековий камінь; гора Бужора	

Джерело: власна розробка авторів

купатися в озері, порушувати тишу, ловити рибу і раків, розкладати намети [7].

НПП «Зачарований край» є осередком збереження і популяризації місцевих історико-культурних цінностей, народних традицій і промислів, що характерні для даної території. На території дослідження «базовими» туристичними місцями, від яких починаються

основні туристичні маршрути, є села Ільниця, Підгірне та Осій. Село Ільниця – це одне з найбільших сіл України з населенням 8 900 жителів із недостатньо розвинутою туристичною інфраструктурою, але зі значною перспективою, оскільки саме в його межах розташовані такі туристичні об'єкти, як «Смерековий камінь», який характеризується мальовни-

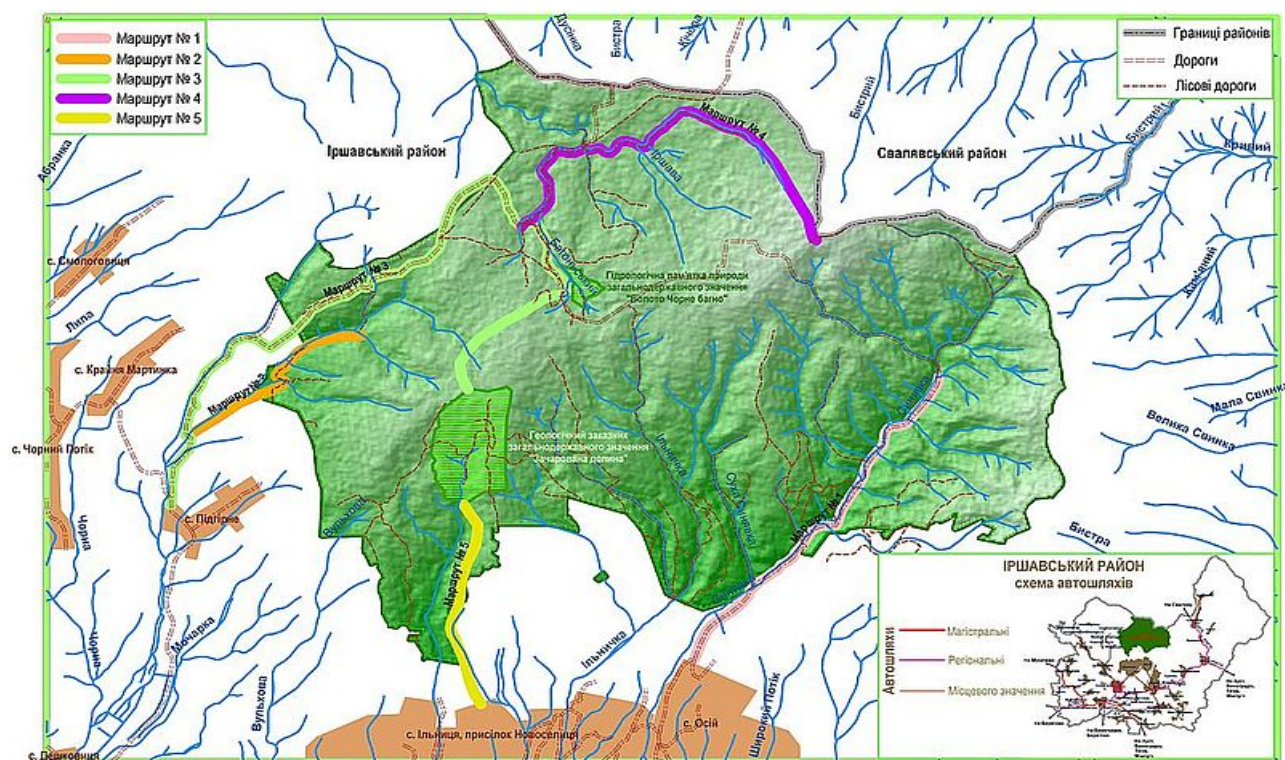

Рис. 2. Картохема еколого-пізнавальних маршрутів НПП «Зачарований Край» [7]

чістю природи, красою та неповторністю гірських пейзажів; туристично-оздоровчий табір «Зачарована долина», який пропонує такі види послуг: полювання; закарпатське сафарі; купання в термальній мінеральній воді; відпочинок у закарпатській родині; зустріч Нового року; Різдвяний тур (особливості зустрічі Різдва в Карпатах, катання на саних, запряжених трійкою коней) тощо. Жителі села дуже релігійні, належать до п'яти конфесій, де кожен храм неповторний за своєю архітектурою і автентичністю. Села Підгірне та Осія вирізняються унікальними природними ландшафтами, розташуванням сільських садиб та можливістю поспілкуватися з місцевими жителями, скуштувати унікальну місцеву їжу, побачити життя та побут, почути легенди.

Нами проведено бальну оцінку основних показників, що характеризують екологічну інфраструктуру в межах НПП «Зачарований край». Для зручності оцінки визначили мінімальний та максимальний критерії (1–5 балів) та проаналізували такі показники:

1) інформаційно-освітнє забезпечення (наявність візит-центрів, інформаційних щитів, буклетів, схем, інтерактивного супроводу);

2) туристично-рекреаційне забезпечення (стан екостежки чи маршруту, вказівники, малі архітектурні форми, зони відпочинку, оглядові майданчики, фотозони);

3) складність відвідування/проходження (довжина маршруту чи екостежки, перепад висот);

4) атракційність (наявність туристичних об'єктів, оглядових пунктів, змінність ландшафтів тощо).

Аналіз табл. 2 показав, що НПП «Зачарований край» у цілому має доволі слабо розвинуту освітню інфраструктуру, туристично-рекреаційне забезпечення та атрактивність. Найвищий показник туристичного маршруту – «Село Ільниця – гора Боржава» (16 балів), і він є найбільш туристично відвідуваним, а найменш привабливим є маршрут «Село Підгірне – Чорне Болото».

Рекомендації щодо поліпшення екологічної інфраструктури на території НПП «Зачарований край» такі:

– необхідне розроблення концепції розвитку активного туризму в межах природного парку;

– проведення тренінгів із розвитку сталого туризму для персоналу;

– залучення спонсорів з метою збільшення інвестиційних заходів на території дослідження: закупівля сміттєвих баків і контейнерів, маркування території, розчищення, відновлення, налаштування нової еколого-освітньої стежки «Урочище Кам'янка – Скельні масиви – Смереківий камінь» протяжністю 7,2 км;

Таблиця 2

Бальна оцінка екологічної інфраструктури НПП «Синевир»

№	Назва екотуристичного маршруту	Інформаційно-освітнє забезпечення	Туристично-рекреаційне забезпечення	Складність відвідування/проходження	Атракційність	Загальна сума балів
Екотуристичні маршрути						
1.	«Село Ільниця – гора Бужора»	2	5	4	5	16
2.	«Село Крайня Мартинка – урочище Чорне Багно»	1	4	3	2	10
3.	«Село Підгірне – урочище Чорне Багно»	1	3	3	2	9
4.	«Село Осій – урочище Смерековий камінь»	2	5	3	3	13
5.	«Село Осій – урочище Смерековий камінь – село Осій»	2	6	3	3	14
6.	«Село Осій – гора Бужора»	2	3	4	5	14

Джерело: власна розробка авторів

– організація та проведення промоційних заходів: тематичний спецвипуск журналу, серія радіопрограм про активний відпочинок без шкоди для довкілля, промоційне відео;

– екологічний майстер-клас, доповнення та оновлення сторінки сайту тощо.

Із вищенаведеного підсумовуємо, що екологічний туризм – це єдиний вид туризму, який придатний для впровадження на територіях із природоохоронним статусом. На прикладі НПП «Зачарований край» бачимо, що розвиток екотуризму є добрим шансом на підтримку традиційних поселень, розташованих далеко від цивілізації, у гірській місцевості: тут об'єктами туризму стають природні та історико-культурні об'єкти, традиції та звичаї місцевих жителів, і навіть цей вид туризму для більшості з них стає головним джерелом заробітку. Плануючи розвиток екотуризму

в межах території дослідження, необхідно добре продумати, які саме форми екотуризму можна запроваджувати для даної місцевості, мінімізуючи вплив на неї самих туристів.

Висновки. Отже, для розвитку та контролю туристичного руху в межах природоохоронних територій велике значення мають прокладені і промарковані екологічні стежки та екологічні маршрути з відповідно забезпеченою інформаційно-туристичною інфраструктурою територій та окремих атракційних об'єктів. Порівняльний аналіз природоохоронних територій Закарпатської області щодо забезпеченості екотуристичною інфраструктурою показав, що НПП «Зачарований край» нині має доволі слабо розвинуту екологічну інфраструктуру і потребує чимало новітньої інформативності щодо реклами території дослідження.

Список використаних джерел:

1. Об'єкти природно-заповідного фонду Закарпатської області / Департамент екології природних ресурсів Закарпатської ОДА. URL: <http://ecozakarp.at.gov.ua> (дата звернення: 23.08.2021).
2. Екологічний туризм на природоохоронних територіях Закарпатської області : монографія / Н.Ф. Габчак та ін. Ужгород : Говерла, 2018. 392 с.
3. Національний природний парк «Зачарований край». URL: <http://nppzk.info/golovna.html> (дата звернення: 25.08.2021).
4. Національний природний парк «Зачарований край». Перлини Українських Карпат. URL: <http://www.carpathian.land/zacharovanyy-kray> (дата звернення: 25.08.2021).
5. Кравчук Я.С., Хомин Я.Б. Рельєф Вулканічного пасма Українських Карпат : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 189 с.
6. Бужора. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бужора> (дата звернення: 25.08.2021).
7. Маршрути: Екологічні стежки. НПП «Зачарований край» : офіційна сторінка. URL: <http://nppzk.info/turistichni-marshruti.html> (дата звернення: 25.08.2021).

References:

1. Department of Ecology of Natural Resources of the Zakarpattia Regional State Administration (2021). *Objects of the nature reserve fund of Zakarpattia region*. Available at: <http://ecozakarp.at/gov/ua> (accessed 23 August 2021).
2. Habchak N.F., Dubis L.F., Melnyk A.V., Chyr N.V. (2018) *Ecological tourism on the protected areas of the Transcarpathian region*. Uzhhorod: Edition UzhNU «Hoverla».
3. National Park «Zacharovanyi krai». Available at: <http://nppzk.info/golovna.html> (accessed 25 August 2021).
4. National Park «Zacharovanyi krai» (2021). *Pearls of the Ukrainian Carpathians*. Available at: <http://www.carpathian.land/zacharovanyy-krai> (accessed 25 August 2021).
5. Kravchuk Ya., Khomyn Ya. (2011) *Relief of the Volcanic Range of the Ukrainian Carpathians*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University Publishing Center.
6. Wikipedia (2021). *Buzhora*. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бужора> (accessed 25 August 2021).
7. National Park «Zacharovanyi krai» (2021). *Routes. Ecological trails*. 2021. Available at: <http://nppzk.info/turistichni-marshruti.html> (accessed 25 August 2021).

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-10>
УДК 330.15

Левковська Л. В.

доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7062>

Зубко А. Г.

аспірантка,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0058-6067>

Levkovska Lyudmila

Doctor of Economic Sciences,
Public Institution «Institute of Environmental Economics
and Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of Ukraine»

Zubko Anastasiia

Postgraduate Student,
Public Institution «Institute of Environmental Economics
and Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of Ukraine»

СУЧАСНИЙ СТАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION OF EU ENVIRONMENTAL POLICY BY UKRAINE

У роботі розглянуто поточний стан розроблення та виконання шести водних директив. Досліджено сучасні етапи впровадження Директиви про оцінку та управління ризиками затоплення. Узагальнено нормативи, що регулюють якість води в Україні та ЄС. Запропоновано графічне представлення порівняння Державних санітарних норм та правил та Директиви 2007/60/ЄС. Визначено необхідність активізації впровадження в Україні Директиви Ради 91/676/ЄЕС про захист вод від забруднення, спричиненого нітрами із сільськогосподарських джерел, для попередження забруднення водою нітрами. Проаналізовано розподіл господарських функцій та функцій збереження водних ресурсів між Держводагентством та новоствореним Міністерством аграрної політики та продовольства. Розглянуто прогрес виконання Угоди про асоціацію з ЄС за період із 2016 по 2021 р.

Ключові слова: екологічна політика, директиви, водні ресурси, інтегроване управління, якість водних ресурсів.

The article considers the current state of development and implementation of six water directives. The purpose of the articles is to analyze the current implementation of the Ukrainian environmental policy of the EU. The article used the following research methods: dialectical, logical, systems analysis, the method of comparative studies, as well as general scientific methods such as analysis, deduction, generalization. The relevance of the study is that the process of implementation of Ukraine's EU environmental policy continues, so there is a need for an up-to-date analysis of the current state of implementation of the Water Directives. The current stages of implementation of the Directive on flood risk assessment and management are studied. The standards governing water quality in Ukraine and the EU are summarized. The article offers a graphical representation of the comparison of State sanitary norms and rules and Directive 2007/60 / EC. The need to intensify the implementation in Ukraine of Council Directive 91/676 / EEC on the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources in order to prevent pollution of water bodies by nitrates. The distribution of economic functions and functions of water resources conservation between the State Water Agency and the newly created Ministry of Agrarian Policy and Food is analyzed. The progress of implementation of the Association Agreement with the EU for the period from 2016 to 2021 is considered. Given the difficult global situation in connection with the Covid-19 pandemic, the importance of hand hygiene is becoming paramount in protecting the population. Ukraine needs to rethink the importance of providing everyone with quality and safe drinking water. The application of the best world experience will allow

to build an effective water policy that will be able to counteract global climate change and the negative effects of industry on the state of water bodies. The practical value of the article is that without comparing the goals with the current results, it is difficult to determine the effectiveness of the implementation of reforms.

Keywords: environmental policy, directives, water resources, integrated management, water quality.

Постановка проблеми. Особливістю водних ресурсів є те, що їх використання зумовлює необхідність установалення гідрологічних, соціальних, економічних та екологічних взаємозв'язків у басейнах річок. Ці взаємозалежності вимагають інтегрованих підходів до розвитку та державного управління водними ресурсами. Україна продовжує здійснювати процес реформування системи державного управління водними ресурсами, метою якого є досягнення відповідності цієї системи розробкам, виконаним у Європейському Союзі. Саме інтегрований підхід до управління водними ресурсами дасть змогу збалансовано управляти та розвивати водні ресурси, ураховуючи соціальні, економічні та природоохоронні інтереси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці впровадження інтегрованого управління водними ресурсами приділяють багато уваги вчені Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАУ, Інституту водних проблем і меліорації НААН, фахівці громадських організацій, зокрема В.М. Мандзик, А.М. Сундук, О.М. Климчик, Т.В. Пінкіна, А.А. Пінкін, а також багато інших науковців. Проте процес імплементації Україною екологічної політики ЄС триває, тому існує необхідність актуального аналізу поточного стану впровадження водних директив.

Мета статті полягає у проведенні аналізу сучасного стану впровадження Україною екологічної політики ЄС.

Виклад основного матеріалу. Вода є вирішальним чинником сталого розвитку і саме тому в останні десятиліття в світі спостерігається тенденція до зростання уваги до раціонального використання водних ресурсів. Ставши на шлях інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС), Україна розпочала трудовітський процес упровадження принципів Європейської рамкової водної директиви 2000/60/ЄС. Водна рамкова директива є провідним документом у галузі водної політики ЄС та встановлює основні цілі для досягнення країнами – членами ЄС доброго екологічного та хімічного стану їхніх вод.

У 2014 р. Україна взяла на себе зобов'язання з адаптації свого законодавства до 26 директив та 3 регламентів ЄС. Директиви та регламенти встановлюють загальні правила, які повинні бути перенесені до українського законодавства. Директиви визначають цілі,

до яких держава має адаптувати своє законодавство, але дають змогу державі самостійно вибирати методи їх досягнення. Натомість регламенти необхідно застосовувати так, як це передбачено їхніми положеннями.

У секторі якості води та управління водними ресурсами Україна зобов'язалася впровадити шість водних директив ЄС:

1. Директиву 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 р. про оцінку та управління ризиками затоплення.

2. Директиву 2008/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про встановлення рамок діяльності співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища.

3. Директиву Ради 98/83/ЄС від 3 листопада 1998 р. про якість води, призначеної для споживання людиною.

4. Директиву Ради 91/676/ЄС від 12 грудня 1991 р. про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел.

5. Директиву Ради 91/271/ЄС від 21 травня 1991 р. про очищення міських стічних вод.

6. Директиву 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 р. про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики (далі – Водна рамкова директива).

Розглянемо детальніше стан упровадження кожної із шести водних директив.

Метою Директиви 2007/60/ЄС є розроблення плану заходів з оцінки та управління ризиками повеней, аби скоротити негативні наслідки для здоров'я людей, навколишнього середовища, культурної спадщини та економічної діяльності, викликаних повенями [1]. Упровадження має відбуватися за чотирма етапами (рис. 1).

Нині Державною службою України з надзвичайних ситуацій здійснюються заходи щодо розроблення карт загроз і ризиків затоплення, а також створюються на їх основі плани управління ризиками затоплення для окремих територій у межах районів річкових басейнів, що мають високий ризик затоплення, на 2023–2028 рр. [2].

Директива 2008/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про встановлення рамок діяльності співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища.

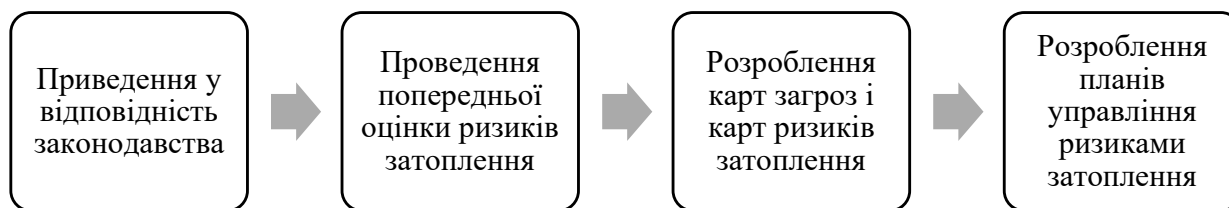

Рис. 1. Етапи впровадження Директиви 2007/60/ЄС

Джерело: представлення авторів на основі [2]

У 2020 р. Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів було підготовлено проєкт Морської природоохоронної стратегії України, яким передбачено заходи для поетапного досягнення та підтримки доброго екологічного стану морського середовища [3].

Відповідно до ст. 2. Водної рамкової директиви «Добрий стан поверхневої води» – це стан, досягнутий масивом поверхневої води, коли й екологічний, й хімічний стан є принаймні «добрим» [4].

Морська природоохоронна стратегія України передбачає розроблення:

- морських національних планів дій для досягнення та підтримки доброго екологічного стану Азовського і Чорного морів на період 2022–2027 та 2028–2034 рр.;
- програми державного екологічного моніторингу морів України;
- порядок розроблення і затвердження планів інтегрованого управління прибережними територіями;
- планів інтегрованого управління прибережними територіями Азовського і Чорного морів;
- національної доповіді про досягнення доброго екологічного стану Азовського та Чорного морів.

Нині триває перший етап (2021–2022 рр.), а саме підготовка Програми державного екологічного моніторингу морів України та Першого національного плану дій; другий етап (2022–2027 рр.) – реалізація; третій етап (2028 р.) – підсумки та підготовка Другого національного плану дій; четвертий етап (2029–2034 рр.) – реалізація; п'ятий етап (2035–2036 рр.) – підсумковий. Критерієм успішності реалізації Морської природоохоронної стратегії України є поетапне досягнення доброго екологічного стану морів до 2036 р. [3].

16 грудня 2020 р. була прийнята переглянута Директива (ЄС) 2020/2184 про якість води, призначеної для споживання людиною. Дана Директива стосується якості води, призначеної для споживання людиною, й обов'язкова до виконання в усіх країнах Союзу. Метою Директиви є захист здоров'я

людей від несприятливих наслідків забруднення питної води шляхом забезпечення її чистоти та придатності для споживання, а також поліпшення доступу до питної води [5].

Зокрема, Директива встановлює стандарти якості води (48 мікробіологічних та хімічних показників) для всіх систем водопостачання, що обслуговують понад 50 осіб або постачають більше 10 м³/добу. Директива встановлює правила моніторингу та обов'язкової звітності для всіх операторів, які постачають понад 1000 м³/добу й обслуговують більше 5 тис споживачів [6].

У цьому контексті розглянемо, якими нормативним актами контролюється якість води в Україні на даний момент (рис. 2). Розширені показники нових токсинів у Директиві (ЄС) 2020/2184 поки що не контролюються в Україні і тим самим становлять загрозу здоров'ю населення. Оновлення українських лабораторій та запровадження систем, що зможуть відслідковувати більше токсичних речовин, дасть змогу вийти на європейський рівень контролю якості води.

У 2020 р. для активізації впровадження в Україні Директиви Ради 91/676/ЄЕС про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел (далі – Нітратна директива), було розроблено план дій та прийнято рішення доопрацювати такі документи [8]:

1.Методика визначення зон, вразливих до нітратних сполук.

2.Кодекс кращих сільськогосподарських практик.

Із кожним роком у все більшій кількості водойм України спостерігається цвітіння води та гибель риби. Такі явища призводять до руйнації водних екосистем. Однією з причин таких негативних наслідків є нітратне забруднення. Нітратне забруднення є небезпечним для здоров'я людей, особливо для вагітних жінок та немовлят, а систематичне вживання забрудненої води збільшує ризик захворювань серцево-судинної, ендокринної системи та онкологічні хвороб. Саме тому надзвичайно важливо попереджати забруднення водойм нітратами, адже, просочую-

чись у ґрунт, нітрати забруднюють ґрунтові та підземні води, які найчастіше є джерелами води у селах. 75–80% сільського населення України споживає воду з колодязів/свердловин. Третина води у децентралізованих джерелах водопостачання не відповідає санітарним нормам. Найбільше нітратів міститься у колодязях в Чернігівській, Полтавській, Дніпропетровській, Миколаївській та Донецькій областях [9].

Основними завданнями імплементації Директиви Ради 91/271/ЄС від 21 травня 1991 р. про очищення міських стічних вод є [10]:

- гарантування дотримання цілей Директиви, якими передбачено необхідність забезпечення умов для належного збору, очистки та скиду міських стічних вод, а також очистки та скиду стічних вод від певних галузей;
- розроблення та впровадження нормативних та регулюючих документів у галузі очищення стічних вод, що дасть змогу зменшити забруднення природних водоймищ та поліпшити стан навколишнього природного середовища у цілому;

– проведення заходів із модернізації та будівництва очисних споруд, що дасть змогу кардинально покращити стан водоймищ та екологічний стан регіону в цілому;

– відповідність показників очищених стічних вод, що потрапляють у системи централізованого водовідведення, вимогам Директиви;

– обмеження забруднення водойм, в які скидаються стічні води, внаслідок переповнення зливових каналізацій;

– забезпечення належного попереднього очищення промислових стічних вод, які надходять до систем водовідведення та міських очисних підприємств;

– забезпечення проведення моніторингу відповідності стічних вод, які скидаються у водойми, вимогам, установленим у Директиві;

– забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації персоналу у сфері водопровідно-каналізаційного господарства;

– забезпечення інформаційної прозорості, підвищення ефективності інформування громадськості.

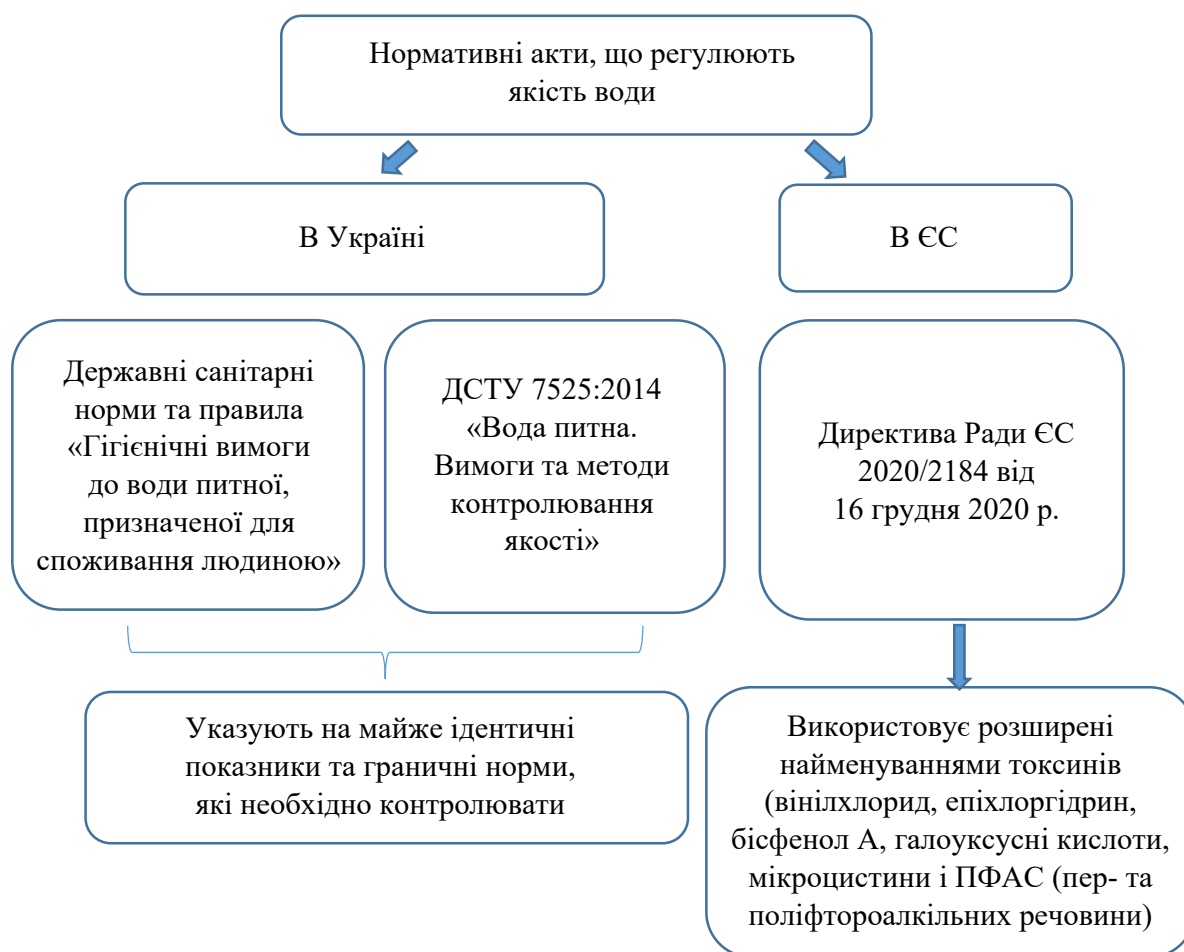

Рис. 2. Порівняння нормативних актів, що контролюють якість води в Україні та ЄС

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Відповідають за виконання заходів плану Міністерство розвитку громад та територій, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Держсанепідслужба, Держводагентство, ДСНС та місцеві державні адміністрації.

Одним із найголовніших завдань у сфері централізованого водовідведення є забезпечення якості очищення стічних вод та недопущення забруднення навколишнього природного середовища. Значний обсяг стічних вод надходить на комунальні очисні споруди від промислових підприємств, які не розраховані на очищення висококонцентрованих промислових стоків, а шкідливі речовини та агресивних хімічних сполук яких руйнують каналізаційні мережі, порушують технологічні регламенти очищення стічних вод і не видаляються в процесі біологічного очищення [10].

Україна належить до держав із порівняно низьким водоресурсним потенціалом. Середній багаторічний відновлюваний об'єм поверхневих вод приблизно становить 95 км³ на рік, що рівнозначно 2,0 тис м³ на людину. У маловодні роки на одну людину припадає близько 1,2 тис м³, що за класифікацією ЮНЕСКО характеризує Україну як водонезабезпечену країну. Загальний об'єм забору (вилучення) води з природних водних об'єктів останнім часом у середньому становить 15 км³ на рік. Із цього обсягу близько 48% припадає на промисловість, 26% – на сільське господарство і 25% – на комунальне господарство.

Упровадження Водної рамкової директиви дасть змогу поліпшити якість питної води для людей, а також закладе підвалини для запровадження в Україні сучасної водної політики у сфері управління водними ресурсами.

Водна рамкова директива ЄС зобов'язує Україну запровадити інтегрований басейновий (гідрологічний) принцип управління, який дасть змогу регулювати використання водних ресурсів, розглядаючи їх комплексно, не розподіляючи на окремі області чи райони або на ланки технологічних процесів. Підхід об'єднує всіх користувачів (водоканали, промислові та сільськогосподарські та гідроенергетичні об'єкти) – від місця забору до скидання, щоб простежувати всі етапи водокористування. Для цього формуються Басейнові ради – публічні консультативні органи, які об'єднують водоко-

ристувачів та виконавчу владу для планування реалізації водної політики [11].

Основна відповідальність за впровадження Водної рамкової директиви лежить на Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України, а також на Державному агентстві водних ресурсів України. Однак у 2021 р. розпочалося реформування водної політики та функцій Держводагентства. Проаналізувавши досвід водної політики у Франції, Польщі, Угорщини, Іспанії та Австралії, де застосовується інтегрований принцип управління річковими басейнами, робоча група Міндовкілля визначила, що у більшості країн розділяються функції з управління водними ресурсами, їх охорони і відтворення з функціями і завданнями галузі меліорації земель. До того ж функції меліорації покладаються на органи управління сільським господарством.

Таким чином, було вирішено, що функції з гідротехнічної меліорації земель КМУ передасть від Держводагентства до новоствореного Міністерства аграрної політики та продовольства.

Держводагентство стане цілком орієнтованим на впровадження водної політики за інтегрованим принципом із застосуванням кліматично стійких підходів до управління водними ресурсами. Держводагентство затверджуватиме правила і регулюватиме режими роботи водосховищ, водойм та використання водних ресурсів в умовах кліматичних змін та маловоддя, а також впроваджуватиме протипаводковий захист [13].

Відслідкувати прогрес виконання прийнятих водних директив можна на електронному порталі «Пульс Угоди» [12]. У розрізі років прогрес виконання директив у сфері навколишнього середовища та цивільного захисту становив : у 2016 р. – 66%; у 2017 р. – 83%; у 2018 р. – 58%; у 2019 р. – 32%; у 2020 р. – 25%. Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію з ЄС за період з 01.11.2014 по 10.10.2021 становить 56%.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що для запровадження інтегрованого управління водними ресурсами зроблено важливі кроки, розроблено плани дій та програми для досягнення якості водних ресурсів. Однак уповільнення прогресу виконання Угоди про асоціацію ставить під загрозу своєчасне виконання європейських стандартів водної політики.

Список використаних джерел:

1. Чи має право річка вийти з-під контролю: законодавчі аспекти затоплень. URL: <http://epl.org.ua/announces/chy-maye-pravo-richka-vyjty-z-pid-kontrolyu-zakonodavchi-aspekty-zatoplen> (дата звернення: 10.10.2021).

2. ДСНС здійснює заходи для імплементації європейської Директиви, спрямованої на оцінку та управління ризиками затоплення. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dsns-zdijsnyuye-zahodi-dlya-implementaciyi-yevropejskoyi-direktivi-spryamovanoji-na-ocinku-ta-upravlinnya-rizikami-zatoplennya> (дата звернення: 10.10.2021).

3. Стартує обговорення Морської стратегії України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36381.html> (дата звернення: 08.10.2021).

4. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23.10.2000 № 994_962. Дата оновлення: 11.03.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B9+%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD#w1_1 (дата звернення: 12.10.2021).

5. Нова Директива ЄС про питну воду. URL: <https://waternet.ua/news/tpost/rnzhcmu4h1-nova-direktiva-s-pro-pitnu-vodu> (дата звернення: 12.10.2021).

6. Цветкова Г., Закорчевна Н. Водна безпека України в розрізі 6 водних Директив ЄС. *ECOBUSINESS. Екологія підприємства*. 2020. № 2. URL: <https://ecolog-ua.com/news/vodna-bezpeka-ukrayiny-v-rozrizi-6-vodnyh-dyrektyv-yes> (дата звернення: 12.10.2021).

7. Методи контролю якості та безпеки питної води згідно вимог ДСанПіН 2.2.4-171-10. URL: <https://alt.ua/uk/blog-uk/metody-kontrolyu-yakosti-ta-bezpeky-pitnoyi-vody> (дата звернення: 12.10.2021).

8. Міндовкілля та Мінекономіки узгоджено спільні кроки щодо активізації впровадження Нітратної директиви в Україні. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35591.html> (дата звернення: 13.10.2021).

9. В Уряді активізували роботу над впровадженням Нітратної директиви. URL: <http://ecoprostir.com/2020/07/21/v-uryadi-aktyvizuvaly-robotu-nad-vprovadzhenniam-nitratnoyi-dyrektyvy/> (дата звернення: 13.10.2021).

10. Проєкт плану Імплементації Директиви № 91/271/ЄЕС (про очищення міських стічних вод). URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Proekt-planu1.pdf> (дата звернення: 13.10.2021).

11. День Водних ресурсів: цифри, факти й перспективи. URL: <https://www.dossier.org.ua/news/den-vodnih-resursiv-cifri-fakti-y-perspektivi/> (дата звернення: 11.10.2021).

12. Пульс Угоди. Моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/environment> (дата звернення: 11.10.2021).

13. «Перезавантаження» водної політики України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36954.html> (дата звернення: 10.10.2021).

14. Левковська Л., Сундук А., Добрянська Т. Методологічні аспекти використання механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. С. 134–145. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/163493/16-Levkovska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.10.2021).

15. Левковська Л., Мандзик В. Формування моделі інтегрованого управління водними ресурсами в контексті забезпечення сталого водокористування. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 2. С. 46–53. URL: file:///C:/Users/%D0%97%D1%83%D0%B1%D0%BA%D0%BE_%D0%90%D0%93/Downloads/Zp_2018_2_9.pdf (дата звернення: 10.10.2021).

16. Климчик О.М., Пінкіна Т.В., Пінкін А.А. Впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. *Science Rise*. 2018. № 4(45). С. 36–40. URL: <http://journals.urau.ua> (дата звернення: 13.10.2021).

References:

1. The official site of Environment people law (2021), “Does the river have the right to get out of control: legislative aspects of flooding”, available at: <http://epl.org.ua/announces/chy-maye-pravo-richka-vyjty-z-pid-kontrolyu-zakonodavchi-aspekty-zatoplen> (accessed 10 October 2021).

2. The official site of Government portal (2021), “The SES takes measures to implement the European Directive aimed at assessing and managing flood risks”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/dsns-zdijsnyuye-zahodi-dlya-implementaciyi-yevropejskoyi-direktivi-spryamovanoji-na-ocinku-ta-upravlinnya-rizikami-zatoplennya> (accessed 10 October 2021).

3. The official site of Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2021), “Discussion of the Marine Strategy of Ukraine starts”, available at: <https://mepr.gov.ua/news/36381.html> (accessed 8 October 2021).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), “Directive 2000/60 / EU of the European Parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of water policy”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B9+%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD#w1_1 (accessed 12 October 2021).

5. The official site of Waternet.ua (2021), “New EU Drinking Water Directive”, available at: <https://waternet.ua/news/tpost/rnzhcmu4h1-nova-direktiva-s-pro-pitnu-vodu> (accessed 12 October 2021).

6. Tsvietkova H., Zakorchevna N. (2020), “Water security of Ukraine in the context of 6 EU water directives”, *ECOBUSINESS. Ekologhiia pidpriemstva*, vol. 2, available at: <https://ecolog-ua.com/news/vodna-bezpeka-ukrayiny-v-rozrizi-6-vodnyh-dyrektyv-yes> (accessed 12 October 2021).

7. The official site of ALT Ukraine LTD (2021), “Methods of quality control and safety of drinking water according to the requirements of DSanPiN 2.2.4-171-10”, available at: <https://alt.ua/uk/blog-uk/metody-kontrolyu-yakosti-ta-bezpeky-pytnoyi-vody> (accessed 12 October 2021).
8. The official site of Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2021), “The Ministry of Environment and the Ministry of Economy have agreed on joint steps to intensify the implementation of the Nitrates Directive in Ukraine”, available at: <https://mepr.gov.ua/news/35591.html> (accessed 13 October 2021).
9. The official site of Ecoprostir (2021), “The Government has intensified its work on the implementation of the Nitrates Directive”, available at: <http://ecoprostir.com/2020/07/21/v-uryadi-aktyvizuvaly-robotu-nad-vprovadzhenniam-nitratnoyi-dyrektyvy/> (Accessed 13 October 2021).
10. The official site of Ministerstvo rozvytku hromad ta terytoriy Ukrayiny (2021), “Draft plan for the implementation of Directive 91/271 / EEC (on urban waste water treatment)”, available at: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Proekt-planu1.pdf> (Accessed 13 October 2021).
11. The official site of Information Center “Green Dossier” (2021), “Water Resources Day: figures, facts and prospects”, available at: <https://www.dossier.org.ua/news/den-vodnih-resursiv-cifri-fakti-y-perspektivi/> (accessed 11 October 2021).
12. The official site of Pulse Deal. Monitoring the implementation of the action plan for the implementation of the Agreement (2021), available at: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/environment> (accessed 11 October 2021).
13. The official site of Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2021), ““Reset” of water policy of Ukraine”, available at: <https://mepr.gov.ua/news/36954.html> (accessed 10 October 2021).
14. Levkovs'ka L., Sunduk A., Dobrians'ka T. (2015), “Methodological aspects of using mechanisms to ensure sustainable development of the water management complex of Ukraine”, *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkil'ia: Zb. nauk. pr.*, pp. 134–145, available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/163493/16-Levkovska.pdf?sequence=1> (accessed 10 October 2021).
15. Levkovs'ka L., Mandzyk V. (2018), “Formation of a model of integrated water resources management in the context of sustainable water use”, *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol.2, pp. 46-53, available at: file:///C:/Users/%D0%97%D1%83%D0%B1%D0%BA%D0%BE_%D0%90%D0%93/Downloads/Zp_2018_2_9.pdf (accessed 10 October 2021).
16. Klymchuk O., Pinkina T., Pinkin A. (2018), “Introduction of an integrated water resources management system based on the basin principle”, *Science Rise*, vol. 4(45), pp. 36–40, available at: <http://journals.uran.ua> (accessed 13 October 2021).

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-11>
УДК 657.01 (477)

Бессонова Г. П.

доцент кафедри обліку і аудиту,
Приазовський державний технічний університет

Bessonova Galina

Associate Professor of the Accounting and Audit Department,
Pryazovskyi State Technical University

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF THE ACCOUNTING SYSTEM IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

Статтю присвячено актуальним питанням оцінки ефективності облікової системи на підприємствах України. Досліджено сучасний стан і заходи підвищення якості організації інформаційної системи та ролі інформації в бухгалтерському обліку. Перед кожним підприємством стоять завдання підвищення конкурентоспроможності, фінансової стабільності, отримання прибутку, задоволення потреб клієнтів. Вирішення цих завдань залежить від ефективності використання інформації, особливо облікової. Організація обліку потребує значних витрат, які мусять бути покриті результатами від прийняття управлінських рішень. Інформаційне забезпечення системи управління має місце на всіх етапах організаційної системи бухгалтерського обліку та є його невід'ємною частиною. Для прийняття правильних управлінських рішень необхідно використовувати дані, які відповідають певним правилам, вимогам та нормам, зрозумілим користувачам.

Ключові слова: організація інформаційної системи, інформація, оцінка інформаційної системи, прозорість, обліковий процес, управління підприємством, міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), управлінські рішення, облікова політика.

The article is devoted to topical issues of assessing the effectiveness of the accounting system at the enterprises of Ukraine. The current state and measures to improve the quality of information system organization and the role of information in accounting are studied, possible areas for improving the organization of information system in Ukraine are identified. Changes in legislation in the field of accounting, the transition to international standards of accounting and financial reporting (IFRS) have necessitated improvements in the organization of the information system in Ukrainian enterprises and the ability to assess the effectiveness of its use. Every company faces the task of increasing competitiveness, financial stability, making a profit, meeting customer needs. The solution of these problems depends on the effectiveness of the use of information, especially accounting. The organization of accounting requires significant costs, which must be covered by the results of management decisions based on information. The requirements of economical accounting are highlighted in the Accounting Policy, so determining the economic efficiency of the company's accounting system is relevant. The organization of the information system is an important element of the effective functioning of the enterprise. Information support of the management system takes place at all stages of the organizational accounting system and is an integral part of it. To make the right management decisions, it is necessary to use data that meets certain rules, requirements and regulations, understandable to users. To this end, the company must develop an accounting policy that is subject to the needs of internal management. Accounting information is the most important tool for making effective management decisions, which are subject to the following requirements: timeliness, objectivity, reliability, comparability and accuracy. Information should also serve as a basis for planning, forecasting, analysis, control, i.e. meet the needs of internal and external users of information for making effective management decisions.

Keywords: information system organization, information, information system evaluation, transparency, accounting process, enterprise management, international financial reporting standards (IFRS), management decisions, accounting policy.

Постановка проблеми. Принципи формування облікової інформації викладено у міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ). Це вказує на те, що підвищення якості облікової інформації повинно бути через дотримання цих принципів усіма установами. Вітчизняні науковці, які займаються питаннями організації інформаційної системи, спрямовують свій науковий потенціал на вирішення проблем удосконалення всіх етапів її організації. Інформація, яка міститься в бухгалтерських документах та формах звітності, має велике значення у процесі прийняття управлінських рішень. Організація інформаційної системи є важливим елементом ефективного функціонування підприємства. Необхідно знати, чи була управлінська звітність корисною, своєчасною, конкретною, а прийняті рішення ефективними. На організацію та функціонування облікової системи кожного підприємства впливають такі чинники:

- законодавча та облікова практика країни;
- розмір діяльності підприємства;
- організаційно-правова форма;
- організаційна структура;
- технології обробки інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження оцінки інформаційної системи в бухгалтерському обліку займалися вітчизняні науковці Ф.Ф. Бутинець, М.С. Пушкар З.В. Гуцайлюк, Л.М. Кіндрацька, Л.Д. Лазарішина, В.С. Рудницький. Дослідженню та розробленню методик оцінювання якості облікової інформації присвячено наукові праці М.І. Бондаря, Є.С. Соколової, С.А. Кузнецової, Б.А. Засадного. Зростання значення оцінки інформаційної системи для підприємств вимагає постійно досліджувати ці проблеми. Ці питання досліджують і зару-

біжні вчені: Я. Чен, Дж. Жермне, Т. Пангабен, Р. Банкер, Дж. Бірнберг.

Мета статті полягає у виявленні підходів до оцінювання якості облікової інформації, актуальних проблем організації бухгалтерського обліку в Україні та оцінці якості інформаційної бухгалтерської системи на промисловому підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Облікова система будь-якого підприємства являє собою внутрішньогосподарську інформаційно-аналітичну систему у вигляді сукупності видів обліку, їхніх функцій, елементів та системи їх взаємозв'язку; вона володіє усіма властивостями системи: цілісністю, неподільністю, складністю, різноманіттям елементів, структурованістю.

Для оцінки ефективності облікової системи використовують систему показників, які відображають такі кількісні та якісні категорії:

- дохід від використання облікової системи;
- якісна оцінка основних елементів облікової системи, яка базується на громадських вимогах та приватних принципах;
- структура витрат на функціонування облікової системи.

Оцінка ефективності облікової системи як єдиного цілого може бути проведена як для великих компаній, так і для суб'єктів малого бізнесу, для яких не менш важливе формування облікової інформації як для внутрішнього використання, так і для приваблення інвесторів. Розглянемо практичні аспекти використання методики оцінки ефективності облікової системи на прикладі суб'єкта господарювання «ПрАТ «МК «Азовсталь» (далі – Компанія), яке було засноване у 1933 р. як державне підприємство. Акціонерним товариством воно стало у 1996 р., коли в Україні проводилася програма

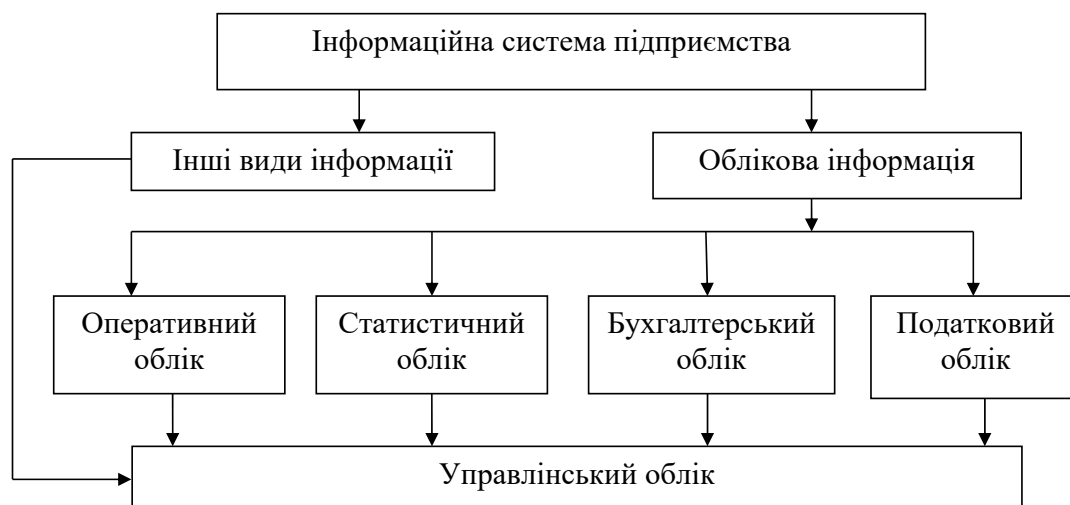

Рис. 1. Облікова система підприємства

Джерело: авторська розробка

приватизації. Основною діяльністю Компанії є виробництво напівфабрикатів та готової металопродукції для її реалізації на внутрішньому ринку та за кордоном. Економічна ситуація, у якій працює Компанія останні два роки, дуже складна.

Українська економіка демонструвала стійке зростання протягом чотирьох років поспіль до кінця 2019 р. на тлі загальної стабілізації макроекономіки, підтримуваної структурними реформами, зростанням внутрішніх інвестицій, поживленням споживання домашніх господарств, збільшенням промислового виробництва та будівельної активності, а також поліпшенням кон'юнктури на зовнішніх ринках. Починаючи з першого кварталу 2020 р. українська економіка скорочується на тлі зниження промислового виробництва і заходів локалізації, уведених у березні 2020 р. для стримування поширення пандемії COVID-19. Ослаблення обмежувальних протипандемічних заходів стимулювало відновлення економіки в другій половині року. У цілому Національний банк України оцінив падіння реального ВВП на 4,4% у річному численні в 2020 р. порівняно зі зростанням на 3,3% у 2019 р.

Від початку епідемії Компанія вживає заходів щодо запобігання поширенню вірусу і забезпечення безпеки персоналу. Заходи з управління ризиками, що проводяться антикризовим штабом, включають, зокрема, віддалену роботу адміністративного персоналу, скасування масових заходів та відряджень, регулярні температурні перевірки співробітників на всіх виробничих об'єктах, надання засобів індивідуального захисту. Усі механізми внутрішнього контролю Компанії залишаються в силі і працюють ефективно.

Компанія використовує оцінки та робить припущення, які впливають на суми активів і зобов'язань, відображені у звітності протягом фінансового року. Оцінки та судження постійно аналізуються і ґрунтуються на досвіді керівництва та інших чинниках, включаючи очікування майбутніх подій, яке за існуючих обставин вважається обґрунтованим. Окрім згаданих оцінок, керівництво також використовує певні судження за застосування принципів облікової політики. Судження, які найбільше впливають на суми, визнані у фінансових звітах, і оцінки, які можуть призвести до значних корегувань балансової вартості активів та зобов'язань протягом фінансового року, включають: справедливую вартість основних засобів, пенсійні зобов'язання та інші винагороди працівникам, знецінення дебіторської заборгованості, податкове, валютне та митне законодавство та операції з пов'язаними сторонами.

На підставі проведеного аналізу складено оцінювальні таблиці 1 та 2. Кожен елемент був оцінений за 5-бальною шкалою, яка показує відповідність масштабам галузі, характеру діяльності компаній та діючим правовим положенням.

Аналіз нормативно-правової групи критеріїв ознак показав, що положення облікової політики ПрАТ «МК «Азовсталь» відповідає основним нормативно-правовим актам і профілю компанії у цілому. У наказі про облікову політику досконало вказано усі загальні положення, методичні аспекти, організаційні особливості. Відзначено, що недоліки практично відсутні (за наявності незначних), це дає можливість зробити висновок, що нормативно-правові ознаки відповідають вимогам облікової системи МК «Азовсталь» і заслуговують оцінки в 4,5 бали.

Таблиця 1

**Оціночна шкала для організаційних ознак оцінки якості елементів облікової системи
ПрАТ «МК «Азовсталь»**

Група ознак	Критерії оцінки	Оцінка	Коментарі
Організаційні ознаки	1.1. Відповідність облікової системи масштабам і галузі діяльності ПрАТ «МК «Азовсталь»	5	Відповідає
	1.2. Відповідальність, організаційна структура, кадрова політика та повноваження співробітників відповідають профілю підприємства. Наявність посадових інструкцій відділу бухгалтерії та регламентація діяльності співробітників	4	Відповідає, але не в повному обсязі
	1.3. Форма бухгалтерського обліку, яка використовується, особливості відображення господарських операцій у його регістрах, порядок складання звітності відповідають вимогам та сприяють формуванню достовірної бухгалтерської звітності	5	Відповідає
	1.4. Наявність адміністративних стягнень, які викликані організаційними причинами, у галузі бухгалтерського обліку (помилки у звітності, несвоєчасне надання звітності та ін.)	4	Мають місце, але рідко

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

Реалізація оцінювальної шкали для оцінки ефективності системи бухгалтерського обліку

Критерії оцінки	Оцінка (середня)	Коментарі
1. Організаційна група ознак	4,5	відповідає
2. Нормативно-правова група ознак	4	відповідає
3. Інформаційна група ознак	5	Відповідає
4. Програмно-технічна група ознак	5	Повністю відповідає
5. Група інших ознак	4	Відповідає, але є недоліки
Разом	4,5	

Джерело: авторська розробка

Під час оцінки інформаційних ознак ефективності системи бухгалтерського обліку була проведена перевірка достовірних початкових та порівняльних показників бухгалтерської звітності. Недоліки відсутні, активи та зобов'язання відображено достовірно станом на 01.01.2020 (5 балів).

Аналіз програмно-технічних ознак показав, що система бухгалтерського обліку, що використовується, відповідає профілю компанії, забезпечує своєчасність та достовірність відображення фінансово-господарських операцій. Комп'ютерна техніка відповідає сучасному технічному рівню, Компанія забезпечена оргтехнікою (5 балів).

Серед інших ознак ефективності облікової системи виділено професіоналізм співробітників бухгалтерії, кадрову політику, рівень плинності матеріально відповідальних осіб. Спостерігається висока завантаженість працівників бухгалтерії.

За всіма вказаними ознаками основні елементи облікової системи ПрАТ «МК «Азовсталь» у середньому відповідають оцінці 4,5 бали. Це дає змогу зробити висновок, що функціонування облікової системи аналізо-

ваного підприємства є ефективним, оскільки присутні регламенти організації облікової системи, яка тісно пов'язана з функціями управління. Усе це підтверджує аудиторський висновок за 2020 р.: фінансова звітність відображає достовірно фінансовий стан ПрАТ «МК «Азовсталь», його фінансові результати і грошові потоки за рік відповідно до МСФЗ та ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо складання фінансової звітності. Отримані аудиторські докази є достатніми і прийнятними для використання їх як основи для цієї думки.

Висновки. Управлінський персонал несе відповідальність за складання і достовірне подання фінансової звітності відповідно до МСФЗ та за таку систему внутрішнього контролю, яку визначає потрібною, для того щоб забезпечити складання фінансової звітності, що не містить суттєвих викривлень унаслідок шахрайства або помилки. Організація інформаційної системи у ПрАТ «МК «Азовсталь» відповідає вимогам бухгалтерського обліку: об'єктивність, своєчасність, надійність, достовірність, порівняність та точність.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 49. Ст. 442.
2. Голов С.Ф. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні : автореф. дис. ... док. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2011. 31 с.
3. Голов С.Ф. Управлінський облік : підручник. Київ : Лібра, 2006. 704 с.
4. Пушкар М.С. Креативный учёт (создание информации для менеджеров) : монография. Тернополь : Карт-бланш, 2006. 334 с.
5. Кузьмінський Р. Реформування бухгалтерського обліку. *Актуальні проблеми бухгалтерського обліку. Фінанси України*. 2006. № 8. С. 59–63.
6. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник. Житомир : Рута, 2002. 592 с.
7. Озеран А.В. Стан та напрями регулювання бухгалтерського обліку і звітності в Україні. *Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : ЛКА, 2011. С. 316–319.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2020) *Zakon Ukrainy Pro bukhghaltersjkyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukraini № 996-XIV* [Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine"]. Kyiv: Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. (in Ukrainian)

2. Holov S.F. (2011) *Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku bukhghaltersjkoj obliku v Ukraini* [Current state and prospects of accounting development in Ukraine] (PhD Thesis), Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
3. Holov S.F. (2006) *Upravlinsjkyj oblik* [Managerial Accounting] Kyiv: Libra. (in Ukrainian)
4. Pushkar M.S. (2006) *Kreatyvnyj uchet (sozdanye ynformacyy dlja menedzherov)* [Creative accounting (creating information for managers)]. Ternopol: Kart-blansh. (in Ukrainian)
5. Kuzminskyi R. (2006) Reformuvannja bukhghaltersjkoj obliku. *Accounting reform. Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 59–63.
6. Butynets F.F. (2002) *Orghanizacija bukhghaltersjkoj obliku* [Organization of accounting]. Zhytomyr: Ruta. (in Ukrainian)
7. Ozeran A. V. (2011) Stan ta naprjamy rehuljuvannja bukhghaltersjkoj obliku i zvitnosti v Ukraini [Status and directions of regulation of accounting and reporting in Ukraine]. *Proceedings of the Stan, problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu i kontroliu u konteksti suchasnykh kontseptsii upravlinnia: materialy* (Ukrainian, Lviv, 2011), Lviv: Publishing house LKA, pp. 316–319.

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/62-12>
УДК 640.43:330.341.1

Половенко Л. П.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9909-825X>

Мерінова С. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6563-5320>

Polovenko Liudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics

Merinova Svitlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

TRENDS AND DEVELOPMENT PROBLEMS OF THE INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE HOSPITALITY INDUSTRY

У статті викладено стан сучасної сфери послуг та необхідність упровадження інноваційних продуктів, інноваційних технологій та інноваційної діяльності, що сприяє розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Розглянуто особливості інноваційного управління в індустрії гостинності. Підкреслено, що під час вибору інноваційної стратегії варто орієнтуватися на мінімальні ризики, термін окупності, невисоку ціну інновацій, стабільність надходжень, високу рентабельність. Запропоновано заходи підвищення конкурентних переваг підприємства готельного господарства, орієнтовані на створення та використання нових удосконалених інноваційних продуктів. Узагальнено інноваційні рішення на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу внаслідок запровадження карантинних заходів, спричинених пандемією COVID-19.

Ключові слова: підприємство, інновації, інноваційні технології, готельно-ресторанне обслуговування, інноваційні стратегії, COVID-19.

The article raises the issue of finding effective approaches to the introduction of innovative technologies in the hospitality industry, substantiates the need for an efficient service sector in conditions of fierce competition and high consumer requirements for the quality of services received by the hotel and restaurant industry.

The state of the modern sphere of services is studied and it is emphasized that the introduction of innovative products, innovative technologies and innovative activities contributes to the development of the hotel and restaurant business. It is proved that effective innovation strategies are the main trajectory of economic development of hospitality enterprises. It is noted that the innovative activity of the hotel and restaurant industry includes the development, creation and implementation of innovations, as well as innovation management.

Features of innovation management in the hospitality industry are considered. Management, organizational-technological, informational, marketing, social, ecological innovations are singled out among the most widespread in the hotel and restaurant business sector and the characteristic of these innovations is given. Innovations relevant to the restaurant business are studied: free WI-FI; organization of additional services; application of innovative

technologies in cooking; interactive menu; showcase with models of menu dishes; use of robots in restaurant service; QR-code technologies; identification cards for personnel control.

It is emphasized that when choosing an innovation strategy should focus on minimal risks, payback period, low cost of innovation, stability of revenues, high profitability. Measures to increase the competitive advantages of the hotel industry, focused on the creation and use of new improved innovative products. The impact of the COVID-19 pandemic on the hotel business in Ukraine is analyzed. Innovative solutions at the hotel and restaurant business enterprises due to the introduction of quarantine measures under the condition of coronavirus COVID-19 are generalized.

Keywords: enterpris, innovations, innovative technologies, hotel and restaurant service, innovative strategies, COVID-19.

Постановка проблеми. Одним із секторів, що найбільш динамічно розвиваються на ринку послуг, є готельно-ресторанний бізнес, який випереджає в тенденціях розвитку інші галузі економіки. Сучасні умови ведення підприємницької діяльності у сфері гостинності вимагають застосування ефективних інноваційних стратегій, що відповідають запитам ринку та сприяють розвитку готельно-ресторанного сектору. Домінуючим чинником траєкторії економічного розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери є застосування інновацій, що дає змогу пришвидшити процес обслуговування гостей, створити комфортні умови перебування та відпочинку, допомагає забезпечити якомога зручніші умови праці. Для досягнення поставлених цілей необхідний перехід на сучасні інноваційні соціальні моделі розвитку. Інноваційні технології в індустрії гостинності набувають особливої актуальності у зв'язку з пандемією, спричиною COVID-19.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю створення ефективних підходів до впровадження інноваційних технологій в індустрії гостинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню формування інноваційного потенціалу готельно-ресторанного господарства приділено велику увагу вітчизняних науковців: О. Головні [2], Л. Завадинської [3], Т.В. Капліної та В.М. Столярчук [4], Г.В. Кіш [6], Д.М. Потьомкіна [7], Ю.В. Ставської [8] та зарубіжних фахівців: Д. Шумпетера [11] та ін. Проблема формування ефективно-функціонуючої сфери обслуговування в умовах жорсткої конкуренції та високих вимог споживачів до якості отриманих послуг підприємств готельно-ресторанної сфери потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних та практичних особливостей упровадження інновацій, актуальних для ресторанного бізнесу; визначенні заходів підвищення конкурентних переваг підприємств готельно-ресторанного господарства, орієнтованих на створення та використання нових удосконалених інноваційних продуктів; аналізі впливу пан-

демії COVID-19 на готельний бізнес в Україні та виокремленні ефективних інноваційних рішень в умовах запровадження карантинних заходів.

Виклад основного матеріалу. Управління інноваційним процесом – це шлях до сучасної організації інноваційної діяльності підприємства. Інноваційна діяльність включає у себе розроблення, створення та запровадження нововведень, а також управління інноваціями підприємствах. Зміст та сутність інновацій розглядаються на рівні засобів виробництва та/або технологічних процесів, які є основними елементами інноваційного процесу.

На підприємствах із надання послуг, зокрема готельно-ресторанної сфери, постійно відбуваються реальні зміни (розвиток нових видів обслуговування, упровадження нововведень технологічних процесів). Помітно збільшується кількість постійних споживачів послуг індустрії гостинності. Більшість підприємств готельно-ресторанного бізнесу страждає від протиріч між зростаючим попитом на інноваційні організаційно-економічні механізми функціонування підприємств готельно-ресторанного господарства, прогресивних технологій обслуговування та браком фінансових та організаційно-економічних можливостей для їх упровадження. Для вирішення протиріччя необхідні розроблення та вдосконалення механізму інноваційного управління на всіх його рівнях з урахуванням комплексної структури цього складного виду бізнесу, до невід'ємних елементів якого відносяться виробничі, організаційно-технічні, технологічні, маркетингові та грошово-фінансові операції.

Перебіг інноваційного процесу в готельно-ресторанному бізнесі визначається складною взаємодією багатьох чинників. Успіх у цьому разі залежить від управлінського механізму, який об'єднує в єдиний потік витoki ідеї, їх розроблення, упровадження, реалізацію, поширення та споживання [7].

О. Завадинська зазначає, що важливим напрямом роботи підприємств індустрії гостинності є формування основних завдань управлінської системи інноваційної діяль-

ності: розроблення та впровадження заходів розвитку закладів індустрії гостинності; автоматизація процесів управління за допомогою використання «електронної системи управління», що має базуватися на врахуванні інноваційного продукту; застосування інформаційних технологій в управлінні, що надає працівникам можливість брати участь у керуванні роботою підприємства; контроль і регулювання реалізації етапів впровадження інноваційних технологій; заохочення персоналу у фінальному результаті діяльності, підтримка творчих ідей та використання інтелектуальної праці [3].

Інноваційна діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу може бути реалізована за рахунок оновлення продукції (технології), удосконалення техніко-економічного рівня послуг шляхом впровадження інновацій, підвищення якості та конкурентоспроможності послуг. Отже, на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу можуть бути

вибрані різні способи побудови інноваційних моделей діяльності. У секторі готельно-ресторанного бізнесу найбільш поширеним є застосування виробничих, організаційних та технологічних інновацій. Також часто на підприємствах індустрії гостинності вдаються до впровадження інновацій у маркетинг для підвищення впізнання бренду, залучення нових та збереження старих клієнтів.

Ведення економічної діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу свідчить про те, що з метою зміцнення своїх конкурентних позицій та формування стратегічного розвитку необхідно переходити на інноваційну діяльність. Нині на підприємствах готельно-ресторанного господарства використовується багато сучасних інноваційних технологій: управлінські, організаційно-технологічні, технічні, ринкові (комплексні), інформаційні, соціальні, екологічні.

Для успішного вирішення завдань інноваційного розвитку ресторанного підприємства

Таблиця 1

Характеристика інновацій на підприємствах готельно-ресторанного господарства

Вид	Характеристика	Застосування
Управлінські інновації	Інновації, орієнтовані на вдосконалення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що використовують методи і форми менеджменту.	Керівники такого типу ресторанів прагнуть надати своєму бізнесу оригінальні риси, особливий імідж. Важливими елементами є оригінальне меню, високий рівень сервісу тощо. Створення нових структур та методів управління готелем, нових вимог для посад.
Організаційно-технологічні	Інновації, пов'язані з новими видами послуг, більш ефективними формами обслуговування.	Організація свят для дітей і дорослих, екскурсій, майстер-класи, кулінарні квести, трансляція молодіжних та спортивних програм на плазмових телевізійних панелях.
Технічні	Інновації, пов'язані з впровадженням нових видів техніки, пристосувань, інструментів, техніко-технологічних прийомів праці, що полегшують роботу з клієнтами і сприяють удосконаленню процесу сервісного виробництва.	Використання сенсорних дисплеїв і меню. Наприклад, на сенсорних дисплеях меню Menu Board гості та відвідувачі готелю можуть легко знайти і вивчити меню ресторанів, кафе і барів.
Ринкові	Інновації, що охоплюють одночасно різні аспекти і боки сервісної діяльності в умовах конкуренції.	Організація концептуальних ресторанів. Наприклад, у ресторані діє бутік, що пропонує ювелірні прикраси, ексклюзивні аксесуари, використовується музичний супровід заходів, послуги флористів.
Інформаційні інновації	Інновації, орієнтовані на поліпшення якості управління та контролю закладу.	Використання в закладах індустрії гостинності інформаційних систем резервування, інтегрованих комунікаційних мереж, інформаційних систем управління.
Соціальні інновації	Інновації, пов'язані із соціальним стимулюванням праці персоналу готелю.	Сьогодні в індустрії гостинності склалася тенденція до полегшення рутинної та монотонної роботи. Для її виконання створюється значна кількість машин і апаратів. Роботу людини дедалі більше механізують і навіть її саму замінюють на роботів.
Екологічні інновації	Інновації, орієнтовані на впровадження заходів щодо охорони навколишнього середовища.	Тренд «органік» набуває все більшої популярності. Екопродукція поліпшить репутабельність ресторану та готелю, а також здоров'я своїх відвідувачів.

Джерело: сформовано на основі власних досліджень

необхідно стежити за змінами, які відбуваються на світових і вітчизняних ринках розвитку ресторанного бізнесу, приділяючи особливу увагу основним тенденціям розвитку нововведень. У ресторанному бізнесі застосовують різні види інновацій: безкоштовний WI-FI; організація додаткових послуг, таких як кулінарне шоу; організація і проведення кулінарних квестів; застосування інноваційних технологій у приготуванні страв; інтерактивне меню; вітрина з муляжами страв меню; використання роботів у ресторанному сервісі; технології QR-кодів; ідентифікація карток для контролю персоналу.

Останнім часом набувають популярності ресторани формату «без кас і продавців», обслуговування за допомогою «роботів». Замість кас установлюють термінали самообслуговування з біометричною системою ідентифікації. Система «оцифровує» особу покупця і формує «цифровий відбиток», який можна буде використовувати для оплати. При цьому через цифровий відбиток будуть запам'ятовуватися всі попередні замовлення відвідувача, щоб можна було запропонувати їх повторно під час нового візиту.

Ринок готельних послуг представлений різноманітними формами та способами задоволення запитів клієнтів: готелі, світові мережі, мотелі, відомчі готелі, пансіонати, санаторії, клубні номери, бутік-готелі, пляжні готелі, гостьові дома, міні-готелі, хостели, туристичні бази, флотелі, бунгало, кемпінги, туристичні бази, приватні будинки та котеджі тощо [8; 9].

У сучасній практиці підвищення конкурентних переваг підприємства готельного господарства орієнтоване на створення та використання нових удосконалених продуктів, наприклад новий дизайн меблів, нова відеосистема, впровадження сучасних високотехнологічних ліжок Somnus-Neu. Ліжка обладнані значною кількістю пристроїв, які забезпечують можливість не лише реалізації основної функції – сну, а й можливість відеопереглядів, забезпечення світлових ефектів, оснащені смарт-картою RFID. За повторного відвідування номеру за допомогою спеціалізованого пристрою можна ідентифікувати гостя та відновити забезпечення усіх послуг, яким він віддає переваги [4].

В управлінні готелем можливе широке використання усього спектру сучасних інформаційних технологій – від систем автоматизованого управління службами готелю до програм бронювання номерів у мережі Інтернет. Сучасні продукти автоматизації управління готелем (такі як Fidelio, Eritome PMS) позиціонуються як інструменти максимальної інте-

грації готельного комплексу до сторонніх систем. Сьогодні забезпечена можливість повного охоплення ринку, орієнтованого на підприємства різних сегментів. Opera призначена для готелів luxury, об'єктів, що входять до міжнародного ланцюга. Fidelio 8 – оптимальний для немережових готелів. Важливим кроком до розвитку систем є використання платіжних терміналів для продажу номерів [4].

Найбільш популярними на цьому ринку є західні системи: Micros Fidelio, Lodging – Touch LIBICA, Hospitality Enterprise Resource Planning Cenium, Eritome PMS, Amadeus PMS, OPERA; російські розробки Nimeta, «Едельвейс», «Готель 3», KEI Hotel, UCS Shelter, відповідні модулі корпоративних систем «Галактика» та «Парус». Практично всі західні постачальники програмного забезпечення для готелів мають версію своїх PMS, спеціально розраховану на віддалене використання. Ці системи розроблені із застосуванням Інтернет-технологій: ASP (Application Server Provider) і «клієнт-сервер» на основі SQL (Standart Query Language) (рис. 1).

Щодо процесів автоматизації діяльності вітчизняний готельний бізнес поступається західній індустрії гостинності. Так, у складі корпорації «Маріотт» близько 300 висококваліфікованих фахівців із програмування займаються підтримкою і розвитком програмних продуктів, які визначають технології роботи та звітність виконавчих дирекцій готелів, розкиданих по Земній кулі. При цьому лише розроблення таких продуктів становить близько 120 млн доларів щорічно, що вважається економією з розрахунку витрат на один готель.

Прикладом інновацій в управлінні підприємствами індустрії гостинності може бути створення нового ринку надання віртуальних послуг. Одним із таких напрямів є створення «капсульних готелів». Готелі-капсули вже понад 15 років користуються попитом серед малозабезпечених туристів у Японії. Розміри готельного номера – 1,2 м завширшки і 2,2 м у довжину. Упровадження таких міні-готелів із використанням Sleepbox – компактних «коробок для сну» – заплановано в аеропортах і на вокзалах. Усередині Sleepbox обладнаний ліжком, столиком, на який можна помістити ноутбук. Sleepbox звуконепроникні, і за потреби їх можна перемістити в будь-яке інше місце [1]. Голландський готельний концерн CitizenM за своїми характеристиками став потенційним конкурентом мережі готелів-капсул Yotel. Вони модернізували рішення Yotel з урахуванням потреб європейців. Кімнати дещо збільшені в розмірі, але основна концепція мінімалізму зберігається.

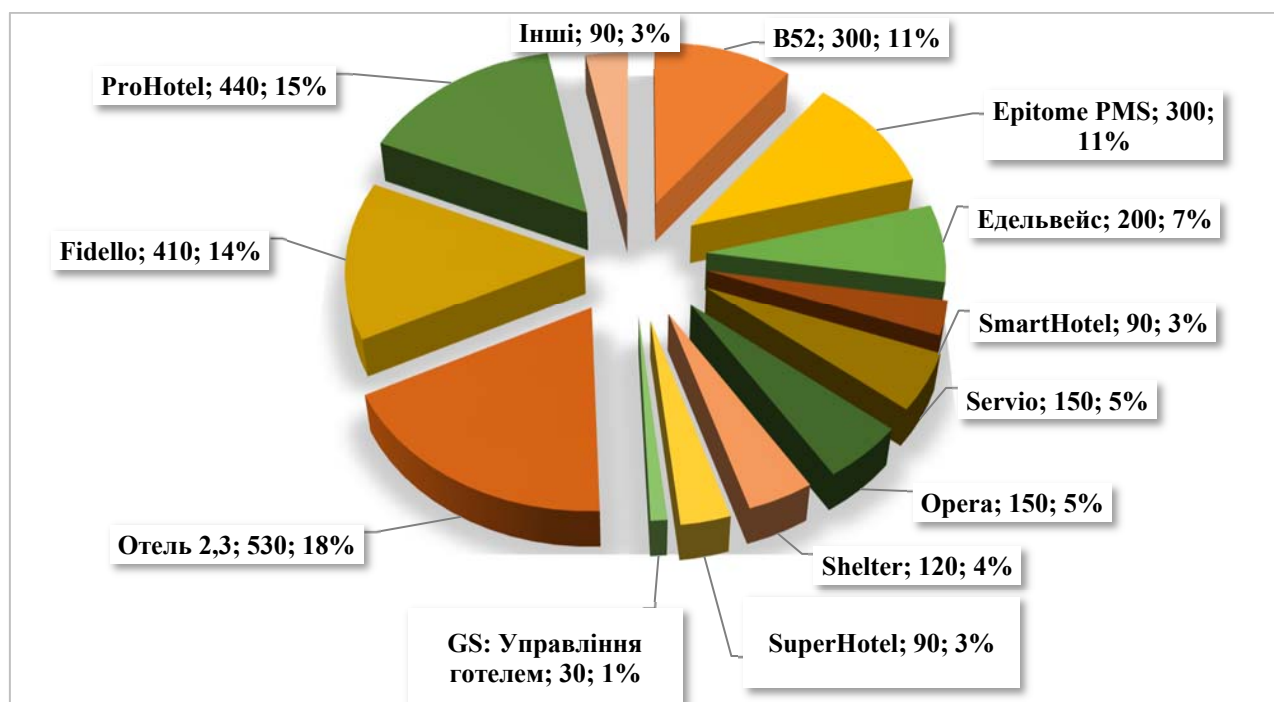

Рис. 1. Структура інсталяції готельних систем в Україні

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Інновацією, що має новизну у готельно-ресторанній сфері, є впровадження використання роботів у наданні послуг гостям. Реалізація Pay-Touch-технології у готелі Ushuaia Ibiza Beach (Іспанія) із використанням біометричних сканерів. Система функціонує в барах готелю, ресторанах, на території клубів. Вона використовується для спрощення доступу відвідувачів до послуг і різноманітних заходів [5]. Також можна відзначити ще один тип інновацій – упровадження технології «електронних браслетів» RFID. Вона добре себе зарекомендувала й набула особливої популярності в нічних клубах. Проте суттєвим недоліком було використання самих браслетів: їх необхідно постійно носити на руці клієнта. Тому керівництво бренду Ushuaia вирішило вдосконалити технологію та реалізувати автоматичну реєстрацію, використовуючи відбитки пальців. У результаті користувачі знайомі із самим продуктом, але він набув для них суб'єктивної новизни в реалізації нового способу реєстрації.

Моніторинг інформації щодо перспектив упровадження нововведень в індустрії гостинності відкриває перспективу вибору інноваційної стратегії. При цьому важливо враховувати такі фактори, як: ризик-менеджмент – здійснення оцінки фінансового ризику щодо прийняття інноваційних рішень; соціальний ризик – вивчення впливу ризику на діяльність підприємств індустрії гостинності в умовах пандемії; аналіз раніше використо-

вуваних стратегій інноваційного розвитку та результатів їх застосування – вивчення недоліків і впровадження нових підходів; фактор вибору часу як індикатор впливу макросередовища (економічні, демографічні, соціальні, правові, політичні та інші реалії) і мікросередовища (SWOT-аналіз, модель Портера).

Залежно від вибраної стратегії інноваційного розвитку відбувається вибір предметної спеціалізації готельно-ресторанного підприємства, технологій його основної та допоміжної діяльності, коригується система управління. Наприклад, для тих клієнтів, яким подається high-tech, у Гонконзі створено ресторан із відповідним іменем – Robot Kitchen. Тут ексклюзивний алкоголь подає робот. Він приймає замовлення та по інфрачервоному зв'язку передає його на кухню. Страви клієнтам доставляють теж роботи.

Отже, упровадження інноваційного управління в індустрії гостинності визначають управлінськими, організаційно-технологічними, технічними, ринковими, інформаційними, соціальними та екологічними інноваціями. Інвестиційна привабливість інноваційних проєктів на підприємствах готельно-ресторанного господарства визначається мінімальними ризиками, окупністю в короткі терміни, невисокою ціною інновацій, стабільністю надходжень, високою рентабельністю.

В умовах посиленої конкуренції зростає потреба в усуненні проблем, які спричиняють

настання кризи в готельно-ресторанному бізнесі, зокрема економічно нестабільна ситуація, відсутність цільових програм фінансування інвестиційної діяльності, невисокі рівень та якість обслуговування, уповільнення руху грошово-фінансових потоків тощо. Окрім наведених чинників настання кризи у готельно-ресторанному бізнесі, є виникнення загрози внаслідок запровадження карантинних заходів через пандемію COVID-19. У зв'язку із цим ринок готельно-ресторанного бізнесу має реагувати на зміни для уникнення кризи.

Для оцінки впливу пандемії COVID-19 на готельний бізнес в Україні експерти Vertex Hotel Group та Colliers International (Україна) провели дослідження ринку готельної нерухомості в країні, у ході якого було встановлено, що приблизно 85% готелів-респондентів інформовано про ризик банкрутства або ймовірність закриття (рис. 2).

Цілком очевидно, що ситуація, пов'язана з пандемією коронавірусу, прискорила розвиток та впровадження інноваційних цифрових технологій. Набула загального поширення модель віддаленої роботи, а також віртуальних зустрічей.

Власники та менеджери компаній, у тому числі готельєри, які раніше, можливо, і

не замислювалися про управління своїми об'єктами на відстані, під час пандемії усвідомили, що технологічні рішення, завдяки яким співробітники можуть отримати віддалений доступ до ресурсів, необхідних для роботи, мають вирішальне значення для підтримки функціонування в умовах соціального дистанціювання. Пандемія сприяла активному використанню інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Так, хмарні PMS-системи дають змогу управляти бізнес-процесами, перебуваючи на ізоляції, на відміну від старих локальних систем, доступ до яких співробітники можуть отримати тільки безпосередньо на стаціонарних комп'ютерах, розміщених у готелі. Власники та керівники готелів почали шукати нові можливості отримання доходу, у тому числі пропонуючи гостям спеціальні «карантинні» пакети.

Іспанська готельна мережа Palladium Hotel Group у розпал пандемії запустила англomовний канал про подорожі: цікаві прогулянки по містах та країнах, в яких знаходяться готелі цієї групи. Готельна група Mandarin Oriental запустила онлайн-продаж подарункових карт, якими можна буде скористатися в будь-якому з готелів після відкриття кордонів. Узагалі мережеві готелі зараз широко використовують ваучери: так, Marriott продає електронні

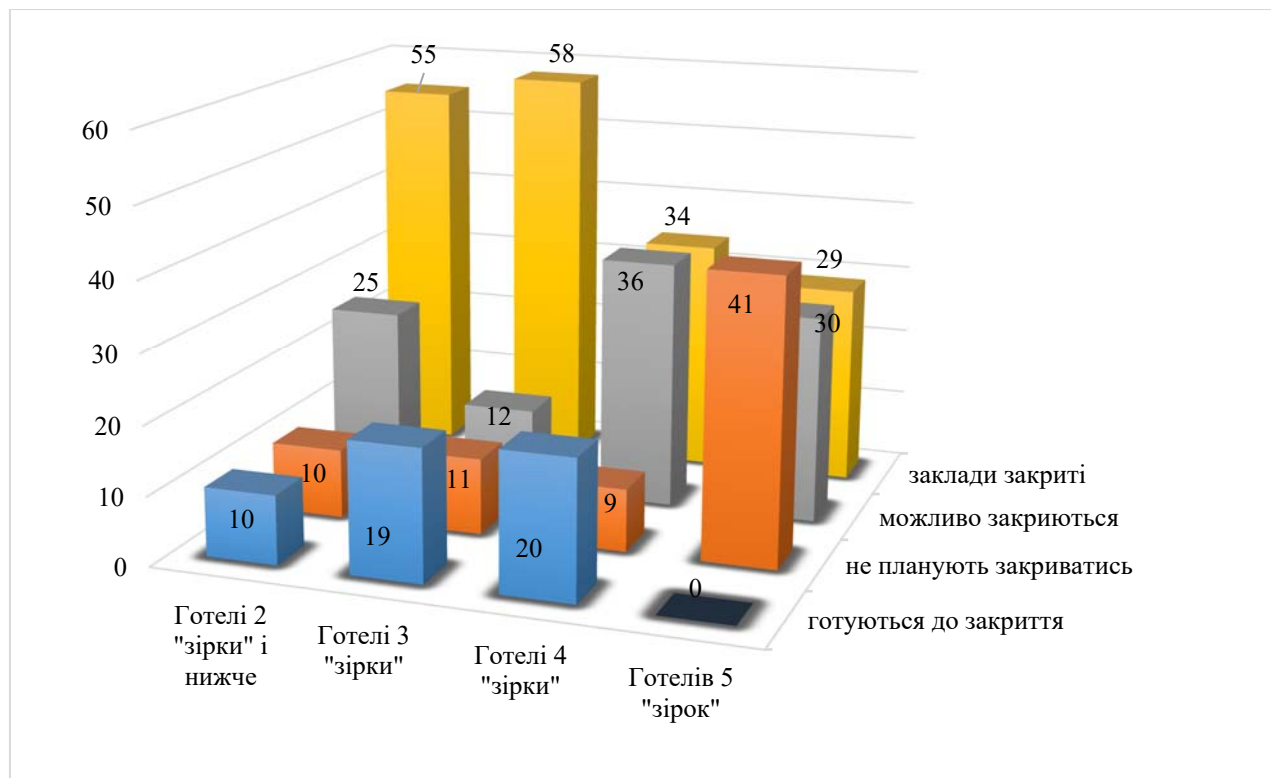

Рис. 2. Стан готельних підприємств, що функціонують під час карантину, спричиненого пандемією COVID-19, % респондентів

Джерело: Colliers International (Україна), 2020 [10]

подарункові карти зі знижкою 20%, а багато готелів цієї мережі в Індонезії пропонують придбати дві ночі за ціною однієї.

Одним з інноваційних рішень в умовах пандемії є «автоматизоване обслуговування». Розвиток технологій дає змогу здійснювати операції та отримувати послуги дистанційно у напіваавтоматичному режимі через комп'ютер чи смартфон. Інноваційним концептом діяльності ресторанного бізнесу стала послуга take away – «Доставка їжі» та «Їжа на виніс». Більшість закладів ресторанного бізнесу, що продовжували свою роботу в умовах карантину, вибрали поєднання співпраці з сервісами доставки та паралельну організацію послуги take away. Проте створення таких умов для функціонування цих підприємств вимагало суттєвих фінансових витрат, тому для 60% закладів оптимальним було рішення припинити діяльність на період карантину.

Каліфорнійський стартап Zume Pizza зробив спробу вивести на ринок технологію автоматичного приготування піци. Інновація базується на використанні робота, який уміє

розгортати тісто, додавати начинку і випікати. Планувалося готувати піцу на ходу машини під час доставки замовлення клієнту, доставляючи до клієнта ще готовий гарячий продукт. Зростання кількості онлайн-покупок і зміщення акцентів на Інтернет-торгівлю стимулюють багатьох рітейлерів до розвитку своїх мобільних додатків [6].

Висновки. Таким чином, ресторанна індустрія в умовах пандемії трансформує звичні формати діяльності та активізує усі резерви та ресурси. Водночас інноваційні технології сьогодні, як ніколи раніше, стають цінним ресурсом у підприємствах сфери ресторанного господарства, допомагаючи їм не лише залишитися на ринку послуг, а й знайти та впровадити нові перспективні напрями подальшого розвитку. Можна відзначити, що навіть у дуже важкі часи обмежень на поїздки та майже повної відсутності туристичної діяльності деякі готельні компанії використовують потенціал поточної ситуації, адаптуючись до мінливих умов, створюють і надають нові інноваційні послуги для своїх клієнтів.

Список використаних джерел:

1. The Balancing Barn. URL: http://masterpla.net/балансирующий-амбар-the-balancing-barn-саффолк-video_1246e248f.html.
2. Головня О.М. Перспективи сфери туризму як фактору соціально-економічного зростання Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 10. С. 69–78.
3. Завадинська О. Інноваційні технології господарювання в ресторанному бізнесі. Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. 2018. № 2. С. 93–102.
4. Інноваційні технології в готельному господарстві: основи теорії : навчальний посібник / Т.В. Капліна та ін. Полтава : ПУЕТ, 2018. 357 с.
5. Кардаш В.Я. Павленко І.А., Шафалюк В.Я. Товарна інноваційна політика : підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 266 с.
6. Кіш Г.В. Методи антикризового маркетингу закладів ресторанного господарства в умовах пандемії COVID–19. *Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2020. P. 356–360.
7. Потьомкін Д.М. Роль інновацій у розвитку готельно-ресторанної справи. *Держава та регіони*. 2017. № 3(96). С. 24–28.
8. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 284–289.
9. Табенська О.І. Особливості діяльності сфери гостинності в умовах пандемії. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 1(71). С. 40–45.
10. Bovsh L., Hopkalo L., Komarnitskyi I. Scientific substantiation of the hotel business compliance in arandemic conditions. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2020. Т. 3. № 2. С. 166–182.
11. Schumpeter J.A. Economic development theory. Capitalism, socialism and democracy. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7312/blau17412-059/html>.

References:

1. The Balancing Barn. URL: http://masterpla.net/балансирующий-амбар-the-balancing-barn-саффолк-video_1246e248f.html. (in English)
2. Gholovnja O.M. (2017) Perspektyvy sfery turyzmu jak faktora socialjno-ekonomichnogho zrostantnja Vinnycjkoji oblasti [Prospects of tourism as a factor of socio-economic growth of Vinnytsia region]. *Ekononika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economics, finance, management: current issues of science and practice], no. 10, pp. 69–78. (in Ukrainian)

3. Zaadynsjka O. (2018) Innovacijni tekhnologhiji ghospodarjuvannja v restorannomu biznesi [Innovative management technologies in the restaurant business]. *Restorannyj i ghoteljnyj konsal'tyng* [Innovacii – Restaurant and hotel consulting. Innovations], no. 2, pp. 93–102. (in Ukrainian)
4. Kaplina T.V., Stoljarchuk V.M., Maljuk L.P., Kaplina A.S. (2018) Innovacijni tekhnologhiji v ghoteljnomu ghospodarstvi: o,snovy teorii [Innovative technologies in the hotel industry: the basics of the theory]. Poltava: PUET. (in Ukrainian)
5. Kardash V.Ja. Pavlenko I.A., Shafaljuk V.Ja. (2002) Tovarna innovacijna polityka [Commodity innovation policy: a textbook]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
6. Kish Gh.V. (2020) Metody antykryzovogho marketynghu zakladiv restorannogho ghospodarstva v umovakh pandemiji COVID–19 [Metody antykryzovogho marketynghu zakladiv restorannogho ghospodarstva v umovakh pandemiji COVID-19]. *Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. P. 356–360. (in Ukrainian)
7. Potjomkin D.M. (2017) Rolj innovacij u rozvytku ghoteljno-restorannoji spravy. [The role of innovation in the development of hotel and restaurant business]. *Derzhava ta rehiony* [State and regions], no. 3(96), pp. 24–28. (in Ukrainian)
8. Stavs'ka Ju.V. (2019) Ghoteljnyj biznes v suchasnykh umovakh: aktualjni problemy ta tendenciji rozvytku. Hotel business in modern conditions: current issues and development trends. *Infrastruktura rynku* [Market infrastructure], no. 35, pp. 284–289. (in Ukrainian)
9. Tabensjka O.I. (2021) Osoblyvosti dijalnosti sfery ghostynnosti v umovakh pandemiji. Features of the hospitality industry in a pandemic. *Naukovyj pohljad: ekonomika ta upravlinnja* [Scientific view: economics and management], no. 1(71), pp. 40–45. (in Ukrainian)
10. Bovsh L., Hopkalo, L., Komarnitskyi, I. (2020). Scientific substantiation of the hotel business compliance in a pandemic conditions. *Restorannyj i ghoteljnyj konsal'tyng. Innovacii* [Restaurant and hotel consulting. Innovations], vol. 3, no. 2, pp. 166–182. (in Ukrainian)
11. Schumpeter J.A. Economic development theory. Capitalism, socialism and democracy. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7312/blau17412-059/html>. (in Ukrainian)

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

Випуск 3 (62), 2021

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Відповідальний за випуск *Т. К. Валицька*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *Ю. Г. Войтюк*

Підписано до друку 29.10.2021 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,53.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.